

SELITYKSIÄ

HAKEMISTOJA

SELITYKSIÄ

- ¹ 28. syyskuuta 1864 St. Martin's Hallissa Lontoossa pidettiin suuri työläisten kansainvälinen kokous, jossa perustettiin Kansainvälinen työväenliitto (myöhemmin tunnettu Ensimmäisen Internationaalin nimellä) ja valittiin väliaikainen komitea. Karl Marx valittiin tuohon komiteaan ja sitten myös sen ensimmäisessä istunnossa 5. lokakuuta nimitettyyn valiokuntaan liiton ohjelmallisten asiakirjojen laatimista varten. Valiokunta antoi 20. lokakuuta Marxin tehtäväksi toimittaa asiakirjan, jonka valiokunta oli hänen sairautensa aikana laatinut mazzinilaisten ja owenilaisten aatteiden hengessä. Tämän asiakirjan asemesta Marx kirjoitti itse asiassa kaksi aivan uutta — »*Kansainvälisen työväenliiton perustamismanifestin*» ja »*Liiton väliaikaiset säännöt*» — jotka hyväksyttiin valiokunnan istunnossa 27. lokakuuta. Liiton johtoelimeksi konstituoitunut väliaikainen komitea vahvisti 1. marraskuuta 1864 yksimielisesti »*Manifestin*» ja »*Säännöt*». Vuoden 1866 loppuun asti tätä elintä, joka on jäänyt historiaan Internationaalin Pääneuvoston nimisenä, nimitettiin pääasiallisesti Keskusneuvostoksi. Pääneuvoston tosiasiallinen johtaja oli Karl Marx. Hän oli sen todellinen järjestäjä ja johtaja sekä monien vetoomusten, julistusten, päätöslauselmien ym. asiakirjojen laatija.
- Ensi kerran 1864 julkaistu »*Perustamismanifesti*» ilmestyi monina uusintapainoksina I Internationaalin olemassaoloaikana, joka päättyi vuonna 1876. — 5.

² »*Kuristajat*» (garroters) — siten nimitettiin 1860-luvulla ryöväreitä, jotka tarttuivat uhrinsa kurkkuun. — 5.

³ *Sinisiksi kirjoiksi* (Blue Books) nimitetään yleensä Englannin parlamentin aineistojen ja ulkoasiain ministeriön diplomaattisten asiakirjojen julkaisuja, jotka olivat saaneet nimensä sinisten kansien mukaan. Niitä julkaistaan Englannissa 1600-luvulta ja ne ovat maan taloushistorian ja diplomatian historian tärkein virallinen lähde.

Sivulla 5 on puhe »*Karkotusta ja pakkotöitä koskevien lakien vaikutusta tutkineen valiokunnan selostuksesta*», I nidos, Lontoo 1863; sivulla 77 on puhe »*Hänen ylhäisyytensä kirjeenvaihdosta ulkomaisten lähetystöjen kanssa teollisuutta ja trade unioneja koskevistä kysymyksistä*», Lontoo 1867. — 5, 77.

⁴ *Amerikan sisällissota* (1861—1865) oli pohjoisten teollisten valtioiden ja eteläisten kapinaan nousseiden orjavaltioiden välinen sota. Englannin työ-

väenluokka esiintyi orjanomistajia kannattaneen englantilaisen porvariston politiikkaa vastaan ja esti Englannin puuttumisen USA:n sisällissotaan. — 6, 17, 33, 76, 100, 137.

- 5 *Chartismi* — Englannin työläisten vallankumouksellinen joukkoliike 1830- ja 1840-luvulla. Chartistit laativat 1838 parlamentille osoitetun joukkoanomuksen (kansankartan), jossa vaadittiin yleistä äänioikeutta 21 vuotta täytäneille miehille, salaista äänestystä, parlamentin jäsenhedokkaiden varallisuussensuksen poistamista ym. Liikkeen alkuna olivat valtavat joukkokokoukset ja mielenosoitukset, joiden taistelutunnuksena oli kansankartan vaatimusten toteuttaminen. 2. toukokuuta 1842 parlamentille esitettiin chartistien toinen joukkoanomus, joka sisälsi jo eräitä sosiaaliluontoisia vaatimuksia (työpäivän lyhentäminen, palkkojen korotus ym.). Parlamentti torjui anomuksen. Vastaukseksi siihen chartistit järjestivät yleislakon. Vuonna 1848 chartisteilla oli aikomus järjestää joukkokulkue viemään kolmatta anomusta parlamentille, mutta hallitus sai sotaväen voimin estetyksi kulkueen. Kolmaskin anomus torjuttiin. Vuoden 1848 jälkeen chartistiliike alkoi lamautua. Chartistien liikkeen epäonnistumisen pääsyyinä oli se, että puuttui täsmällistä ohjelmaa, taktiikkaa ja johdonmukaista vallankumouksellista johtoa. Chartistit vaikuttivat kuitenkin tuntuvasti Englannin poliittiseen historiaan ja kansainvälisen työväenliikkeen kehitykseen. — 9.
- 6 Englannin työväenluokka oli käynyt 1700-luvun lopulta alkaen taistelua työpäivän laillisesta rajoittamisesta kymmeneen tuntiin ja 1830-luvun alussa taisteluun osallistui laajat proletaarijoukot.
Parlamentti hyväksyi 8. kesäkuuta 1847 lain kymmentuntisesta työpäivästä, joka koski vain alaikäisiä ja naisia. Monet tehtailijat olivat kuitenkin noudattamatta tuota lakia. — 9.
- 7 »*Yleiset säännöt*» hyväksyttiin syyskuussa 1871 Kansainvälisen työväenliiton Lontoon konferenssissa. Niiden pohjaksi oli otettu »Väliaikaiset säännöt», jotka Marx oli laatinut 1864 I Internationaalia perustettaessa (ks. selitystä 1). Syyskuussa 1872 Haagin kongressissa hyväksyttiin Marxin ja Engelsin kirjoittama päätöslauselma siitä, että sääntöihin lisättäisiin 7. pykälän jälkeen pykälä 7a yhteenvetona Lontoon konferenssissa 1871 hyväksytyyn työväenluokan poliittista toimintaa koskevan IX päätöslauselman sisällöstä (ks. alaviitettä tämän kirjan sivuilla 244—245). Haagin kongressin päätöslauselma 7a pykälän lisäämisestä sääntöihin on tämän kirjan sivulla 264. — 13.
- 8 Marx oli kirjoittanut Pääneuvoston päätöksen mukaisesti Kansainvälisen työväenliiton *kirjeen* USA:n presidentille A. Lincolnille sen johdosta, että hänet valittiin toistamiseen presidentiksi. — 16.
- 9 Tarkoitetaan Englannille kuuluneen kolmentoista Pohjois-Amerikan siirtokunnan edustajien Philadelphian kongressissa 4. heinäkuuta 1776 hyväksymää »*Itsenäisyysjulistusta*», jossa Pohjois-Amerikan siirtokunnat ilmoittivat erkanevansa Englannista ja perustavansa itsenäisen tasavallan — Amerikan Yhdysvallat. Tässä asiakirjassa muotoiltiin sellaiset porvarillis-demokraattiset periaatteet kuin yksilön vapaus, kansalaisten tasavertaisuus lain edessä, kansan suvereniteetti jne. Amerikan porvaristo ja suurmaanomistajat loukkasivat kuitenkin alusta alkaen julistuksessa annettuja demokraattisia oikeuksia, työnsivät kansanjoukot syrjään poliittisesta elämästä ja säilyttivät orjuuden, joka jätti neekerit, tasavallan väestön huomattavan osan, vaille alkeellisia ihmisoikeuksia. — 16.
- 10 *Puuvillakriisi* johtui siitä, että sisällissodan aikana puuvillan tuonti Amerikasta keskeytyi, kun pohjoisvaltioiden laivasto oli saartanut eteläiset orjavaltiot. Huomattava osa Euroopan puuvillateollisuudesta oli lamauksissa, mikä pahensi tuntuvasti työläisten asemaa. Kaikista vaikeuksistaan huolimatta Euroopan proletariaatti tuki päättävästi pohjoisvaltioita. — 17.

- ¹¹ *Englannin pohjoisamerikkalaisten siirtokuntien vapaussota (1775—1783)* englantilaista herruutta vastaan johtui Amerikan nousemassa olleen porvarillisen kansakunnan pyrkimyksestä itsenäisyyteen ja esteiden hävittämiseen kapitalismin kehityksen tieltä. Pohjoisamerikkalaisten päästyä voitolle perustettiin itsenäinen porvarillinen valtio — Amerikan Yhdysvallat. — 17, 76, 137.
- ¹² Marx kirjoitti »Social-Demokrat» lehden toimittajan Schweitzerin pyynnöstä artikkelin »Proudhonista» Proudhonin kuoleman johdosta. Marx teki tavallaan yhteenvedon »Filosofian kurjuudessa» ja muissa teoksissaan suorittamasta Proudhonin filosofisten, taloudellisten ja poliittisten katsomusten arvostelusta ja osoitti proudhonismin ideologisen kestättömyyden. Kosketellessaan »sosiaalisen kysymyksen ratkaisuun» tähtääviä Proudhonin käytännöllisiä suunnitelmia Marx arvosteli murhaavasti Proudhonin esittämää ajatusta »ilmaisesta luotosta» ja siihen perustuvasta »kansanpankista», tuosta Marxin sanonnan mukaan »läpeensä poroporvarillisesta kuvitelmasta», jota proudhonilainen koulukunta mainosti uutterasti. Yhteenvetona Proudhonille antamastaan arvostelusta Marx luonnehtii hänet tyypilliseksi pikkuporvariston ideologiksi. — 18.
- ¹³ »*Social-Demokrat*» — lassallalaisen Saksan yleisen työväenyhdistyksen äänenkannattaja. Tällä nimellä lehti ilmestyi Berliinissä 15:nnestä joulukuuta 1864 vuoteen 1871; vuosina 1864—1867 sen toimittajana oli Schweitzer. — 18.
- ¹⁴ Tarkoitetaan Proudhonin teosta »*Essai de grammaire générale*» (»Yleinen kieloppi») kirjassa: Bergier. »*Les éléments primitifs des langues*» (»Kielten alkeet»). Besançon 1837. — 18.
- ¹⁵ Tarkoitetaan J. P. Brissot de Warvillen teosta »*Recherches philosophiques. Sur le droit de propriété et sur le vol, considérés dans la nature et dans la société*» (»Filosofisia tutkielmia. Omistusoikeudesta ja varkaudesta luonnossa ja yhteiskunnassa»). — 20.
- ¹⁶ Ch. Dunoyer. »*De la liberté du travail, ou Simple exposé des conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance*». T. I—III, Paris 1845 (»Työn vapaudesta eli Yksinkertainen esitys olosuhteista, joissa inhimilliset voimat ilmenevät tehokkaimmin»). Nidokset I—III, Pariisi 1845). — 22.
- ¹⁷ Tarkoitetaan Ranskan helmikuun vallankumousta 1848. — 22.
- ¹⁸ Tarkoitetaan Proudhonin puhetta Ranskan kansalliskokouksen istunnossa 31. heinäkuuta 1848. Proudhon teki puheessaan joitakin ehdotuksia pikkuporvarillisten utooppisten doktriinien hengessä (lainakoron poistamisesta jne.) ja luonnehti samalla väkivallan ja mielivallan ilmauksiksi rankaisutoimet, jotka oli kohdistettu Pariisin proletariaatin vuoden 1848 kesäkuun 23.—26. päivän kapinan osanottajiin. — 22.
- ¹⁹ *Kesäkuun kapina* — Pariisin työväen sankarillinen kapina 23.—26. kesäkuuta 1848. Ranskan porvaristo tukahdutti sen erittäin verisesti. Kapina oli historian ensimmäinen proletariaatin ja porvariston välinen suuri kansalais-sota. — 22, 143, 160, 178, 184, 283.
- ²⁰ Tarkoitetaan Thiersin puhetta 26. heinäkuuta 1848 Proudhonin Ranskan kansalliskokouksen finanssivaliokunnalle tekemiä ehdotuksia vastaan. — 22.
- ²¹ »*Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*». Paris 1850 (»Ilmainen luotto. Herra F. Bastiat'n ja herra Proudhonin keskustelu»). Pariisi 1850). — 23.

- 22 P. J. Proudhon. »Si les traités de 1815 ont cessé d'exister? Actes du futur congrès». Paris 1863 (P. J. Proudhon. »Ovatko vuoden 1815 sopimukset kadottaneet voimansa? Tulevan kongressin asiakirjoja». Pariisi 1863). Tässä teoksessa Proudhon vastusti Wienin kongressin (1815) Puolaa koskevien päätösten tarkistusta ja sitä, että Euroopan demokratia kannatti Puolan kansallista vapautusliikettä, puolustaen siten Venäjän tsarismiin harjoittamaa sortopoliittikkaa. — 24.
- 23 Tämä teos on Marxin kesäkuussa 1865 Pääneuvoston istunnoissa tekemän selostuksen teksti. Siinä Marx esitti ensi kerran julkisesti lisäarveteorian perustat. Selostus oli suunnattu välittömästi Internationaalin jäsenen Westonin virheellisiä katsomuksia vastaan. Tämä väitti, että palkankorotus ei voi parantaa työläisten asemaa ja että trade unionien toiminta on tunnustettava vahingolliseksi. Selostus antoi samalla iskun proudhonisteille ja lassalalaisille, jotka suhtautuivat kielteisesti työläisten taloudelliseen taisteluun ja ammattiliittoihin. Selostuksen teksti on säilynyt Marxin käsikirjoituksena. Marxin tytär Eleonor julkaisi selostuksen ensi kerran 1898 Lontoossa otsikointuna »Value, price and profit» (»Arvo, hinta ja voitto») ja E. Avelingin esipuheella varustettuna. Johdanto ja kuusi ensimmäistä pykälää olivat käsikirjoituksessa ilman otsikkoja ja Aveling otsikoi ne. Tässä laitoksessa on säilytetty kaikki nämä otsikot, paitsi yleisotsikko. — 25.
- 24 »Väli aikaisten sääntöjen» edellyttämän Brysselin kongressin asemesta vuonna 1865 kutsuttiin koolle Lontooseen alustava konferenssi (ks. selitystä 40). — 25.
- 25 Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella jakobiinilainen konventti sääti 1793 ja 1794 useiden välttämättömyysstarvikkeiden kiinteät maksimihinnat ja kiinteän maksimipalkan. — 31.
- 26 *Brittiläinen tieteen edistämisseura* on perustettu 1831 ja on olemassa nykyäänkin. Marx tarkoittaa W. Newmarchin (Marxilla on kirjoitusvirhe tässä nimessä) esiintymistä seuran talousjaoston kokouksessa syyskuussa 1861. — 31.
- 27 Ks. R. Owen. »Observations on the Effect of the Manufacturing System». London 1817, p. 76 (»Huomautuksia teollisuusjärjestelmän vaikutuksesta». Lontoo 1817, s. 76). — 32.
- 28 Tarkoitetaan Krimin sotaa 1853—1856. — 32.
- 29 1800-luvun keskivaiheessa joukoittaista asumusten purkamista maaseudulla tehosti tietyltä osaltaan se seikka, että maanomistajien köyhäinhuutoveron suuruus riippui huomattavassa määrin heidän maallaan asuvien köyhien määrästä. Maanomistajat purkivat tahallaan rakennukset, joita eivät itse tarvineet, mutta jotka saattoivat olla maaseudun »liikaväestön» asuinsuojana. — 32.
- 30 *Taideseura* (Society of Arts) — porvarillinen valistus- ja hyväntekeväisyysseura, joka on perustettu Lontoossa 1754. Mainitun esitelmän piti John Mortonin poika John Chalmers Morton. — 33, 103.
- 31 Niin sanotut *viljalait*, joiden tarkoituksena oli ulkomaisen viljan tuonnin rajoittaminen tai kieltö, oli saatettu voimaan Englannissa suurmaanomistajien etuja silmällä pitäen. Manchesterilaiset tehtailijat Cobden ja Bright perustivat 1838 Liiton viljalakeja vastaan (Anti-Corn-Law-League). Liitto vaati täydellistä kauppavapautta ja koetti saada kumotuksi viljalait alentaakseen työläisten palkkoja ja heikentääkseen maaylimystön taloudellista ja poliittista asemaa. Taistelun tuloksena 1846 hyväksyttiin laki (bill) viljalakien kumoamisesta, mikä merkitsi teollisuusporvariston voittoa maaylimystöstä. — 33, 80.

- 32 A. Smith. »An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations». Vol. I, Edinburgh 1814, p. 93 (»Kansojen varallisuus». I nidos, Edinburgh 1814, s. 93). — 46.
- 33 Tarkoitetaan Englannin sotia Ranskaa vastaan Ranskan porvarillisen valtakumouksen kaudella 1700-luvun lopulla. Noiden sotien aikana Englannin hallitus aloitti maassaan ankan joukkoterrorin työkansaa vastaan. Tuona aikana tukahdutettiin muun muassa useita kansan levottomuuksia ja hyväksyttiin laki, joka kielsi työväenyhdistykset. — 58, 117.
- 34 Marx tarkoittaa Malthusin pamflettia »An Inquiry into the Nature and Progress of Rent, and the Principles by which it is regulated». London 1815 (»Tutkimus maankoron olemuksesta ja kasvusta ja sen sääntelyn periaatteista». Lontoo 1815). — 58.
- 35 *Työtalot* perustettiin Englannissa 1600-luvulla. Vuonna 1834 hyväksytyn »köyhälistölain» mukaan ne olivat ainoa köyhälistön avustamismuoto. Työtaloissa vallitsi samanlainen järjestys kuin vankiloissa tai pakkotöissä, ja kansan keskuudessa niitä nimitettiin »köyhälistön bastiljeiksi». — 58.
- 36 *Juggernaut* (Jagannath) on yksi hindulaisen Višnu-jumalan olennoitumista. Juggernautin temppelein uhripapit saivat suuria tuloja joukoittaisen pyhiinvaelluksen aikana, jolloin temppeleissä asuvia naisia, bajadeereja, ylytettiin prostituutioon. Juggernautin palvonnalle oli leimallista uskonnollisten toimistusten tavaton upeus ja äärimmäinen uskonnollinen fanatismi, joka ilmeni uskovaisten itsekidutuksena ja itsemurhina. Suurina juhlapäivinä eräät faanatitko heittäytyivät Višnu-Juggernautin kuvaa kuljettavien vaunujen alle. — 59.
- 37 Englannissa 1500-luvulta voimassa olleiden *köyhäinvoitolakien* mukaan jokaisessa seurakunnassa perittiin erikoista köyhäinavustusveroa. Ne seurakunnan asukkaat, jotka eivät kyenneet turvaamaan itseään ja perhettään, saivat avustusta köyhäinkassasta. — 62.
- 38 D. Ricardo. »On the Principles of Political Economy, and Taxation». London 1821, p. 479 (»Kansantaloustieteen ja verotuksen alkeista». Lontoo 1821, s. 479). — 63, 381.
- 39 Tämän *Ohjeen* Marx kirjoitti väliaikaisen keskusneuvoston (myöhemmin nimetty Pääneuvostoksi) edustajille, jotka lähetettiin Genèvessä 3.—8. syyskuuta 1866 pidettyyn Kansainvälisen työväenliiton I kongressiin. Ohjeessa oli kongressissa käsiteltävien kysymysten ratkaisu. Siinä asetettiin konkreettisia tehtäviä, joiden toteuttamisen puolesta käytävä taistelu liittäisi yhteen työläisjoukkoja, kohottaisi niiden luokkatietoisuutta ja saisi ne mukaan työväenluokan yhteiseen taisteluun. Marx esitti siinä yhdeksän kohtaa, joista kuusi hyväksyttiin kongressin päätöksiksi, ne koskivat kansainvälistä yhteistoimintaa, työpäivän lyhentämistä, lasten ja naisten työtä, osuustoiminnallista työtä, ammattiliittoja ja vakinaisia armeijoita. — 66.
- 40 Tarkoitetaan *Lontoon konferenssia*, joka pidettiin 25.—29. syyskuuta 1865; sen työhön osallistuivat Pääneuvoston jäsenet ja eri jaostojen johtajat. Konferenssissa kuultiin Pääneuvoston selostus, hyväksyttiin sen finanssikertomus ja tulevan kongressin päiväjärjestys. Lontoon konferenssi, jonka valmistelua ja pitoa johti Marx, esitti huomattavaa osaa Internationaalien perustamisen ja järjestöllisen rakentamisen kaudella. — 66, 225.
- 41 Kysymystä 8-tuntisen työpäivän laillisesta säättämisestä käsiteltiin 20.—25. elokuuta 1866 Baltimoressa pidetyssä Amerikan työväen edustajakokouksessa.

Edustajakokous käsitteli myös kysymykset työläisten poliittisesta toiminnasta, osuuskunnista, kaikkien työläisten yhdistämisestä trade unioneihin, lakoista ym. — 68, 380.

- 42 Kysymyksessä on Englannin trade unionien laaja osallistuminen yleisdemokraattiseen liikkeeseen toisen äänioikeusuudistuksen puolesta vuosina 1865—1867.

23. helmikuuta 1865 äänioikeusuudistuksen kannattajien kokouksessa Internationaalin Pääneuvoston aloitteesta ja sen ottaessa läheisesti osaa hyväksyttiin päätös uudistusliiton (The Reform League) perustamisesta; tuosta liitosta tuli poliittinen keskus, joka johti työläisten joukkoliikettä toisen uudistuksen puolesta. Marxin kehotuksesta uudistusliitto vaati yleistä äänioikeutta koko maan aikuiselle miespuoliselle väestölle. Liitto ei kuitenkaan pystynyt noudattamaan Pääneuvoston viitoittamaa suuntaa uudistusliiton johtoon kuuluneiden ja työläisten joukkoliikettä säikähtäneiden porvarillisten radikaalien horjunnan vuoksi ja trade unionien opportunistijohtajien sovittepolitiikan vuoksi. Englannin porvaristo onnistui hajottamaan liikkeen, ja 1867 pantiin toimeen rajoitettu uudistus, joka myönsi äänioikeuden ainoastaan pikkuporvaristolle ja työväenluokan huippukerrokselle ja jätti työväenluokan perusjoukon edelleenkin poliittisesti oikeudettomaksi. — 72, 379, 381.

- 43 USA:n sisällissodan aikana amerikkalaiset trade unionit kannattivat aktiivisesti pohjoisvaltioita niiden taistelussa orjanomistajia vastaan. — 72.

- 44 Englannin trade unionien Sheffieldin konferenssi pidettiin 17.—21. heinäkuuta 1866. Siinä käsiteltiin kysymystä kamppailusta työsulkuja vastaan. — 72.

- 45 *Pyhä allianssi* oli Euroopan monarkkien taantumuksellinen liitto, jonka perustivat 1815 tsaristinen Venäjä, Itävalta ja Preussi vallankumousliikkeen tukahduttamiseksi eri maissa ja feodaalis-monarkistisen hallitusmuodon säilyttämiseksi. — 73, 80.

- 46 *Pääoma* on marxilaisuuden nerokas teos. Tämän pääteoksensa luomiseksi Marx teki työtä neljä vuosikymmentä, alkaen 1840-luvulta elämänsä loppuun asti.

Vuosina 1857—1858 Marx laati yli 50 painoarkkia käsittävän käsikirjoituksen, joka oli tavallaan tulevan Pääoman alkuluonnos. NKP:n Keskuskomitean marxismin-leninismiin instituutti julkaisi sen ensi kerran 1939—1941 alkukielisenä nimellä »Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie» (»Kansantaloustieteen arvostelun peruspiirteet»). Samaan aikaan hän hahmoteli teoksen kokonaissuunnitelman, jota täsmensi sitten seuraavien kuukausien aikana. Huhtikuussa 1858 hän päätti esittää koko työnsä kuutena kirjana. Vähän myöhemmin Marx päätti kuitenkin ryhtyä julkaisemaan teostaan osittain, erillisinä vihkoina.

Vuonna 1858 hän alkoi valmistella ensimmäistä vihkoa, jonka otsikkona oli »Kansantaloustieteen arvostelua». Se ilmestyi 1859.

Myöhempien tutkimusten kulussa Marx muutti teoksensa alkuperäistä suunnitelmaa. Kuusiosaisen kirjan suunnitelman hän vaihtoi neliosaisen Pääoman suunnitelmaan. Vuosina 1863—1865 hän laati uuden suuren käsikirjoituksen, joka olikin Pääoman kolmen teoreettisen osan ensimmäinen seikka-peräisesti muokattu variantti. Vasta sen jälkeen kun koko teos oli kirjoitettu (tammikuu 1866), Marx ryhtyi viimeistelemään sitä julkaisemista varten. Engelsin neuvoa seuraten Marx päätti valmistaa painokuntoon aluksi vain Pääoman ensimmäisen osan eikä koko teosta kerralla. Marx teki tämän lopullisen viimeistelytyön erittäin tarkasti ja se oli itse asiassa koko Pääoman ensimmäisen osan uusi muokkaus.

Pääoman ensimmäisen osan ilmestymisen jälkeen (syyskuu 1867) Marx

jatkoi sen muokkausta valmisteltaessa uusia saksankielisiä laitoksia ja käännöksiä muille kielille. Hän teki lukuisia muutoksia toiseen laitokseen (1872) ja antoi oleellisia neuvoja valmisteltaessa venäjänkielistä laitosta, joka ilmestyi Pietarissa 1872 ja oli Pääoman ensimmäinen käännös. Marx toimitti ranskankielisen käännöksen, joka ilmestyi erillisinä vihkoina 1872—1875, ja muokkasi sitä huomattavasti.

Pääoman ensimmäisen osan ilmestyttyä Marx jatkoi työtään seuraavien osien parissa, hänellä oli aikomus saada lähiaikoina valmiiksi koko teos. Hän ei kuitenkaan onnistunut tekemään sitä, sillä monitahoinen toiminta I Internationaalin Pääneuvostossa vaati paljon aikaa ja huono terveydentila pakotti hänet yhä useammin keskeyttämään työnsä.

Marxin kuoleman jälkeen Engels valmisti painoon ja julkaisi Pääoman kaksi seuraavaa osaa — toisen 1885 ja kolmannen 1894. Siten Engels antoi verrattoman panoksensa tieteellisen kommunismin aarteistoon.

Tässä kirjassa julkaistussa Pääoman ensimmäisen osan 24. luvussa on säilytetty Marxin tekemä alaviitteiden numerointi. — 74.

- ⁴⁷ Marx tarkoittaa Pääoman I osan ensimmäisen saksankielisen laitoksen ensimmäistä lukua (»Tavara ja raha»). Tämän osan toisessa ja sitä seuraavissa saksankielisissä laitoksissa sitä vastaa ensimmäinen osasto. — 74, 381.
- ⁴⁸ Tarkoitetaan kolmatta lukua F. Lassallen teoksesta »Herr Bastiat — Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder: Capital und Arbeit». Berlin 1864 (»Herra Bastiat — Schulze-Delitzsch, taloudellinen Julian eli Pääoma ja työ». Berliini 1864). — 74.
- ⁴⁹ *Korkeakirkollinen* suunta oli anglikaanisen kirkon suuntaus, jolla oli kannattajia pääasiassa ylimystön keskuudessa. Se säilytti vanhoja upeita kirkkumenoja ja korosti perinteellistä yhteyttä katolisuuteen. — 77.
- ⁵⁰ S. Mayer. »Die sociale Frage in Wien. Studie eines 'Arbeitgebers'». Wien 1871 (»Sosiaalinen ongelma Wienissä. Erään 'työnantajan' harjoitelma». Wien 1871). — 79.
- ⁵¹ Pääoman ensimmäisen osan neljännestä saksankielisestä laitoksesta (1890) puuttuu näiden loppusanojen neljää ensimmäistä kappaletta. Tässä kirjassa samoin kuin toisessa laitoksessakin loppusanat julkaistaan täydellisinä. — 79.
- ⁵² »*Der Volksstaat*» (»Kansanvaltio») — Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) pää-äänenkannattaja, ilmestyi Leipzigissä 2:sesta lokakuuta 1869 syyskuun 29:nteen päivään 1876. Lehden yleisenä johtajana oli W. Liebknecht, kustantamoa johti A. Bebel. Marx ja Engels avustivat lehteä ja auttoivat jatkuvasti sen toimitustyössä. Ennen vuotta 1869 lehti oli ilmestynyt nimellä »*Demokratisches Wochenblatt*» (ks. selitystä 90).
- Tarkoitetaan J. Dietzgenin artikkelia »Karl Marx. 'Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua'. Hampuri 1867», joka julkaistiin »*Demokratisches Wochenblatt*» lehden numeroissa 31, 34, 35 ja 36 vuonna 1868. — 81, 148, 268, 277, 390, 392.
- ⁵³ »*The Saturday Review of Politics, Literature, Science, and Art*» (»Lauantaiskatseaus politiikan, kirjallisuuden, tieteen ja taiteen kysymyksiin») — englantilainen vanhoillinen viikkolehti, ilmestyi Lontoossa vuosina 1855—1938. — 82.
- ⁵⁴ »*Sankt-Peterburgskije vedomosti*» (»Pietarin sanomat») — venäläinen päivälehti, hallituksen virallinen äänenkannattaja. Tällä nimellä se ilmestyi vuosina 1728—1914; vuosina 1914—1917 lehden nimenä oli »*Petrogradskije vedomosti*». — 82.

- ⁵⁵ Kysymyksessä on aikakauslehti »*La Philosophie positive. Revue*» (»Positiivistinen filosofia. Katsaus»), joka ilmestyi Pariisissa 1867—1883. Sen kolmannessa numerossa marras- ja joulukuussa 1868 julkaistiin Pääoman lyhyt arvostelu, jonka oli kirjoittanut J. W. De Roberty, A. Comten positivistisen filosofian seuraaja. — 82.
- ⁵⁶ *H. Ziber. «Теория ценности и капитала Д. Рикардо в связи с позднейшими дополнениями и разъяснениями». Киев, 1871, стр. 170 (N. Sieber. »D. Ricardon arvo- ja pääomateoria myöhempien lisäysten ja selitysten valossa». Kijev 1871, s. 170).* — 82.
- ⁵⁷ »*Vestnik Jevropy*» (»Euroopan sanomat») — suuntaukseltaan porvarillis-liberaalinen historiallis-poliittinen ja kaunokirjallinen kuukausijulkaisu, ilmestyi Pietarissa vuosina 1866—1918. — 82.
- ⁵⁸ Tarkoitetaan saksalaisia porvarillisia filosofejä Büchneriä, Langea, Dühringiä, Fechneriä ym. — 84.
- ⁵⁹ Maailmanmarkkinoilla tapahtuneella vallankumouksella tarkoitetaan Genovan, Venetsian ja muiden Pohjois-Italian kaupunkien osuuden jyrkkää vähenemistä kauttakulkukaupassa, minkä aiheuttivat seuraavat senaikaiset suuret maantieteelliset löydöt: Kuuba, Haiti ja Bahama saaret, Pohjois-Amerikan manner, Afrikan eteläkärjen kiertävä meritie Intiaan ja vihdoin Etelä-Amerikan manner. — 88.
- ⁶⁰ J. Steuart. »*An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*». Vol. I, Dublin 1770, p. 52 (»Tutkielma kansantaloustieteen alkeista». I nidos, Dublin 1770, s. 52). — 90.
- ⁶¹ Laaja yhteiskunnallinen liike katolista kirkkoa vastaan 1500-luvulla Saksassa, Sveitsissä, Englannissa, Ranskassa jne. Niissä maissa, joissa uskonpuhdistus oli päässyt voitolle, sen uskonnollisiin oloihin vaikuttaneena seurauksena oli uusien, niin sanottujen protestanttisten kirkkojen perustaminen (Englannissa, Skotlannissa, Alankomaissa, Sveitsissä, osassa Saksaa ja Skandinavian maissa). — 92.
- ⁶² »*Pauper ubique jacet*» (»Köyhät ovat kaikkialla osattomia») — sanat Ovidiuksen teoksesta »*Fasti*», 1. kirja, runo 218. — 92.
- ⁶³ *Stuartien restauraatio* — Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen kukistaman Stuartien hallitsijasuvun toinen hallituskausi (1660—1689). — 94.
- ⁶⁴ Kysymyksessä on nähtävästi paenneiden talonpoikien etsintää koskeva aseutus, joka julkaistiin Fjodor Ivanovitšin hallituskaudella 1597, jolloin Venäjän tosiasiallisena hallitsijana oli Boris Godunov. Asetuksen mukaan tilanherrojen harjoittamaa ylivoimaista sortoa ja orjuutusta paenneita talonpoikia etsittiin viiden vuoden aikana ja palautettiin entisille isännille. — 94.
- ⁶⁵ »*Mainioksi vallankumoukseksi*» nimitetään englantilaisessa porvarillisessa historiankirjoituksessa vuoden 1688 vallankaappausta, jonka seurauksena Englannissa karkotettiin valtaistuimelta Stuartien hallitsijasuku ja pystytettiin (1689) Vilhelm Oranialaisen johtama perustuslaillinen monarkia, joka pohjautui maaylimystön ja suurporvariston väliseen kompromissiin. — 94.
- ⁶⁶ Tarkoitetaan roomalaisten kansantribuunien Liciniuksen ja Sextiuksen vuonna 367 e. a. julkaisemaa maalakia, jonka mukaan Rooman kansalaisten valtionmaan omistusoikeus rajoitettiin korkeintaan 500 jugerumiksi (noin 125 hehtaariksi). — 97.

- 67 Tarkoitetaan Stuartien kuningassuvun kannattajien kapinaa vuosina 1745—1746. Kapinoitsijat vaativat niin sanotun »nuoremman pretendentin» Kaarle Edwardin nostamista valtaistuimelle. Kapina kuvasti samalla Skotlannin ja Englannin kansanjoukkojen protestia maalordien harjoittamaa riistoa ja joukkomaista maiden anastusta vastaan. Sen jälkeen kun Englannin vakinaisen sotaväki oli tukahduttanut kapinan, klaanijärjestelmä alkoi voimape-
räisesti hajota Skotlannin ylämaassa ja talonpoikien häätö mailta tehostui entisestään. — 99.
- 68 *Taksmeneiksi* nimitettiin Skotlannissa klaanijärjestelmän vallitessa klaanin päällikön eli lairdin (»suuren miehen») välittömässä johdossa olleita vanhimpia. Klaanin päällikkö jakoi vanhimpien haltuun maan (»tak»), joka oli koko klaanin omaisuutta, ja klaanin päällikölle maksettiin hänen valtansa tunnustukseksi pientä veroa. Taksmenit vuorostaan jakoivat maapalstat vasalleilleen. Klaanijärjestelmän hajottua klaanin päällikkö muuttui maalordiksi ja taksmeneista tuli itse asiassa kapitalistisia farmareita. Samalla myös entinen vero vaihtui maankorkoon. — 99.
- 69 *Gaeliläiset* ovat Pohjois- ja Länsi-Skotlannin ylämaan kantaväestöä, mui-
naisten kelttiläisten jälkeläisiä. — 99.
- 70 Marx tarkoittaa artikkeliaan »Vaalit. — Finanssivaikeudet. — Herttuatar Sutherland ja orjuus», joka julkaistiin »New York Daily Tribune» lehdessä 9. helmikuuta 1853.
»New York Daily Tribune» (»New Yorkin Päivälehti») — Amerikassa vuosina 1841—1924 ilmestynyt edistysmielinen porvarillinen sanomalehti. Marx ja Engels avustivat lehteä elokuusta 1851 maaliskuuhun 1862. — 100.
- 71 *Kolmikymmenvuotinen sota* (1618—1648) oli protestanttien ja katolilaisten välisen taistelun aiheuttama koko Euroopan sota. Saksasta tuli taistelun pääareena, sodan osallisten harjoittaman rosvouksen ja anastuspyrkimysten kohde. — 101, 272.
- 72 »*The Economist*» (»Talousmies») — Lontoossa vuodesta 1843 ilmestynyt taloudellinen ja poliittinen viikkolehti, teollisen suurporvariston äänenkannattaja. — 103.
- 73 *Petty Sessions* (alioikeudet) — Englannissa rauhantuomareiden istunnot, joissa käsiteltiin pieniä asioita yksinkertaisen oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti. — 105.
- 74 A. Smith. »An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations». Vol. I. Edinburgh 1814, p. 237. — 106.
- 75 [Linguet, N.]. »Théorie des loix civiles, ou Principes fondamentaux de la société». T. I, Londres 1767, p. 236 (»Siviililakien teoria eli Yhteiskunnan perusperiaatteet». I nidos, Lontoo 1767, s. 236). — 106.
- 76 *Lait yhteenliittymistä vastaan*, jotka kielsivät kaikenlaisten työväenjärjestöjen perustamisen ja toiminnan, hyväksyttiin Englannin parlamentissa 1799 ja 1800. Vuonna 1824 parlamentti kumosi nuo lait ja varmensi niiden kumoamisen vielä kerran 1825. Työväenyhdistysten toimintaa rajoitettiin kuitenkin senkin jälkeen jyrkästi. Jopa tavallinen agitaatiokin työläisten yhdistykseen liittymisen ja lakkoihin osallistumisen puolesta katsottiin »pakotukseksi» ja »väkivalloksi» ja rangaistusta vaativaksi rikokseksi. — 107.
- 77 Englannissa oli jo keskiajalla voimassa laki »*salaliittoja*» vastaan. Sen perusteella lakkautettiin työväenjärjestöjä ja tukahdutettiin työväen luokkataistelua jo ennen sitä kuin hyväksyttiin lait yhteenliittymistä vastaan (ks. se-
litystä 76) ja näiden lakien kumoamisen jälkeen. — 109.

- ⁷⁸ Tarkoitetaan Ranskan jakobiinilaisdiktatuurin hallitusta, joka oli olemassa kesäkuusta 1793 kesäkuuhun 1794. — 109.
- ⁷⁹ A. Anderson. »An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce, from the Earliest Accounts to the present Time» (»Historiallinen ja kronologinen katsaus kaupankäyntiin sen varhaisvaiheista nykypäiviin»). Ensimmäinen laitos ilmestyi Lontoossa 1764. — 112, 123.
- ⁸⁰ J. Steuart. »An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy». Vol. I, Dublin 1770, First book, Ch. XVI (»Tutkielma kansantaloustieteen alkeista», I nidos. Dublin 1770, ensimmäinen kirja, XVI luku). — 112.
- ⁸¹ Alankomaat (nykyisen Belgian ja Hollannin alue) erosivat Espanjasta vuosien 1566—1609 porvarillisen vallankumouksen seurauksena. Vallankumouksessa porvariston ja kansanjoukkojen taistelu feodalismia vastaan punoutui yhteen Espanjan herruutta vastaan käydyin kansallisen vapaussodan kanssa. Kärsittyään muutamia tappioita Espanjan oli pakko tunnustaa 1609 Hollannin porvarillisen tasavallan itsenäisyys. Nykyisen Belgian alue jäi espanjalaisten haltuun vuoteen 1714 asti. — 117.
- ⁸² *Oopiumisodat* — valloitusodot Kiinaa vastaan, joita Englanti kävi yksinään vuosina 1839—1842 ja yhdessä Ranskan kanssa vuosina 1856—1858 ja 1860. Ensimmäisen sodan syyntymiseen antoivat aiheita Kiinan viranomaisten toimenpiteet englantilaisten laitonta oopiumikauppaa vastaan. Tästä johtuu sotien nimi. — 117.
- ⁸³ *Itä-Intian komppania* — vuosina 1600—1858 toiminut englantilainen kauppayhtiö, joka oli Englannin Intiassa, Kiinassa ja muissa Aasian maissa harjoittaman rosvoimaisen siirtomaapolitiikan välikappale. Komppania piti pitkän aikaa hallussaan kauppamonopolia Intiassa ja maan tärkeimpiä hallinnollisia tehtäviä. Kansalliseen vapautukseen tähtäävä kapina Intiassa 1857—1859 pakotti Englannin muuttamaan siirtomaaherruutensa muotoja ja lakkauttamaan 1858 Itä-Intian komppanian. — 118.
- ⁸⁴ Marx siteeraa Gülichin teosta »Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handelntreibenden Staaten unserer Zeit», Bd. I, Jena 1830, S. 371 (»Historiallinen kuvaus aikamme merkittävimpien kauppavaltioiden kaupankäynnistä, teollisuudesta ja maanviljelyksestä», I nidos. Jena 1830, s. 371). — 119.
- ⁸⁵ Marx vetoaa tässä nähtävästi Johan de Wittin kirjoittamaksi oletetun teoksen »Aanwysing der heilsame politike Gronden en Maximen van de Republike van Holland en West-Friesland» (»Hollannin ja Länsi-Frieslannin tasavallan tärkeimmät poliittiset periaatteet ja maksiimit») englanninkieliseen laitokseen. Kirja oli julkaistu ensi kerran Leydenissä 1662. Kuten myöhemmin on todettu, paitsi kahta Johan de Wittin kirjoittamaa lukua, teoksen on kirjoittanut hollantilainen taloustieteilijä ja teollisuudenharjoittaja Piter von der Hore (Piter de la Court). — 121.
- ⁸⁶ *Seitsenvuotinen sota* (1756—1763) oli koko Eurooppaa käsittänyt sota, joka aiheutui feodaalis-yksinvaltaisten maiden valloituspyrkimyksistä ja Ranskan ja Ison-Britannian välisestä siirtomaakilpailusta. Sodan seurauksena Ranska joutui luovuttamaan Englannille suurimmat siirtomaansa (Kanadan, Itä-Intian alueet ym.); Preussi, Itävalta ja Saksi säilyttivät sodanedelliset alueensa. — 122.
- ⁸⁷ Tarkoitetaan *Utrechtiin rauhaa*, jonka solmivat 1713 toisaalta Ranska ja Espanja ja toisaalta Ranskan-vastaisen liittouman osanottajavaltiot (Englanti,

Hollanti, Portugali, Preussi ja itävaltalaiset Habsburgit). Sen solmimiseen päättyi pitkäaikainen Espanjan perimyssota (alkoi 1701). Sopimuksen mukaan muutamat Ranskan ja Espanjan siirtomaat Itä-Intiassa ja Pohjois-Amerikassa ja Gibraltar siirtyivät Englannille.

Asientoksi nimitettiin sopimuksia, joiden mukaan Espanja myönsi 1500- ja 1700-luvun välisenä aikana vieraille valtioille ja yksityisille henkilöille erikoisoikeudet neekeriorjien myyntiin Espanjan amerikkalaisiin siirtomaihin. — 123.

⁸⁸ *Tantae molis erat* (niin suunnaton vaiva oli) — sanonta Vergiliuksen runoelmasta »Aeneis», ensimmäinen kirja, 33. runo. — 124.

⁸⁹ C. Pecqueur. »Théorie nouvelle d'économie sociale et politiques, ou Études sur l'organisation des sociétés». Paris 1842, p. 435 (»Uusi sosiaalisen ja poliittisen taloustieteen teoria eli Tutkielma yhteiskunnan organisaatiosta». Pariisi 1842, s. 435). — 125.

⁹⁰ Kyseinen artikkeli on yksi Engelsin kirjoittamista Pääoman I osan arvosteluista, joita julkaistiin työväen ja demokraattisen lehdistön palstoilla Pääoman perusajatusten tunnetuksi tekemiseksi. Paitsi työläisiä varten kirjoittamiaan artikkeleita Engels kirjoitti myös muutamia anonyymejä arvosteluja porvarilliseen lehdistöön rikkoakseen vaihtelun, jolla julkinen taloustiede ja porvarillinen lehdistö ottivat vastaan Marxin nerokkaan teoksen. Engels arvosteli niissä Pääomaa ikään kuin porvarilliselta näkökannalta pakottaakseen tämän »sotajuonen» avulla, kuten Marx sanoi, porvarilliset taloustieteilijät puhumaan kirjasta.

»*Demokratisches Wochenblatt*» (»Demokraattinen viikkolehti») — saksalainen työväenlehti, joka ilmestyi Leipzigissä tammikuusta 1868 syyskuuhun 1869 W. Liebknechtin toimittamana. Lehti näytteli huomattavaa osaa Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen perustamisessa. Eisenachin edustajakokouksessa 1869 se julistettiin Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen pää-äänenkannattajaksi ja sille annettiin uusi nimi »Volksstaat». Marx ja Engels avustivat lehteä. — 128.

⁹¹ Pääneuvoston »*Vetoomus*» kansalliselle työväenliitolle oli Marxin kirjoittama, ja hän luki sen 11. toukokuuta Pääneuvoston istunnossa, jossa oli esillä kysymys Englannin ja USA:n välisen sodan uhkasta keväällä 1869. Pääneuvoston yksimielisesti hyväksymä »*Vetoomus*» julkaistiin sanoma- ja aikakauslehdissä sekä lentolehtisinä.

Kansallinen työväenliitto perustettiin USA:ssa elokuussa 1866 Baltimoren edustajakokouksessa. Amerikan työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö W. Sylvius osallistui aktiivisesti yhdistyksen perustamiseen. Perustamishetkestään alkaen yhdistys kannatti Kansainvälistä työväenliittoa ja sillä oli aikomus liittyä 1870 sen jäseneksi. Tämä aikomus ei kuitenkaan toteutunut. Kansallisen työväenliiton johto viehättäytyi kohta utooppisiin rahauudistussuunnitelmiin, jotka asettivat tavoitteeksi pankkijärjestelmän hävittämisen ja halvan luoton saannin valtiolta. Vuosina 1870—1871 trade unionit erkanivat liitosta, ja 1872 se tosiasiallisesti lakkautti toimintansa. Kaikista heikkouksistaan huolimatta Kansallinen työväenliitto esitti huomattavaa osaa taistelussa USA:n työväenjärjestöjen itsenäisen politiikan, neekereiden ja valkoihoisten työläisten solidaarisuuden, 8-tuntisen työpäivän ja työläisnaisten oikeuksien puolesta. — 137.

⁹² Alkuperäiskappaleessa on »shoddy aristocrats»; »shoddy» — puuvillalumput, jotka olivat käyttökeltovottomia ja kerrassaan arvottomia niin kauan kunnes keksittiin niiden muokkauskeino. Amerikassa »shoddy aristocrats» nimityksen saivat henkilöt, jotka rikastuivat nopeasti sodan kustannuksella. — 138.

⁹³ »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*» (»Uusi Reinin lehti).

Kansantaloustieteellinen katsaus») — Marxin ja Engelsin perustama aika-kauslehti, Kommunistien liiton teoreettinen äänenkannattaja. Lehteä julkaistiin joulukuusta 1849 marraskuuhun 1850, kaikkiaan ilmestyi kuusi numeroa. — 139.

- ⁹⁴ Zimmermannin kolmiosainen kirja »Allgemeine Geschichte des großen Bauernkrieges» («Suuren talonpoikaissodan historia») ilmestyi Stuttgartissa 1841—1843. — 139.
- ⁹⁵ Tarkoitetaan vuosien 1848—1849 vallankumouksen aikana Frankfurt am Mainissa koolla olleen Saksan yleisen kansalliskokouksen äärivasemmistolaisia siipeä. Se ajoi pääasiallisesti pikkuporvariston etuja, mutta sitä kannatti myös osa saksalaisista työläisistä. Kansalliskokouksen päätehtävänä oli Saksan valtiollisen pirstoutuneisuuden hävittäminen ja valtakunnallisen perustuslain laadinta. Edustajien liberaalisen enemmistön pelkuruuden ja horjuvuuden vuoksi kansalliskokous ei kuitenkaan rohjennut ottaa käsiinsä ylintä valtaa maassa eikä kyennyt asettumaan päättävälle kannalle Saksan vallankumouksen peruskysymyksissä. 30. toukokuuta 1849 kansalliskokouksen oli pakko siirtyä Stuttgartiin. 18. kesäkuuta 1849 se hajotettiin sotaväen voimin. — 139.
- ⁹⁶ Sen jälkeen kun Itävalta oli kärsinyt tappion sodassa Preussia vastaan 1866 ja kun sen monikansallisen valtion kriisi oli alkanut voimistua, Itävallan hallitsevat luokat ryhtyivät lehmäkauppoihin Unkarin tilanherrojen kanssa ja allekirjoittivat 1867 sopimuksen Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian perustamisesta. — 140.
- ⁹⁷ *Kansallisliberaalit* — syksyllä 1866 perustettu Saksan porvariston puolue. Kansallisliberaalien päätaavoitteena oli Saksan valtioiden yhdistäminen Preussin johdolla. Heidän politiikkansa kuvasti Saksan liberaalisen porvariston antautumista Bismarckin johdettavaksi. — 141.
- ⁹⁸ *Saksan kansanpuolue*, joka perustettiin 1865, koostui pääasiassa eteläsaksalaisten valtioiden pikkuporvariston demokraattisista aineksista ja osittain porvaristosta. Puolue vastusti Preussin hegemonian pystyttämistä Saksassa ja puolusti niin sanotun »Suur-Saksan» suunnitelmaa, jonka mukaan sekä Preussi että Itävalta olisivat kuuluneet Saksaan. Puolue propagoi Saksan liittovaltion ajatusta, mutta samalla vastusti sitä, että Saksa olisi yhdistetty yhtenäiseksi keskitetyksi demokraattiseksi tasavallaksi. — 141.
- ⁹⁹ 1860-luvun puolivälissä Preussissa oli säädetty joitakin teollisuudenaloja varten erikoisten toimilupien (konsessioiden) järjestelmä; ilman niitä teollisuudenharjoittaminen oli luvatonta. Tämä puolittain keskiaikainen elinkeinolainsäädäntö oli kapitalismin kehityksen haittana. — 142.
- ¹⁰⁰ *Sadowan taistelu* tapahtui 3. heinäkuuta 1866 Böömissä. Se oli ratkaiseva taistelu Itävallan ja Preussin sodassa 1866, joka päättyi Preussin voittoon. — 143, 146, 171.
- ¹⁰¹ Kysymyksessä on Internationaalinen *Baselin kongressi*, joka pidettiin 6.—11. syyskuuta 1869 ja jossa hyväksyttiin 10. syyskuuta seuraava Marxin kannattajien esittämä päätöslauselma maaomaisuutta koskevasta kysymyksestä:
1. Yhteiskunnalla on oikeus; hävittää maan yksityisomistus ja siirtää maa yhteiskunnalliseen omistukseen.
2. Maan yksityisomistus on hävitettävä ja siirrettävä maa yhteiskunnalliseen omistukseen.»
Kongressissa hyväksyttiin myös päätökset ammattiliittojen yhdistämisestä valtion ja kansainvälisessä mitassa sekä Internationaalinen järjestöistä

lujittamista ja Pääneuvoston valtuuksien laajentamista koskevat päätökset. — 145, 224.

- ¹⁰² 2. syyskuuta Ranskan armeija murskattiin *Sedanin edustalla* ja otettiin vangiksi yhdessä keisarin kanssa. Napoleon III:ttä ja armeijan päällystöä pidettiin 5:nnestä syyskuuta 1870 19:nteen maaliskuuta 1871 Preussin kuninkaiden linnassa *Wilhelmshönessä* (lähellä Kasselia). Sedanin katastrofi joudutti toisen keisarikunnan romahdusta ja johti Ranskan tasavallan julistamiseen 4. syyskuuta 1870. Muodostettiin uusi hallitus, niin sanottu kansallisen puolustuksen hallitus. — 146, 161, 173, 181, 232.
- ¹⁰³ Puhuessaan preussilaisen kansakunnan pyhästä Saksan keisarikunnasta Engels on muuntanut keskiaikaisen Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan nimeä (ks. selitystä 131) korostaen siten, että Saksan yhdistäminen tapahtui Preussin johdolla ja aiheutti saksalaisten maiden preussilaistumisen. — 146.
- ¹⁰⁴ Preussin johtama *Pohjois-Saksan liitto*, johon kuului Pohjois- ja Keski-Saksan 19 valtiota ja 3 vapaakaupunkia, perustettiin 1867 Bismarckin ehdotuksesta. Liiton perustaminen oli ratkaisevia vaiheita Saksan yhdistämisessä Preussin johdolla. Pohjois-Saksan liitto oli olemassa tammikuuhun 1871, jolloin perustettiin Saksan valtakunta. — 146, 177.
- ¹⁰⁵ Kysymyksessä on Baijerin, Badenin, Württembergin ja Hessen-Darmstadtin yhdistäminen Pohjois-Saksan liittoon 1870. — 146.
- ¹⁰⁶ *Spichernin* taistelussa (Lothringen) 6. elokuuta 1870 preussilaiset joukot tuottivat tappion ranskalaisille. Historiallisessa kirjallisuudessa Spichernin taistelua nimitetään myös Forbachin taisteluksi.
Mars-la-Tourin taistelussa (jota nimitetään myös Vionvillen taisteluksi) 16. elokuuta 1870 saksalaiset joukot onnistuivat pysäyttämään Ranskan Reinin-armeijan perääntymisen Metzistä ja katkaisemaan siltä perääntymistiet. — 148.
- ¹⁰⁷ Valtiopäivävaaleissa 10. tammikuuta 1874 saksalaiset sosiaalidemokraatit saivat valituksi 9 edustajaansa; valittujen joukossa olivat Bebel ja Liebknecht, jotka siihen aikaan olivat vankilassa. — 149.
- ¹⁰⁸ I Internationaalinen *venäläisen jaoston* perusti keväällä 1870 Sveitsissä venäläisten poliittisten maanpakolaisten ryhmä, johon kuului suurten vallankumouksellisten demokraattien Tšernyševskin ja Dobroľjubovin aatteita kannattanutta demokraattista raznotšinetsiläistä nuorisoa. Jaoston perustamisessa esitti huomattavaa osaa Internationaalinen jäsen A. A. Serno-Solovjovitš. 12. maaliskuuta 1870 jaoston komitea lähetti Pääneuvostolle ohjelmansa, säännöt ja kirjeen Marxille, jossa häntä pyydettiin olemaan jaoston edustajana kansainvälisen työväenliiton Pääneuvostossa. Venäläisen jaoston ohjelmassa määriteltiin sen tehtävät seuraavasti: »1. Propagoida Venäjällä kaikkiin mahdollisiin keinoin kansainvälisen yhdistyksen ajatuksia ja periaatteita. 2. Edistää kansainvälisten jaostojen järjestämistä venäläisten työläisjoukkojen keskuudessa. 3. Edistää lujien solidaaristen yhteyksien aikaansaamista Venäjän ja Länsi-Euroopan työtätekevien luokkien kesken ja keskinäisen avunannon tietä myötävaikuttaa niiden yhteisenä päämääränä olevan vapautuksen menestykselliseen saavuttamiseen» («Narodnoje delo», n:o 1, 15. huhtikuuta 1870).
- Pääneuvoston istunnossa 22. maaliskuuta 1870 venäläinen jaosto hyväksyttiin Internationaaliin, ja Marx otti velvollisuudekseen edustaa sitä Pääneuvostossa. Venäjän jaoston jäsenet N. Utin, A. Trusov, J. Barteneva, G. Bartenev, J. Dmitrijeva ja A. Korvin-Krukovskaja osallistuivat aktiivisesti Sveitsin ja kansainväliseen työväenliikkeeseen. Jaosto koetti pitää yllä yh-

teyksiä Venäjän vallankumousliikkeeseen. Vuonna 1872 jaoston olemassaolo päättyi. — 152.

¹⁰⁹ »*Luottamuksellisen ilmoituksen*» Marx kirjoitti noin 28. maaliskuuta 1870, aikana jolloin Internationaalissa oli kärjistynyt bakunistien taistelu Pääneuvostoa, Marxia ja hänen kannattajiaan vastaan. Pääneuvoston ylimääräisessä istunnossa 1. tammikuuta 1870 oli jo hyväksytty niin ikään Marxin kirjoittama suljettu kiertokirje bakunistien voimakkaan vaikutuksen alaisena olleen romaanisen Sveitsin liittoneuvostolle. Kirjeen teksti oli myöhemmin ilmoitettu Belgiaan ja Ranskaan. Kiertokirje sisältyi kokonaisuudessaan myös »luottamukselliseen ilmoitukseen», jonka Marx lähetti Saksan kirjeenvaihtaja-sihteerin ominaisuudessa Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen komitealle.

Tässä laitoksessa julkaistaan »Luottamuksellisen ilmoituksen» 4. ja 5. kohta, joissa selitetään Pääneuvoston suhtautumista Englannin työväenliikkeeseen ja Irlannin kansalliseen vapausliikkeeseen, mitä vastaan bakunistit olivat erikoisesti hyökkäilleet. — 154.

¹¹⁰ »*L'Égalité*» (»Tasa-arvoisuus») — sveitsiläinen viikkolehti, Internationaalin romaanisen liiton äänenkannattaja. Ilmestyi ranskan kielellä Genèvessä joulukuusta 1868 joulukuuhun 1872. Jonkin aikaa lehti oli Bakuninin vaikutuksen alaisena. Tammikuussa 1870 romaaninen liittoneuvosto sai erotetuksi bakunistit toimituskunnasta, minkä jälkeen lehti alkoi noudattaa Pääneuvoston linjaa. — 154, 230, 390.

¹¹¹ »*The Pall Mall Gazette*» (»Pall Mallin lehti») — lontoolainen päivälehti, ilmestyi 1865—1920. Lehti oli 1860- ja 1870-luvulla suuntaukseltaan taantumuksellinen. Marx ja Engels avustivat sitä heinäkuusta 1870 kesäkuuhun 1871.

»*The Saturday Review*» — ks. selitystä 53.

»*The Spectator*» (»Katsoja») — englantilainen suuntaukseltaan liberaalin viikkolehti, ilmestyi Lontoossa vuodesta 1828.

»*The Fortnightly Review*» (»Kahden viikon sanomia») — englantilainen suuntaukseltaan porvarillisen liberaalin historian, filosofian ja kirjallisuuden kysymyksille omistettu aikakauslehti; tällä nimellä ilmestyi Lontoossa 1865—1934. — 155, 220.

¹¹² *Maan ja työn liitto* oli perustettu Lontoossa lokakuussa 1869 ja Pääneuvosto osallistui sen perustamiseen. Liiton ohjelma sisälsi vaatimukset maan kansallistamisesta, työpäivän lyhentämisestä, yleisestä äänioikeudesta ja maataloudellisten siirtoloiden perustamisesta. Vuoden 1870 syksyyn mennessä porvarillisten aineiden vaikutus liitossa oli voimistunut ja vuoteen 1872 se kadotti kokonaan yhteytensä Internationaaliin. — 155.

¹¹³ Kysymyksessä on *Englannin ja Irlannin unioni*, joka astui voimaan 1. tammikuuta 1801. Unioni hävitti Irlannin autonomian viimeisetkin jäänteet, lakkautti Irlannin parlamentin ja asetti Irlannin täysin riippuvaiseksi Englannista. — 155.

¹¹⁴ »*Kansalaissota Ranskassa*» on tieteellisen kommunismin tärkeimpiä teoksia, jossa on Pariisin Kommuunin kokemuksen perusteella kehitelty edelleen marxilaisuuden perusajatuksia luokkataistelusta, valtiosta, vallankumouksesta ja proletariaatin diktatuurista. Se oli kirjoitettu Internationaalin Pääneuvoston vetoamukseksi kaikille työväenliiton jäsenille Euroopassa ja Yhdysvalloissa ja sen tarkoituksena oli selittää kaikkien maiden työväenluokalle kommunnardien sankarillisen taistelun olemus ja merkitys, tehdä koko proletariaatille tunnetuksi tuon taistelun maailmanhistoriallinen kokemus.

Marxin teos »Kansalaissota Ranskassa» levisi laajalti. Vuosina 1871—1872 se käännettiin monille kielille ja julkaistiin Euroopan eri maissa ja USA:ssa. — 158, 180.

- 115 Tämän johdannon Engels kirjoitti Marxin teoksen »Kansalaisota Ranskassa» kolmanteen saksankieliseen juhlapainokseen, joka ilmestyi 1891 Pariisin Kommuunin 20-vuotispäiväksi. Mainittuun painokseen Engels liitti Marxin kirjoittamat Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvoston ensimmäisen ja toisen julkilausuman Ranskan ja Preussin sodasta, ja myöhemmissä eri kielillä ilmestyneissä erillisissä painoksissa se on julkaistu aina yhdessä teoksen »Kansalaisota Ranskassa» kanssa. — 158.
- 116 Kysymyksessä on Saksan kansan kansallinen vapaussota Napoleonin heruutta vastaan 1813—1814. — 158.
- 117 *Demagogeiksi* nimitettiin Saksassa 1820-luvulla niitä saksalaisen sivistyneistön oppositioliikkeen osanottajia, jotka esiintyivät saksalaisten valtioiden taantumuksellista järjestelmää vastaan ja vaativat Saksan yhdistämistä. »Demagogit» joutuivat saksalaisten viranomaisten ankarien vainotoimien kohteeksi. — 158.
- 118 *Poikkeuslaki sosialisteja vastaan* oli saatettu voimaan Saksassa 21. lokakuuta 1878. Sen mukaan kiellettiin kaikki sosiaalidemokraattisen puolueen järjestöt, työväen joukkojärjestöt ja työväen lehdistö, sosialistista kirjallisuutta takavarikoitiin ja sosiaalidemokraatteja vastaan ryhdyttiin rankaisutoimiin. Työväen joukkoliikkeen painostuksesta laki kumottiin 1. lokakuuta 1890. — 158, 271.
- 119 Kysymyksessä on heinäkuun porvarillinen vallankumous Ranskassa 1830. — 160.
- 120 Tarkoitetaan Rooman keisarikunnan pystyttämiseen päättyneitä kansalaisotia vuosina 44—27 ennen ajanlaskuamme. — 160.
- 121 Tarkoitetaan legitimistejä, orleanisteja ja bonapartisteja.
Legitimistit olivat 1792 Ranskassa kukistetun Bourbonien hallitsijasuvun kannattajien puolue, joka edusti suurmaaylimystön ja korkeimman papiston etuja. Legitimistit perustivat puolueen 1830, mainitun hallitsijasuvun toisen kukistumisen jälkeen. Vuonna 1871 legitimistit liittyivät taantumusvoimien yhteiseen rynnäkköön Pariisin Kommuunia vastaan.
Orleanistit kannattivat Orléanssin herttuoitaa, Bourbonien hallitsijasuvun nuorempaa haaraa, joka oli vallassa heinäkuun vallankumouksesta 1830 alkaen ja tuli kukistetuksi vuoden 1848 vallankumouksessa. Orleanistit ajoivat finanssiylimystön ja suurporvariston etuja. — 160, 178, 186.
- 122 Kysymyksessä on Louis Bonaparten 2. joulukuuta 1851 suorittama vallankaappaus, joka pani alulle bonapartelaisvallan toisen keisarikunnan olemassaolon. — 160, 170, 193.
- 123 Ensimmäinen tasavalta oli julistettu 1792 Ranskan suuren porvarillisen vallankumouksen aikana ja se vaihtui 1799 konsulihallitukseen ja sitten Napoleon I Bonaparten ensimmäiseen keisarikuntaan (1804—1814).
Tuolla kaudella Ranska kävi monia sotia, joiden seurauksena valtiota laajennettiin huomattavasti. — 161.
- 124 Kysymyksessä on Ranskan ja Saksan preliminääri rauhansopimus, jonka allekirjoittivat 26. helmikuuta 1871 toisaalta Thiers ja J. Favre ja toisaalta Bismarck. Tämän sopimuksen ehtojen mukaisesti Ranska joutui luovuttamaan Saksalle Elsassin ja Itä-Lothringenin ja maksamaan 5 miljardia frangia sotakorvausta. Lopullinen sopimus solmittiin 10. toukokuuta 1871 Frankfurt am Mainissa. — 162, 187, 268, 317.
- 125 *Possibilistit* — opportunistinen virtaus Ranskan sosialistisessa liikkeessä.

Sen johdossa olivat mm. Brousseau ja Malon, jotka aiheuttivat 1882 Ranskan työväenpuolueen hajaannuksen. Tämän virtauksen johtomiehet julistivat reformistista periaatetta: tavoiteltakoon vain »mahdollista» («possible»); tästä johtuu nimi possibilistit. — 166.

- 126 *Kansanäänestyksen* Napoleon III pani toimeen toukokuussa 1870 ottaakseen muka selvää kansan suhtautumisesta keisarikuntaan. Kysymykset oli muotoiltu siten, että toisen keisarikunnan politiikasta oli mahdoton antaa kielteistä lausuntoa esiintymättä samalla kaikkia demokraattisia uudistuksia vastaan. I Internationaalien Ranskan jaostot paljastivat tämän demagogisen manööverin ja kehottivat jäseniään pidättäytymään äänestämästä. Kansanäänestyksen aattona Pariisiin liiton jäsenet vangittiin syytettyinä osallisuudesta salaliittoon, jonka tarkoituksena oli Napoleon III:n murha. Hallitus käytti syytöstä hyväkseen aloittaakseen laajan vainotoimenpidekampanjan Internationaalien jäseniä vastaan Ranskan eri kaupungeissa. 22:sesta kesäkuuta 5:nteen heinäkuuta 1870 jatkuneessa oikeudenkäynnissä Pariisiin liiton jäseniä vastaan paljastui täydellisesti salaliittosyytöksen valheellisuus. Osa Internationaalien jäsenistä sai kuitenkin vankilatuomion yksinomaan Kansainvälisen työväenliiton jäsenyytensä vuoksi. Internationaalien vainoaminen Ranskassa aiheutti työväenluokan joukkoprotesteja. — 169, 237.
- 127 19. heinäkuuta 1870 alkoi Saksan ja Ranskan sota. — 170.
- 128 »*Le Réveil*» («Heräys») — ranskalainen sanomalehti, vasemmistolaisten tasavaltalaisten äänenkannattaja. Ilmestyi Pariisissa heinäkuusta 1868 tammikuuhun 1871 Ch. Deleschluzen toimittamana. Lehdessä julkaistiin Internationaalien asiakirjoja ja työväenliikettä koskevia aineistoja. — 170, 237.
- 129 »*La Marseillaise*» («Marseljeesi») — ranskalainen päivälehti, vasemmistolaisten tasavaltalaisten äänenkannattaja. Ilmestyi Pariisissa joulukuusta 1869 syyskuuhun 1870. Lehdessä julkaistiin Internationaalien toimintaa ja työväenliikettä koskevia aineistoja. — 170, 237.
- 130 Kysymyksessä on *Joulukuun 10. päivän yhdistys*, salainen bonapartistiyhdistys, joka oli perustettu pääasiallisesti luokka-asemansa menettäneistä aineksista, poliittisista seikkailijoista, sotaintoilijoista jne. Yhdistyksen jäsenet myötävaikuttivat Louis Bonaparten valitsemiseen Ranskan tasavallan presidentiksi 10. joulukuuta 1848 (tästä johtuu yhdistyksen nimi). — 170.
- 131 Elokuuhun 1806 Saksa oli kuulunut niin sanottuun Pyhään saksalais-roomalaiseen valtakuntaan, joka oli perustettu 900-luvulla ja koostunut keisarin ylivallan tunnustaneista feodaalisista ruhtinaskunnista ja vapaakaupungeista. — 174.
- 132 Vuonna 1618 Brandenburgin vaaliruhtinaskunta oli liittynyt Preussin herttuakuntaan (Itä-Preussiin), joka oli perustettu 1500-luvun alussa teutonilaisen ritarikunnan alueelle ja oli Puolan lääninä. Brandenburgin vaaliruhtinas oli Preussin herttuan ominaisuudessa Puolan vasallina vuoteen 1657, jolloin hän onnistui saavuttamaan preussilaisten alueiden itsenäisyyden käyttämällä hyväkseen Puolan vaikeuksia sodassa Ruotsia vastaan. — 174.
- 133 Kysymyksessä on *Baselin rauha*, jonka Euroopan valtioiden ensimmäisen Ranskan-vastaisen liittouman osanottajana Preussi solmi erillisesti Ranskan tasavallan kanssa 5. huhtikuuta 1795. — 175.
- 134 *Tilsitin rauhan* solmivat 7.—9. heinäkuuta 1807 Napoleonin hallitsema Ranska ja neljännen Ranskan-vastaisen liittouman osanottajat Venäjä ja Preussi, jotka olivat kärsineet tappion sodassa. Rauhanehdot olivat erittäin raskaat Preussille, joka menetti huomattavan osan alueistaan. Venäjä ei menettänyt

mitään alueitaan, mutta sen oli pakko tunnustaa Ranskan asemien voimistuminen Euroopassa ja liittyä Englannin saartoon (niin sanottuun mannermaansulkemukseen). Napoleon I:n saneleamat Tilsitin rauhan rosvomaiset ehdot aiheuttivat suurta tyytymättömyyttä Saksan väestön keskuudessa ja valmistivat siten pohjaa vuonna 1813 alkaneelle vapausliikkeelle Napoleonin herruutta vastaan. — 176.

- ¹³⁵ Marx tarkoittaa feodaalisen taantumuksen voittoa Saksassa sen jälkeen, kun Napoleonin herruus oli nujerrettu. Saksassa säilyi feodaalinen pirstoutuneisuus, saksalaisissa valtioissa lujittui feodaalis-yksinvaltainen järjestelmä, kaikki aateliston etuoikeudet pysyivät ennallaan ja talonpoikien puolittain maaorjuudellinen riisto voimistui entisestään. — 177.
- ¹³⁶ Kysymyksessä on *Tuileriesin palatsi* Pariisissa, Napoleon III:n residenssi. — 178.
- ¹³⁷ Marx tarkoittaa Englannin työväen liikettä 4. syyskuuta 1870 pystytetyin Ranskan tasavallan tunnustamisen puolesta. Lontoossa ja muissa suurkaupungeissa alkoivat 5. syyskuuta joukkokokoukset ja mielenosoitukset, joiden osanottajat vaativat päätöslauselmissaan ja petitioissaan Englannin hallitusta tunnustamaan viipymättä Ranskan tasavallan. Internationaalinen Pääneuvosto osallistui välittömästi Ranskan tasavallan tunnustamiseksi aloitetun liikkeen järjestelyyn. — 178.
- ¹³⁸ Marx viittaa Englannin aktiiviseen osallisuuteen niiden feodaalis-itsevaltaisten valtioiden liiton perustamisessa, jotka aloittivat 1792 sodan vallankumouksellista Ranskaa vastaan, ja siihen, että Englannin hallitseva ylimystö tunnusti ensimmäisenä Euroopassa bonapartistisen hallitusmuodon, joka pystytettiin Ranskassa Louis Bonaparten 2. joulukuuta 1851 suorittaman valtiokaappauksen jälkeen. — 179.
- ¹³⁹ Amerikan teollisten pohjoisvaltioiden ja eteläisten orjavaltioiden välisen sisällissodan aikana (1861—1865) Englannin porvarillinen lehdistö asetti kannattamaan etelävaltioita, ts. orjanomistujajärjestelmää. — 179.
- ¹⁴⁰ »*Journal Officiel de la République Française*» (»Ranskan tasavallan virallinen lehti») — ilmestyi 20:nnestä maaliskuuta 24:nteen toukokuuta 1871. Se oli Pariisin Kommuunin virallinen äänenkannattaja. Se oli säilyttänyt 5:nnestä syyskuuta 1870 Pariisissa ilmestyneen Ranskan tasavallan hallituksen virallisen lehden nimen (Pariisin Kommuunin aikana tällä nimellä ilmestyi myös Thiersin hallituksen lehti Versaillesissa). Maaliskuun 30. päivän numero ilmestyi »*Journal Officiel de la Commune de Paris*» (»Pariisin Kommuunin virallinen lehti») -nimisenä. Simon Guio'd'n kirje julkaistiin lehdessä 25. huhtikuuta 1871. — 181.
- ¹⁴¹ Bismarck ja kansallisen puolustuksen hallituksen edustaja Favre allekirjoittivat 28. tammikuuta 1871 »Sopimuksen välirauhasta ja Pariisin antautumisesta». Häpeällinen antautuminen merkitsi Ranskan kansallisten etujen kaventamista. Sopimusta allekirjoitettaessa Favre suostui preussilaisten esittämiin nöyryyttäviin vaatimuksiin: suorittamaan kahden viikon kuluessa 200 miljoonan frangin sotakorvaukset, luovuttamaan suurimman osan Pariisin linnakkeista sekä kenttätykistön ja Pariisin armeijan asevarustukset. — 181.
- ¹⁴² »*Capitulards*» (antautujat) — Pariisin antautumisen kannattajista käytetty halveksiva nimitys piirityksen aikana 1870—1871. Myöhemmin sana jäi ranskan kieleen merkitsemään antautujia yleensä. — 181.
- ¹⁴³ »*L'Étendard*» (»Lippu») — ranskalainen suuntaukseltaan bonapartistinen sa-

nomalehti, ilmestyi Pariisissa vuosina 1866—1868. Lehti lakkautettiin, kun tulivat paljastetuiksi huijaukset, joiden avulla lehteä oli rahoitettu. — 182.

144 Kysymyksessä on *Société Générale du Crédit Mobilier*, 1852 perustettu suuri ranskalainen osakepankki. Pankkitulojen päälähteenä oli keinottelu arvopapereilla. *Crédit Mobilier* oli läheisessä yhteydessä toisen keisarikunnan hallituspireihin. Vuonna 1867 osakeyhtiö kärsi vararikon ja 1871 se lakkautettiin. — 182.

145 »*L'Électeur libre*» (»Vapaa valitsija») — ranskalainen oikeistolaisten tasavaltaisten äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa 1868—1871. Vuosina 1870—1871 se oli yhteydessä kansallisen puolustuksen hallituksen finanssiministeriöön. — 182.

146 Protestoiden legitimistejä vastaan, jotka olivat osoittaneet mieltään herttua Berryn muistolle omistetun surumessun aikana, pariisilainen väkijoukko ryösti 14. ja 15. helmikuuta 1831 Saint-Germain l'Auxerrois'n kirkon ja arkkipiispa Quélenin palatsin. Thiers oli läsnä kirkkoa ja arkkipiispan palatsia ryöstettäessä ja pyysi kansalliskaartin jäseniä olemaan estämättä väkijoukon toimia.

Vuonna 1832 sisäministerinä olleen Thiersin määräyksestä vangittiin Ranskan kruunun tavoittelijan legitimisti kreivi Chambordin äiti, Berryn herttuatar ja hänelle tehtiin alentava lääkärintarkastus, jonka tarkoituksena oli hänen salaisen avioliittonsa saattaminen julkisuuteen ja hänen poliittinen kompromettointi. — 183.

147 Marx tarkoittaa Thiersin (silloisen sisäministerin) häpeällistä osuutta Pariisin kansanjoukkojen heinäkuun monarkiaa vastaan suunnatun kapinan nujertamisessa 13. ja 14. huhtikuuta 1834. Sotaväki tukahdutti kapinan petomaisesti, muun muassa pieksemällä erään talon asukkaat Transonain kadulla.

Syyskuun lait olivat Ranskan hallituksen syyskuussa 1835 julkaisemia taantumuksellisia lakeja lehdistöä vastaan. Ne saattoivat voimaan vankilangaistuksen ja suuret rahasakot esiintymisistä omaisuutta ja olemassaolevaa valtiojärjestelmää vastaan. — 183.

148 Tammikuussa 1841 Thiers esitti edustajahuoneelle Pariisin linnoittamissuunnitelman. Vallankumouksellisdemokraattisissa pireissä tämä suunnitelma käsitettiin valmistelutoimenpiteeksi kansanliikkeiden tukahduttamista varten. Thiersin suunnitelma edellytti erittäin vahvojen linnoitusten rakentamista työväenkortteleiden läheisyyteen. — 183.

149 Huhtikuussa 1849 Ranska pani liitossa Itävallan ja Napolin kanssa toimeen hyökkäyksen Rooman tasavaltaa vastaan tarkoituksenaan sen kukistaminen ja paavin maallisen vallan palauttaminen. Ranskalaiset joukot pommittivat rajusti Roomaa. Sankarillisesta vastarinnasta huolimatta Rooman tasavalta tuli kukistetuksi, ja ranskalaiset joukot miehittivät Rooman. — 184.

150 *Järjestyspuolue* perustettiin 1848. Se oli vanhoillisen suurporvariston puolue, Ranskan kahden monarkistisen ryhmäkunnan — legitimistien ja orleanistien (ks. selitystä 121) — liitto. Vuodesta 1849 vuoden 1851 joulukuun 2. päivän vallankaappaukseen asti sille kuului johtoasema toisen tasavallan lakiasäätävässä kansalliskokouksessa. — 184, 215.

151 15. heinäkuuta 1840 Englanti, Venäjä, Preussi, Itävalta ja Turkki allekirjoittivat Lontoossa ilman Ranskan osanottoa sopimuksen avunannosta Turkin sulttaanille Egyptin käskynhaltijaa Muhammed Alia vastaan, jota Ranska tuki. Sopimuksen solmiminen aiheutti Ranskan ja Euroopan valtojen liiton välisen sodan uhan, mutta kuningas Ludvig Filip ei uskaltanut ryhtyä sotaan, vaan kieltäytyi tukemasta Muhammed Alia. — 185.

- ¹⁵² Vallankumouksellisen Pariisin kukistamiseksi Thiers pyysi Bismarckilta lupaa lisätä Versaillesin armeijan miesvahuutta ranskalaisilla sotavangeilla, pääasiassa Sedanissa ja Metzissä antautuneisiin armeijoihin kuuluneilla miehillä. — 185.
- ¹⁵³ »*Chambre introuvable*» (»verraton kamari») — ääritaanomuksellisista kokoonpantu Ranskan edustajakamari 1815—1816 (restauraatioajan alkuvuosina). — 187.
- ¹⁵⁴ »*Tilanherrakamari*» eli »*maanjussien kokous*» oli Bordeaux'ssa 1871 koolla olleen kansalliskokouksen pilanimi. Kansalliskokouksen edustajat olivat suurimmalta osaltaan taantumuksellisia monarkisteja: tilanherroja, virkamiehiä, koroillaeläjiä ja kauppiaita, jotka oli valittu maaseutuvaalipiireissä. Kansalliskokouksen 630:stä edustajasta oli noin 430 monarkistia. — 187, 225.
- ¹⁵⁵ 10. maaliskuuta 1871 kansalliskokous hyväksyi lain elokuun 13. ja marraskuun 12. päivän välisenä aikana 1870 tehtyjen »Vekseleiden maksun lykkäyksestä». Marraskuun 12. päivän jälkeen tehtyjen vekseleiden maksuaikaa ei pidennetty. Laki antoi täten raskaan iskun työläisille ja vähävaraisille väestökerroksille ja aiheutti monien pienyrittäjien ja kauppiaiden vararikon. — 187.
- ¹⁵⁶ *Décembriseur* — bonapartistien 2. joulukuuta 1851 suorittaman valtiokaappauksen osanottaja ja senmukaisten toimien kannattaja. — 187.
- ¹⁵⁷ Lehtitiedotusten mukaan sisäisestä lainasta, jonka Thiersin hallitus oli päättänyt hyväksyä, Thiersin itsensä ja hänen hallituksensa muiden jäsenten tuli saada yli 300 miljoonaa frangia »välitys»-palkkiona. Lainaa koskeva laki hyväksyttiin 20. kesäkuuta 1871, Pariisin Kommuunin tukahduttamisen jälkeen. — 188.
- ¹⁵⁸ *Cayenne* — kaupunki Ranskan Guayanassa (Etelä-Amerikka), poliittisten vankien pakkotyö- ja karkotuspaikka. — 189.
- ¹⁵⁹ »*Le National*» (»Kansallinen lehti») — ranskalainen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1830—1851, maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten äänenkannattaja. — 190.
- ¹⁶⁰ 31. lokakuuta 1870 Pariisin työläiset ja kansalliskaartin vallankumouksellinen osa nousivat kapinaan saatuaan tietää, että kansallisen puolustuksen hallitus oli päättänyt aloittaa neuvottelut preussilaisten kanssa, ja valloittuaan raatihuoneen perustivat vallankumouksellisen vallan elimen, Yhteiskunnan pelastuskomitean (*Le comité de salut public*), jota johti Blanqui. Työläisten painostuksesta kansallisen puolustuksen hallituksen oli pakko suostua eroamaan ja määrätä 1. marraskuuta Kommuunin vaalit. Hallituksen onnistui kuitenkin käyttää hyväkseen Pariisin vallankumousvoimien puutteellista järjestystä sekä kapinan johdossa olleiden blanquilaisten ja jakobiini-demokraattien välisiä erimielisyyksiä ja valloittaa hallituksen puolelle jääneiden kansalliskaartin pataljoonien voimin raatihuone ja palauttaa valtansa. — 190.
- ¹⁶¹ »*Bretonit*» — Bretagnen liikkuva kaarti, jota Trochu käytti santarmijoukkona Pariisin vallankumousliikkeen tukahduttamiseen.
Korsikalaiset muodostivat huomattavan osan santarmiosastosta toisen keisarikunnan kaudella. — 190.
- ¹⁶² 22. tammikuuta 1871 hallituksen kukistamista ja Kommuunin perustamista vaatinut Pariisin proletariaatti ja kansalliskaarti panivat blanquilaisten aloitteesta toimeen vallankumouksellisen mielenosoituksen. Kansallisen puo

lustuksen hallituksen käskystä raatihuonetta vartioineet bretonit ampuivat mielenosoituksen hajalle. Tukahdutettuaan terrorin avulla vallankumousliikkeen hallitus ryhtyi valmistelemaan Pariisiin antautumista. — 191.

¹⁶⁸ *Sommations* (hajaantumisvaatimukset) — eräiden porvarillisten valtioiden lain edellyttämä virkavallan väkijoukko kolmesti toistama hajaantumiskehotos, minkä jälkeen on luvallista käyttää aseita.

Hiljaisuuslain (*The Riot act*) oli saatettu voimaan Englannissa 1715. Ne kielsivät kaikki »kapinahenkiset kokoukset», joihin osallistuu enemmän kuin 12 henkeä. Jos lakia rikottiin, virkavallan edustajat olivat velvolliset lukemaan asiaankuuluvan varoituksen ja käyttämään väkivaltaa, elleivät kokoontuneet hajaiksi tunnin kuluessa. — 192.

¹⁶⁴ Lokakuun 31. päivän tapahtumien aikana (ks. selitystä 160) Flourens esti kansallisen puolustuksen hallituksen jäsenten ampumisen, jota vaati eräs kapinan osanottaja. — 193.

¹⁶⁶ Marxin mainitseman asetuksen panttivangeista Kommuuni oli hyväksynyt 5. huhtikuuta 1871 (Marx on osoittanut asetuksen julkaisuajaksi päivän, jona se ilmestyi englantilaisessa lehdistössä). Tämän asetuksen mukaan kaikki henkilöt, joita syytettiin yhteydenpidosta Versaillesin kanssa, julistettiin panttivangeiksi, jos heidän syyllisyytensä oli todistettavissa. Tämän toimenpiteen avulla Pariisin Kommuuni koetti estää versaillesilaisia ampumasta kommunardeja. — 193.

¹⁶⁶ »*The Times*» (»Ajat») — huomattavin englantilainen päivälehti, suuntaukseltaan vanhoillinen, ilmestyy Lontoossa vuodesta 1785. — 194, 226.

¹⁶⁷ *Investituura* — virkaanasettamisjärjestys, jonka mukaan hierarkkisen portaikon alemmalla askelmalla olevat olivat täysin riippuvaisia ylempänä olevista. — 198.

¹⁶⁸ *Girondistit* — suurporvariston puolue Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella 1700-luvun lopulla (nimensä saivat Gironden departementin mukaan). Esiintyivät jakobiinihallitusta ja sitä kannattaneita vallankumouksellisia kansanjoukkoja vastaan lippunaan departementtien autonomia- ja federaatio-oikeuksien puolustaminen. — 198.

¹⁶⁹ »*Kladderadsch*» — kuvitettu satiirinen kuukausijulkaisu, ilmestyi Berliinissä vuodesta 1848. — 199, 295.

¹⁷⁰ »*Punch, or the London Charivari*» — englantilainen pilalehti, suuntaukseltaan porvarillis-liberaalinen. Ilmestyy Lontoossa kerran viikossa vuodesta 1841. — 199.

¹⁷¹ Kysymyksessä on Pariisin Kommuunin 16. huhtikuuta 1871 antama asetus kaikkien velkasitoumusten maksuajan pidentämisestä kolmella vuodella ja lainakorkojen lakkauttamisesta. — 201.

¹⁷² Marx tarkoittaa perustuslakia säätävän kansalliskokouksen 22. elokuuta 1848 hylkäämää lakiehdotusta »sovinnollisista sopimuksista», jossa edellytettiin velanmaksun lykkäystä. Tämän seurauksena huomattava osa pikku-porvaristosta vararikkoutui kokonaan ja joutui suurporvaristoon kuuluvien velkojien valtaan. — 201.

¹⁷³ *Frères ignorantins* (ignoranttiveljet) — Reimsissä 1680 perustetun uskonnollisen veljeskunnan nimitys. Sen jäsenet olivat velvolliset pyhittämään itsensä köyhien lasten koulutukselle. Veljeskunnan kouluissa oppilaat saivat pääasiallisesti uskonnollista kasvatusta ja hyvin niukalti tietoja muilta aloilta. — 201.

- ¹⁷⁴ *Union républicaine* (Alliance républicaine des Départements — Departementtien tasavaltalainen liitto) oli Ranskan eri alueilta kotoisin olevien Pariisissa asuvien pikkuporvarillisten kerrosten edustajien poliittinen järjestö. Se kehotti taistelemaan Versaillesin hallitusta ja monarkistista kansalliskokousta vastaan ja tukemaan Pariisin Kommuunia kaikissa departementteissa. — 201.
- ¹⁷⁵ Marx tarkoittaa 27. huhtikuuta 1825 julkaistua lakia, jonka mukaan entisille maanpakolaisille oli suoritettava korvaus Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana heiltä takavarikoiduista kartanoista. — 202.
- ¹⁷⁶ *Vendôme-patsas* oli pystytetty Pariisissa 1806—1810 muistoksi Ranskan Napoleonin aikaisista voitoista. Pylväs oli valettu vihollisilta valloitetujen tykkien pronsista ja sen päällä oli Napoleonin patsas. Pariisin Kommuunin päätöksen mukaisesti Vendôme-patsas kaadettiin 16. toukokuuta 1871. — 203.
- ¹⁷⁷ Picpusin luostarissa pidetyissä tarkastuksissa todettiin tapauksia, että nunnat olivat olleet monia vuosia vankeina kammioissaan, ja löydettiin myös kidutusvälineitä. Pyhän Laurentiuksen kirkosta oli löydetty salainen hautausmaa, mikä oli todistuksena murhista. Kommuuni saattoi julkisuuteen nämä tosiasiat »Mot d'Ordre» («Tunnussana») lehdessä 5. toukokuuta 1871 ja kirjasessa »Les Crimes des congrégations religieuses» («Kirkonmiesten rikokset»). — 205.
- ¹⁷⁸ Wilhelmshöhessä (ks. selitystä 102) ranskalaisten sotavankien päätyönä oli savukkeiden valmistaminen heidän omaan käyttöönsä. — 205.
- ¹⁷⁹ *Absentistit* (sanasta »absent» — poissaoleva) — suurmaanomistajat, jotka olivat tavallisesti poissa maatiloiltaan. Maatilat olivat pehtorien hoidettavina tai vuokralla välittäjä-keinottelijoilla, jotka vuorostaan vuokrasivat niitä orjuuttavilla ehdoilla pienille alivuokralaisille. — 205.
- ¹⁸⁰ *Francs-filleurs* (kirjaimellisesti »vapaakarkurit») — Pariisin saarron aikana kaupungista paenneiden porvareiden pilkkanimi. Nimen ironisuus johtui siitä, että se sointui samalla tavalla kuin sana francs-tireurs (vapaa-ampujat), mikä oli preussilaisia vastaan käydyn taistelun aktiivisten osanottajien, ranskalaisten sissien nimitys. — 206.
- ¹⁸¹ *Koblenz* — saksalainen kaupunki, joka oli Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana 1700-luvun lopulla monarkististen aatelisemigranttien keskus. Siellä valmisteltiin hyökkäystä vallankumouksellista Ranskaa vastaan. Koblenzissa sijaitsi emigranttihallitus, jota johti kiivas taantumismies, entinen Ludvig XVI ministeri de Calonne. — 207.
- ¹⁸² »*Chouaaneiksi*» kommunardit nimittivät Versaillesin armeijan Bretagnesta värvättyä monarkistismielistä osastoa luoteis-Ranskassa 1780-luvun porvarillisen vallankumouksen aikana olleen vastavallankumouksellisen kapinan osanottajien analogian mukaan. — 207.
- ¹⁸³ Pariisin Kommuunin perustamiseen johtaneen Pariisin proletaarisen vallankumouksen vaikutuksesta Lyonissa ja Marseillessa oli vallankumouksellisia esiintymisiä, joiden tarkoituksena oli Kommuunin julistaminen. Hallituksen joukot tukahduttivat kuitenkin verisesti kansanjoukkojen esiintymiset. — 208.
- ¹⁸⁴ Dufauren kansalliskokoukselle esittämän sotatuomioistuinten oikeudenkäyntimenetelmää koskevan lain mukaan oikeusjuttu oli käsiteltävä ja tuomio pantava täytäntöön 48 tunnin aikana. — 209.
- ¹⁸⁵ Kysymyksessä on 23. tammikuuta 1860 allekirjoitettu Englannin ja Ranskan kauppasopimus. Tässä sopimuksessa Ranska kieltäytyi ehkäisytulippo-

- litiikasta ja saattoi sen sijaan voimaan tullimaksut. Sopimuksen solmimisen seurauksena tavaroiden tuonti Englannista voimisti jyrkästi kilpataistelua Ranskan sisämarkkinoilla, mikä aiheutti tyytymättömyyttä ranskalaisissa teollisuudenharjoittajissa. — 210.
- 186 Tarkoitetaan muinaisessa Roomassa vallinnutta terroria ja veristä vainoa Rooman orjanomistuksellisen tasavallan kriisivaiheissa 1. vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua. *Sullan diktatuuri* oli vuosina 82—79 ennen ajanlaskuamme. *Ensimmäinen ja toinen triumviraatti* (vuosina 60—53 ja 43—36 ennen ajanlaskuamme) olivat roomalaisten sotapäällikköjen diktatuuria. *Ensimmäinen* oli Pompeiuksen, *Caesarin* ja *Crassuksen* ja *toinen* Octavianuksen, Antoniuksen ja Lepiduksen diktatuuria. — 212.
- 187 »*Journal de Paris*» (»Pariisin lehti») — Pariisissa vuodesta 1867 ilmestynyt viikkolehti, suuntaukseltaan monarkistis-orleanistinen. — 212.
- 188 Elokuussa 1814 Englannin ja USA:n välisen sodan aikana englantilaiset joukot valloittivat Washingtonin, polttivat Kapitolin (kongressitalon), Valloksen talon ja muita pääkaupungin julkisia rakennuksia.
Lokakuussa 1860 Englannin ja Ranskan Kiinaa vastaan käymän sodan aikana englantilais-ranskalaiset joukot rosvoivat ja polttivat Pekingin lähellä sijainneen kesäpalatsin, joka oli kiinalaisen arkkitehtuurin ja taiteen arvokas muistomerkki. — 213.
- 189 *Pretoriaaneiksi* sanottiin muinaisessa Roomassa sotapäällikön tai keisarin etuoikeutettua henkivartiokaartiä. Pretoriaanit osallistuivat jatkuvasti sisäisiin levottomuuksiin ja korottivat usein suosikkinsa valtaistuimelle. Sanasta »pretoriaanit» on myöhemmin tullut palkatun sotaväen julkeuden ja mielivaltaisuuden symboli. — 215.
- 190 Marx nimittää Preussin edustajakamaria »*chambre introuvableksi*» (»verrattomaksi kamariksi») ranskalaisen analogian mukaan (ks. selitystä 153). Tammi- ja helmikuussa 1849 valittu kokous koostui ylimystön etuoikeutetusta »herrojen kamarista» ja toisesta kamarista, jonka kaksivaiheisiin vaaleihin saattoivat osallistua vain niin sanotut »itsenäiset preussilaiset». Toiseen kamariin valitti Bismarck oli junkkereiden äärioikeistolaisen ryhmäkunnan johtomiehiä. — 215.
- 191 »*The Daily News*» (»Päivän uutisia») — englantilainen liberaalinen sanomalehti, teollisuusporvariston äänenkannattaja; tällä nimellä ilmestyi Lontoossa 1846—1930. — 218, 305.
- 192 »*Le Temps*» (»Aika») — ranskalainen suuntaukseltaan konservatiivinen päivälehti, suurporvariston äänenkannattaja; ilmestyi Pariisissa 1861—1943. — 218.
- 193 »*The Evening Standard*» (»Iltalippu») — englantilainen konservatiivisen »Standard» lehden iltapainos; ilmestyi Lontoossa 1857—1905; myöhemmin itsenäinen lehti. — 218.
- 194 Tämä kirje oli Marxin ja Engelsin kirjoittama. — 218.
- 195 I Internationaalinen *Lontoon konferenssi* pidettiin 17.—23. syyskuuta 1871. Pariisin Kommuunin tappion jälkeen Internationaalinen jäseniin kohdistettujen ankarien vainotoimien vuoksi konferenssi oli kokoonpanoltaan veraten suppea: siihen osallistui 22 päätösvaltaista ja 10 neuvottelevaa edustajaa. Pääneuvoston kirjeenvaihtaja-sihteerit edustivat maita, jotka eivät voineet lähettää edustajiaan konferenssiin. Marx edusti konferenssissa Saksaa ja Engels Italiaa.

Lontoon konferenssi merkitsi tärkeää vaihetta Marxin ja Engelsin taistelussa proletarisen puolueen perustamisesta. Konferenssi hyväksyi päätöslauselman »Työväenluokan poliittisesta toiminnasta», jonka perusosa sisällytettiin Kansainvälisen työväenliiton yleisiin sääntöihin Internationaalien Haagin kongressin päätöksen mukaisesti. Konferenssin päätöslauselmissa nuotoiltiin proletarisen puolueen tärkeimmät taktiset ja järjestölliset periaatteet ja annettiin isku lahkolaisuudelle ynnä reformismille. Lontoon konferenssi esitti huomattavaa osaa proletarisen puoluekantaisuuden periaatteiden voitossa anarkistisesta opportunismista. — 221, 233, 264, 265.

- ¹⁹⁶ 1850-luvun lopulla Englannin työläisten tärkeimpiä vaatimuksia oli yhdeksäntuntisen työpäivän vaatimus. Toukokuussa 1871 alkoi Newcastlen rakenus- ja koneenrakennusalan työläisten suurlakko, jota johti Taisteluliitto yhdeksäntuntisen työpäivän saavuttamiseksi vetäen ensi kerran kamppailuun trade unioneihin kuulumattomia työläisiä. Liiton puheenjohtaja Burnett kääntyi Internationaalien Pääneuvoston puoleen pyytäen sitä estämään alkaneen rikkureiden tuonnin Englantiin. Rikkureiden tuonti saatiin estetyksi Internationaalien Pääneuvoston tarmokkaiden toimenpiteiden ansiosta. Lokakuussa 1871 Newcastlen lakko päättyi työläisten voittoon: työläisille säädettiin 54-tuntinen työviikko. — 224.
- ¹⁹⁷ 25. heinäkuuta 1871 Pääneuvosto hyväksyi Engelsin ehdotuksen Internationaalien suljetun konferenssin koollekutsumisesta Lontooneseen syyskuussa 1871. Siitä lähtien Marx ja Engels tekivät suurta järjestely- ja teoreettista työtä konferenssin valmistelemiseksi: he laativat työohjelman ja päätöslauselmaehdotukset, jotka käsiteltiin Pääneuvoston istunnoissa ja esitettiin sitten Lontoon konferenssissa (ks. selitystä 195). — 224.
- ¹⁹⁸ 26. toukokuuta 1871 päivätyssä Jules Favren kiertokirjeessä Ranskan ulkomaisia diplomaattisia edustajia kehoitettiin saamaan aikaan, että Euroopan maiden hallitukset vangitsisivat ja luovuttaisivat Pariisiin Kommuunin pakoalaiset tavallisina rikollisina.
Dufaure esitti lakiehdotuksen, jonka oli laatinut Ranskan kansalliskokouksen erikoinen valiokunta ja joka hyväksyttiin 14. maaliskuuta 1872. Lain mukaan Internationaalien jäsenyys aiheutti vankilarangaistuksen. — 225.
- ¹⁹⁹ Kesällä 1871 Bismarck ja Itävalta-Unkarin kansleri Beust ryhtyivät toimenpiteisiin kamppailukseen yhteisvoimin työväenliikettä vastaan. 17. kesäkuuta 1871 Bismarck lähetti Beustille muistion, jossa ilmoitti Saksassa ja Ranskassa Internationaalien toimintaa vastaan suunnatuista toimenpiteistä. Elokuussa 1871 Gasteinissa ja syyskuussa 1871 Salzburgissa järjestetyissä Saksan ja Itävallan keisareiden kohtauksilaisuuksissa oli asetettu varta vasten käsiteltäväksi kysymys yhteisistä kamppailutoimista Internationaalia vastaan.
Italian hallitus liittyi yhteiseen sotaretkeen Internationaalia vastaan, mikä ilmeni Napolin jaoston hajottamisessa elokuussa 1871 ja työväenliiton jäsenten, mm. T. Cunon vainoamisessa.
Keväällä ja kesällä 1871 Espanjan hallitus ryhtyi rankaisutoimenpiteisiin työväenjärjestöjä ja Internationaalien jaostoja vastaan; Espanjan liittoneuvoston jäsenet Mora, Morago ja Lorenzo joutuivat sen vuoksi lähtemään maanpakkoon Lissaboniin. — 225.
- ²⁰⁰ Lontoon konferenssi antoi Marxin ehdotuksesta Pääneuvoston tehtäväksi perustaa Englannin liittoneuvosto, sillä Pääneuvosto oli suorittanut itse tämän neuvoston tehtäviä syksyyn 1871 asti. Lokakuussa 1871 Internationaalien Englannin jaostojen edustajista muodostettiin Britannian liittoneuvosto. Sen johdossa oli kuitenkin alusta alkaen Halesin ohjaama reformistiryhmä, joka alkoi kamppailun Pääneuvostoa ja sen Irlannin kysymyksessä noudat-

tamaa proletaarisen internationalismin politiikkaa vastaan. Kamppailusaan Hales ym. liittoutuivat sveitsiläisten anarkistien, USA:n porvarillis-reformististen ainesten jne. kanssa. Haagin kongressin jälkeen Britannian liittoneuvoston reformistinen osa kieltäytyi tunnustamasta kongressin päätöksiä ja aloitti yhdessä bakunistien kanssa parjauksen Pääneuvostoa ja Marxia vastaan. Niitä vastustaan esiintyi Britannian liittoneuvoston toinen osa, joka kannatti aktiivisesti Marxia ja Engelsiä. Joulukuun alussa 1872 Britannian liittoneuvosto jakautui kahtia. Haagin kongressin päätöksille uskolliseksi jäänyt osa konstituoitui Britannian liittoneuvostoksi ja otti välittömän yhteyden Pääneuvostoon, jonka toimipaikka oli siirretty New Yorkiin. Reformistien yritykset saada mukaansa Internationaalinen Britannian liittoneuvosto epäonnistuivat.

Britannian liittoneuvosto oli tosiasiallisesti olemassa vuoteen 1874. Sen toiminta lakkautui Internationaalisen toiminnan päätyttyä ja opportunismien päästyä tilapäisesti voitolle Englannin työväenliikkeessä. — 226.

²⁰¹ Kysymyksessä on vuoden 1871 toisen Lontoon konferenssin päätöslauselma »Kansallisten neuvostojen jne. nimityksistä», joka esti erilaisilta lahkolaisryhmiltä pääsyn Internationaaliin. — 226.

²⁰² Kysymyksessä on Bakuninin julistus »Venäläisille, puolalaisille ja kaikille slaavilaisille ystäville», joka oli julkaistu liitteenä »Kolokol» lehteen n:o 122—123 15. helmikuuta 1862.

»Kolokol» — venäläinen vallankumouksellisen-demokraattinen sanomalehti, jota A. I. Herzen ja N. P. Ogarjov julkaisivat 1857—1867 venäjän kielellä ja 1868—1869 ranskan kielellä venäjänkielisin liitteineen. Vuoteen 1865 lehti ilmestyi Lontoossa, sitten Genèvessä. — 226.

²⁰³ *Rauhan ja vapauden liitto* — porvarillis-pasifistinen järjestö, jonka perusti Sveitsissä ryhmä pikkuporvarillisia ja porvarillisia tasavaltalaisia ja liberaaleja. — 226.

²⁰⁴ Internationaalinen *Brysselin kongressi* pidettiin 6.—13. syyskuuta 1868. Marx osallistui välittömästi kongressin valmisteluun, mutta kongressissa hän ei ollut. Kongressiin osallistui noin 100 työläisten edustajaa Englannista, Ranskasta, Saksasta, Belgiasta, Sveitsistä, Italiasta ja Espanjasta. Kongressissa hyväksyttiin tärkeä päätös rautateiden, maanuumenien, kaivosten, metsien ja kyntömaiden yhteiskunnalliseen omistukseen siirtämisen välttämättömyydestä. Tämä päätös oli osoituksena ranskalaisten ja belgialaisten proudhonistien siirtymisestä suurimmalta osaltaan kollektivismin kannalle ja merkitsi sitä, että Internationaalissa proletaarisen sosialismin aatteet olivat saaneet voiton pikkuporvarillisesta reformismista. Kongressissa hyväksyttiin myös Marxin ehdottamat päätöslauselmat 8-tuntisesta työpäivästä, koneiden käytöstä, suhtautumisesta Rauhan ja vapauden liiton (ks. selitystä 203) vuoden 1868 Bernin kongressiin sekä F. Lessnerin Saksan edustuston nimissä esittämä päätöslauselma, jossa kaikkien maiden työläisiä kehoitettiin tutkimaan Marxin Pääomaa ja myötäväikuttamaan sen kääntämiseen Saksasta muille kielille. — 226, 263.

²⁰⁵ Kysymyksessä on Bakuninin yritys saada Rauhan ja vapauden liiton (ks. selitystä 203) Bernin kongressissa syyskuussa 1868 hyväksytyksi hänen laatimansa sekava sosialistinen ohjelma (»luokkien sosiaalinen ja taloudellinen tasoittaminen», valtion ja perimisoikeuden hävittäminen jne.). Sen jälkeen kun Bakuninin ohjelmaehdotus tuli hylätyksi äänen enemmistöllä, hän erosi Rauhan ja vapauden liitosta ja perusti Kansainvälisen sosialistisen demokratian allianssin. — 226, 386.

²⁰⁶ Internationaalinen *Genèven kongressi* pidettiin 3.—8. syyskuuta 1866. Siinä oli läsnä 60 edustajaa Pääneuvostosta, Englannin, Ranskan, Saksan ja Sveitsin jaostoista ja työväenyhdistyksistä. Pääneuvoston virallisena selostuksena

luettiin Marxin laatima »Ohje Väliaikaisen keskusneuvoston jäsenille eri kysymyksiin» (ks. tätä kirjaa, ss. 65—73), jonka kohdista suurin osa hyväksyttiin kongressin päätöslauselmiksi kongressiin osallistuneiden proudhonistien vastustuksesta huolimatta. Genèven kongressi hyväksyi myös Kansainvälisen työväenliiton säännöt ja ohjesäännön. — 227, 380.

207 *Internationaalinen Lausannen kongressi* pidettiin 2.—8. syyskuuta 1867. Pääneuvoston toimintaselostus ja eri maiden edustajien selostukset osoittivat, että Internationaalinen järjestöt eri maissa olivat lujittuneet. Vastoin Pääneuvoston tahtoa proudhonistit saivat tyrkytetyksi oman päiväjärjestyksensä: toistamiseen käsiteltiin kysymykset osuustoiminnasta, naistyöstä, koulusivistyksestä sekä eräät muut kysymykset, jotka käänivät kongressin huomion pois Pääneuvoston esittämien todella ajankohtaisten kysymysten käsittelemästä. Proudhonistit saivat viedyksi läpi muutamia päätöslauselmaansa. He eivät kuitenkaan onnistuneet sieppaamaan Internationaalinen johtoa käsiinsä. Kongressissa valittiin uudelleen Pääneuvosto entisessä kokoonpanossaan, ja sen toimipaikaksi jäi edelleenkin Lontoo. — 227.

208 *Netšajevin juttu* — heinä- ja elokuussa 1871 Pietarissa esillä ollut oikeusjuttu salaisesta vallankumouksellisesta toiminnasta syytettyä opiskeluvaa nuorisoa vastaan. Netšajev oli jo 1869 ottanut yhteyden Bakuniniin ja aloittanut toiminnan Kansan kosto -nimisen salaliittolaisjärjestön perustamiseksi muutamissa Venäjän kaupungeissa. Järjestö propagoi anarkistisia »kerta-kaikkisen hävittämisen» aatteita. Kumousmielisen ylioppilasnuorison ja razzotšinetsiläisten väestökerrosten edustajat liittyivät netšajevilaisiin järjestöihin, sillä heitä veti puoleensa tsaarivallan kärkevä arvostelu ja taistelukehotukset sitä vastaan. Netšajev käytti hyväkseen Bakuninilta saamaansa Euroopan vallankumouksellisen liiton valtakirjaa ja esittäytyi Internationaalinen edustajaksi johtaen siten harhaan perustamansa järjestön jäseniä. Vuonna 1871 Netšajevin järjestö hajotettiin ja oikeudenkäynnissä saatettiin julkisuuteen Netšajevin tarkoitustensa saavuttamiseksi käyttämät seikkailuhenkiset menetelmät.

Lontoon konferenssi antoi Utinin tehtäväksi laatia lyhyen selostuksen Netšajevin jutusta. Selostuksen asemesta Utin lähetti Marxille elokuun lopulla 1872 Internationaalinen Haagin kongressia varten laajan luottamuksellisen selostuksen Bakuninin ja Netšajevin työväenliitolle vihamielisestä toiminnasta. — 230, 391.

209 »*Le Progrès*» («Edistys») — bakuninilainen sanomalehti, ilmestyi ranskan kielellä Loclessa Guillaumen toimittamana joulukuusta 1868 huhtikuuhun 1870. — 230.

210 »*Le Travail*» («Työ») — ranskalainen päivälehti, Internationaalinen Pariisin jaoston äänenkannattaja, ilmestyi 3:nnestä lokakuuta 12:nteen joulukuuta 1869 Pariisissa. — 231.

211 *Yleisen hyvän liiga* — vuoden 1464 lopulla Ranskassa perustettu feodaalisen ylimystön liitto, joka vastusti Ludvig XI ajamaa politiikkaa Ranskan yhdistämiseksi yhtenäiseksi keskitetyksi valtioksi. Liigan osanottajilla oli tunnuksenaan taistelu Ranskan »yhteishyvän» puolesta. — 231.

212 »*La Solidarité*» («Solidaarisuus») — bakuninilainen viikkolehti, ilmestyi ranskan kielellä Neuchâtelissa (huhtikuu—syyskuu 1870) ja Genèvessä (maaliskuu—toukokuu 1871). — 232.

213 »*Tehtaaksi*» («La Fabrique») nimitettiin tuona aikana kellojen ja koruesineiden valmistusta Genèvessä ja sen ympäristössä. Niitä valmistivat suuret ja pienet manufaktuurityypiset verstaat sekä kotityöläiset. — 232.

214 Kysymyksessä on 5. syyskuuta 1870 päivätty vetoamus »Internationaalinen

jaostoille», jonka olivat laatineet bakunistit J. Guillaume ja G. Blanc ja joka julkaistiin Neuchâtelissa liitteenä »Solidarité» lehden 22. numeroon. — 233.

- ²¹⁵ *Lyonin kapina* alkoi 4. syyskuuta 1870, kun oli tullut tieto Sedanin tappiosta (ks. selitystä 102). Lyoniin 15. syyskuuta saapunut Bakunin yritti ottaa käsiinsä kapinan johdon ja toteuttaa anarkistisen ohjelmansa. 28. syyskuuta anarkistit tekivät vallankaappausyrityksen. Yritys epäonnistui, sillä Bakuninilla ei ollut selvää toimintasuunnitelmaa eikä yhteyksiä työläisiin. — 233.
- ²¹⁶ Bakunisti Robin kääntyi huhtikuussa 1870 Pariisiin liittoneuvoston puoleen ja kehotti tunnustamaan anarkistien Chaux-de-Fondsin edustajakokouksessa perustaman liittokomitean romaaniseksi liittokomiteaksi. Sen jälkeen kun Pääneuvosto oli selittänyt Pariisin liittoneuvoston jäsenille Sveitsissä tapahtuneen hajaannuksen merkityksen, Pariisin liittoneuvosto päätti, ettei sillä ole oikeutta puuttua asiaan, joka kuuluu Pääneuvostolle. — 234.
- ²¹⁷ B. Malon. »La troisieme défaite du prolétariat français». Neuchâtel 1871 (»Ranskan proletariaatin kolmas tappio». Neuchâtel 1871). — 234.
- ²¹⁸ *Vallankumouksellisen sosialistisen propagandan ja toiminnan jaosto* perustettiin 6. syyskuuta 1871 elokuussa hajalle lasketun geneveläisen Sosialistisen demokratian allianssin tilalle. Jaoston järjestämiseen osallistuivat paitsi sen aikaisempia jäseniä Žukovskia, Perronia ym. myös eräät ranskalaiset maanpakolaiset, mm. J. Guesde ja B. Malon. — 235.
- ²¹⁹ »*La Révolution Sociale*» (»Sosiaalinen vallankumous») — viikkolehti, ilmestyi ranskan kielellä Genèvessä lokakuusta 1871 tammikuuhun 1872. Marraskuusta 1871 se oli anarkistisen Juran liiton virallinen äänenkannattaja. — 235, 390.
- ²²⁰ »*Le Figaro*» — ranskalainen taantumuksellinen sanomalehti, ilmestyy Pariisissa vuodesta 1854. Lehti oli sidottu toisen keisarikunnan hallitukseen.
»*Le Gaulois*» — suuntaukseltaan vanhoillis-monarkistinen viikkolehti, suurporvariston ja ylimystön äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa 1867—1929.
»*Paris-Journal*» — taantumuksellinen, poliisilaitoksesta riippuvainen päivälehti, jota Henry de Pene julkaisi Pariisissa 1868—1874. Lehti harjoitti Internationaalien ja Pariisin Kommuunin saastaista parjausta. — 235.
- ²²¹ Kysymyksessä on »Konferenssin erikoispäätöslauselmien» 2:seen jaksoon kuuluva päätöslauselma, jossa sanottiin, että Saksan työläiset olivat täyttäneet kansainvälisen velvollisuutensa. Vuoden 1871 Lontoon konferenssista ks. selitystä 195. — 239.
- ²²² »*Journal de Genève national, politique et littéraire*» (»Genèven kansallinen, poliittinen ja kaunokirjallinen lehti») — vanhoillinen sanomalehti, ilmestyy vuodesta 1826. — 243.
- ²²³ Kysymyksessä on 6. kesäkuuta 1871 päivätty ulkoministerin kiertokirje Ranskan diplomaattisille edustajille. Jules Favre kehotti siinä kaikkia hallituksia taistelemaan yhtelsvoimin Internationaalia vastaan. Tarkoitetaan myös Sacazen selostusta, jonka hän teki 5. helmikuuta 1872 Dufauren lakiehdotusta (ks. selitystä 198) tarkastelleen valiokunnan nimissä. — 246.
- ²²⁴ Tässä ja alempana Marx siteeraa Internationaalien sääntöjä, jotka oli hyväksytty Genèven kongressissa ja julkaistu Lontoossa englannin kielellä (»Rules of the International Working Men's Association». 1867). — 248.

- ²²⁵ Tässä on kirjoitusvirhe. Yleisten sääntöjen 6. pykälä oli hyväksytty Internationaalinen Genèven kongressissa 1866. Ks. »Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866». Genève 1866, pp. 13—14 (»Kansainvälisen työväenliiton työkongressi, joka pidettiin Genèvessä 3.—8. syyskuuta 1866». Genève 1866, ss. 13—14). — 249.
- ²²⁶ *Työväenfederatio* perustettiin Torinossa syksyllä 1871 ja se oli mazzinistien vaikutuksen alaisena. Proletaariset ainekset erosivat federaatiosta tammiukuussa 1872 ja perustivat *Proletaarin vapautus* -nimisen yhdistyksen, joka hyväksyttiin sitten jaostona Internationaaliin. Yhdistyksen johdossa oli helmikuuhun 1872 salainen poliisin asiamies Terzaghi.
»*Il Proletario*» — italialainen sanomalehti, ilmestyi Torinossa 1872—1874, esiintyi bakunistien puolesta Pääneuvostoa ja Lontoon konferenssin päätöksiä vastaan. — 249.
- ²²⁷ Marraskuussa 1871 porvarillinen demokraatti Stefanoni esitti »Yleisen rationalistiseuran» perustamissuunnitelman. Seuran ohjelma oli porvarillisdemokraattisten katsomusten ja pikkuporvarillisen utooppisen sosialismin aatteiden seos (maanviljelyssiirtoloiden perustaminen sosiaalisen kysymyksen ratkaisemiseksi jne.). Yhdistyksen tarkoituksena oli käännättää työläisten huomio pois Internationaalista ja estää sen vaikutuksen leviäminen Italiassa. Stefanoni ilmoitti samalla olevansa solidaarinen Sosialistisen demokration allianssin kanssa. — 256.
- ²²⁸ »*Neuer Social-Demokrat*» (»Uusi sosiaalidemokraatti») — Berliinissä 1871—1876 ilmestynyt saksalainen sanomalehti, Lassallen perustaman Saksan yleisen työväenyhdistyksen äänenkannattaja. Lehti kamppaili Internationaalien marxilaista johtoa ja Saksan sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta vastaan kannattaen bakunisteja ja muiden proletariaatinvastaisten virtausten edustajia. — 256, 391, 392.
- ²²⁹ »*Valkopaitaisiksi*» tai »*valkopaidoiksi*» nimitettiin toisen keisarikunnan poliisiprefektin järjestämiä joukkioita. Ne koostuivat luokka-asemansa menettäneistä aineksista, jotka esiintyivät työläisten nimellä ja järjestivät provokatorisia mielenosoituksia ja mellakoita antaen aihetta todellisten työväenjärjestöjen vainoamiseen. — 256.
- ²³⁰ Pääneuvoston istunnossa 20. helmikuuta 1872 hyväksyttiin Jungin ehdotus Pariisiin Kommuunin ensimmäisen vuosipäivän merkeissä 18. maaliskuuta järjestettävästä joukkokokouksesta Lontoossa. Julkinen joukkokokous kuitenkin estyi, sillä huoneiston omistaja kieltäytyi viime hetkellä myöntämästä salia siihen tarkoitukseen. Internationaalien jäsenet ja entiset kommunardit pitivät silti 18. maaliskuuta ensimmäisen proletaarisen vallankumouksen vuosipäivälle omistetun juhlakokouksen. Kokouksessa hyväksyttiin kolme lyhyttä päätöslauselmaa, jotka Marx oli kirjoittanut joukkokokousta silmällä pitäen. — 260.
- ²³¹ Marxin käsikirjoitus »*Maan kansallistaminen*» on marxilaisuuden tärkeimpiä agraarikysymystä koskevia asiakirjoja, se oli laadittu Internationaalien Manchesterin jaoston käsitellessä maan kansallistamiskysymystä. Dupont ilmoitti Engelsille 3. maaliskuuta päivätyssä kirjeessään jaoston jäsenen agraarikysymystä koskevien katsomusten sekavuudesta ja esitti tulevan selostuksensa viisi kohtaa, joiden suhteen pyysi Marxia ja Engelsiä tekemään huomautuksensa, jotta hän voisi ottaa ne huomioon ennen jaoston kokousta. — 261.
- ²³² Kansainvälisen työväenliiton *Haagin kongressi* pidettiin 2.—7. syyskuuta 1872. Siinä oli läsnä 65 edustajaa 15 kansallisesta järjestöstä. Marx ja Engels johtivat henkilökohtaisesti kongressin työtä. Kongressissa tuli viedyksi päätökseen Marxin ja Engelsin ja heidän työtovereidensa monivuotinen kamppai-

lu kaikenlaista pikkuporvarillista lahkolaisuutta vastaan työväenliikkeessä. Anarkistien hajatustoiminta tuomittiin paheksuttavana ja heidän johtajansa erotettiin Internationaalista. Haagin kongressin päätökset laskivat perustan työväenluokan itsenäisten poliittisten puolueiden perustamiselle vastaisuudessa. — 264, 393, 395.

- 233 Haagin kongressin (ks. selitystä 232) päätyttyä Marx matkusti muiden edustajien seurassa tapaamistilaisuuteen Internationaalien Amsterdamin jaoston kanssa; 8. syyskuuta hän piti puheen joukkokokouksessa Haagin kongressin yhteenvedoista. — 265.
- 234 Kysymyksessä on kolmen keisarin — Vilhelm I:n, Franz-Josefin ja Aleksanteri II:n — kohtaaminen syyskuussa 1872 Berliinissä. — 266.
- 235 Mülbergerin kuusi artikkelia, joiden otsikkona oli »Die Wohnungsfrage» («Asuntokysymys») julkaistiin ilman allekirjoitusta »Volksstaat» lehdessä 3., 7., 10., 14. ja 21. helmikuuta ja 6. maaliskuuta 1872. Myöhemmin nämä artikkelit julkaistiin kirjaseinä »Die Wohnungsfrage. Eine sociale Skizze». Separat-Abdruck aus dem »Volksstaat». Leipzig 1872 («Asuntokysymys. Sosiaalinen katsaus». Eripainos »Volksstaatista». Leipzig 1872). — 269, 277, 324, 332.
- 236 E. Sax. »Die Wohnungszustände der arbeitenden Classen und ihre Reform». Wien 1869 («Työväenluokkien asunto-olot ja niiden uudistus». Wien 1869). — 269, 295.
- 237 Mülbergerin vastaus Engelsin artikkeleihin julkaistiin »Volksstaat» lehdessä 26. lokakuuta 1872 otsikolla »Zur Wohnungsfrage (Antwort an Friedrich Engels von A. Mülberger)» («Asuntokysymyksestä (A. Mülbergerin vastaus Friedrich Engelsille)»). — 269, 320.
- 238 *Uuden Madridin federaation* (Neuva Federación Madrilena) olivat perustaneet heinäkuussa 1872 Internationaalien jäsenet ja »La Emancipacion» lehden toimituskunnan jäsenet, jotka anarkistinen enemmistö oli erottanut Madridin federaatiosta sen vuoksi, että lehti oli paljastanut salaisen Sosialistisen demokratian allianssin toimintaa Espanjassa. Uusi Madridin federaatio taisteli päättävästi anarkistien vaikutuksen leviämistä vastaan Espanjassa, propagoi tieteellisen sosialismin aatteita ja kamppaili itsenäisen proletaarisen puolueen perustamisen puolesta Espanjassa. Engels avusti sen äänenkannattajaa, »Emancipacion» lehteä. Eräät Uuden Madridin federaation jäsenet esittivät huomattavaa osaa Espanjan sosialistisen työväenpuolueen perustamisessa. — 270.
- 239 *Katederisocialismi* oli eräs porvarillisen ideologian suuntaus 1870- ja 1890-luvulla. Sen kannattajat, lähinnä Saksan yliopistojen professorit, julistivat yliopistojen oppituloista (saksaksi Katheder) sosialismin nimellä porvarillista reformismia. Katederisocialismin edustajat (A. Wagner, G. Schmoller, L. Brentano, W. Sombart ym.) väittivät, että valtio on luokkien yläpuolella oleva instituutio, joka pystyy sovittamaan vihamieliset luokat ja saattamaan vähitellen voimaan »socialismin» kajoamatta kapitalistien etuihin. Heidän ohjelmansa rajoittui työläisten sairaus- ja tapaturmavakuutuksen järjestämiseen ja joidenkin toimenpiteiden toteuttamiseen tehdaslainsäädännön alalla. Katederisocialistien mielestä hyvin järjestetyt ammattiliitot tekevät tarpeettomaksi työväenluokan poliittisen taistelun ja poliittisen puolueen. Katederisocialismi oli revisionismin aatteellisia lähteitä. — 271.
- 240 Kysymyksessä on vuoden 1882 nälänhätä, joka oli erittäin raskas Eifelin seudun (Preussin Reinin maakunta) talonpojille. — 272.
- 241 Engels käyttää tässä ironisesti raamatusta lainattua sanontaa Egyptin liha-

padoista. Kun juutalaiset pakenivat Egyptin vankeudesta, raukkamaisimmat heidän joukossaan alkoivat matkan vaikeuksien ja nälän vuoksi muistella kaihoten orjuudessa viettämiään päiviä, jolloin he olivat ainakin olleet kyläiset. — 283.

- ²⁴² Engels tarkoittaa niin sanottuja basaareja työn tuotteiden oikeudenmukaista vaihtoa varten, joita owenilaiset työläisten osuuskunnat olivat perustaneet Englannin eri kaupunkeihin. Näillä basaareilla työn tuotteita vaihdettiin paperisten työrahojen avulla, joiden yksikkönä oli työtunti. Nämä laitokset kärsivät kuitenkin hyvin pian vararikon. — 287.
- ²⁴³ »*La Emancipacion*» (»Vapautus») — espanjalainen työväen viikkolehti, ilmestyi Madridissa 1871—1873, Internationaalien jaoston äänenkannattaja; syyskuusta 1871 huhtikuuhun 1872 Espanjan liittoneuvoston äänenkannattaja. Lehti kamppaili anarkismin vaikutusta vastaan Espanjassa. Vuosina 1872—1873 lehdessä julkaistiin Marxin ja Engelsin kirjoituksia. — 287.
- ²⁴⁴ »*Illustrated London News*» (»Kuvitettuja Lontoon uutisia») — englantilainen viikkojulkaisu, ilmestyy vuodesta 1842. — 295.
- ²⁴⁵ »*Über Land und Meer*» (»Maalla ja merellä») — saksalainen kerran viikossa ilmestynyt kuvalehti, jota julkaistiin Stuttgartissa 1858—1923. — 295.
- ²⁴⁶ »*Gartenlaube*» (»Lehtimaja») — saksalainen suuntaukseltaan pikkuporvarillinen kaunokirjallinen viikkojulkaisu; ilmestyi Leipzigissa 1853—1903 ja Berliinissä 1903—1943. — 295.
- ²⁴⁷ *Fysilieeri August Kutschke* oli saksalaisen runoilijan *Gotthelf Hoffmannin* salanimi. Hoffmann oli kirjoittanut Saksan ja Ranskan sodan aikana (1870—1871) tunnetun kansalliskiihkoisen sotilaslaulun. — 295.
- ²⁴⁸ »*Le Socialiste*» (»Sosialisti») — ranskalainen viikkolehti, vuosina 1885—1902 työväenpuolueen äänenkannattaja, vuosina 1902—1905 Ranskan sosialistisen puolueen äänenkannattaja, vuodesta 1905 Ranskalaisen sosialistisen puolueen äänenkannattaja. F. Engels avusti lehteä.
Guisen siirtoloita koskevat artikkelit olivat lehden heinäkuun 3. ja 24. päivän numeroissa 1886. — 303.
- ²⁴⁹ »*Harmony Hall*» — Robert Owenin johtamien englantilaisten utopistisocialistien vuoden 1839 lopulla perustama kommunistinen siirtola, joka oli olemassa vuoteen 1845. — 303.
- ²⁵⁰ Ks. V. A. Huber. »*Sociale Fragen. IV. Die Latente Association*». Nordhausen 1866 (»Sosiaalisia ongelmia. IV. Latenttinen assosiaatio». Nordhausen 1866). — 304.
- ²⁵¹ Engels tarkoittaa Wagnerin muutamissa kirjoissaan ja puheissaan lausumaan ajatusta siitä, että suhdanteen elpyminen Saksassa Saksan ja Ranskan sodan jälkeen ja varsinkin 5 miljardin frangin sotakorvauksen tuloksena parantaa tuntuvasti työtätekevien luokkien asemaa. — 317.
- ²⁵² Tarkoitetaan Saksan ja Itävallan keisareiden ja heidän kansleriensa neuvonpitoja elokuussa 1871 Gasteinissa ja syyskuussa 1871 Salzburgissa. Engels nimittää näitä konferensseja stieberiläisiksi Preussin valtionpoliisin päällikön Stieberin mukaan korostaen siten niiden poliisivaltaista taantumuksellista luonnetta. — 317.
- ²⁵³ Ks. Hegel. »*Wissenschaft der Logik*» (»Logiikan tiede»), I osa, 2. osasto. — 322.

- ²⁵⁴ Tarkoitetaan Preussissa 1872 toimeenpantua hallinnollista uudistusta, joka lakkautti tilanherrojen perinteellisen määräysvallan maaseudulla ja saattoi voimaan joitakin itsehallinnon aineksia paikkakunnilla: valinnalliset yhteisöjen esimiehet, landraattien piirineuvostot yms. — 331.
- ²⁵⁵ Engelsin kirjoitus »*Kommuunin blanquilaisten maanpakolaisten ohjelma*» on toinen artikkeli sarjasta »Emigranttikirjallisuus», joka julkaistiin »*Volksstaat*» lehdessä kesäkuun 1874 ja huhtikuun 1875 välisenä aikana. Engels valaisee uusia suuntia Ranskan sosialistisen liikkeen kehityksessä ja osoittaa Kommuunin blanquilaisten maanpakolaisten päävirheet, jotka kuvastuivat heidän julkaisemassaan kirjasessa »*Aux Communeux*» (»*Kommunardeille*»). — 345.
- ²⁵⁶ »*Le Père Duchesne*» (»Pappa Duchesne») — ranskalainen sanomalehti, jota J. Hébert julkaisi Pariisissa 1790—1794, kuvasti kaupunkilaisten puoliproletaaristen joukkojen mielialoja.
»*Le Père Duchêne*» (»Pappa Duchêne») — ranskalainen päivälehti, jota Vermersch julkaisi Pariisissa 6:nnestä maaliskuuta 21:seen toukokuuta 1871; suuntaukseltaan läheinen blanquilaistelle lehdistölle. — 347.
- ²⁵⁷ »*Kulturkampf*» (»kulttuuritaistelu») oli porvarillisten liberaalien antama nimitys Bismarckin hallituksen 1870-luvulla toteuttamille toimenpiteille, joiden tunnuksena oli taistelu maallisen kulttuurin puolesta ja jotka oli suunnattu katolista kirkkoa ja keskustapuoluetta vastaan, koska nämä kannattivat Preussin ja Lounais-Saksan katolisten alueiden tilanherrojen, porvariston ja talonpoikaiston osan separatistisia ja preussilaisvastaisia pyrkimyksiä. Bismarckin politiikan tarkoituksena oli työläisten vieroittaminen luokkataistelusta uskonnollisella kiihotuksella. — 349.
- ²⁵⁸ Artikkelissaan »Venäjän yhteiskunnallisista suhteista» sekä siihen 1894 kirjoittamissaan jälkisanoina Engels arvosteli Venäjän 1870-luvun alun narodnikkilaisuuden perussuuntia, joita edustivat sen ideologit P. Lavrov ja P. Tkatsšov, ja varsinkin 1880- ja 1890-luvun liberaalista narodnikkilaisuutta. Vuoden 1861 jälkeen Venäjällä vallinneiden yhteiskunnallisten suhteiden yleisen erittelyn perusteella Engels teki johtopäätöksen kapitalismin yhä voimakkaammasta kehityksestä maassa ja siitä aiheutuneesta yhteisöomistuksen hajoamisesta maaseudulla. Hän arvosteli jyrkästi narodnikkilaisia talonpoikaisyhteisön ihannoimisen vuoksi ja osoitti, että Venäjä muuttuu yhä nopeampaa vauhtia kapitalistiseksi teollisuusmaaksi, talonpoikaisto proletarisoituu ja »entiin kommunistinen yhteisö hajoaa» (ks. tätä kirjaa, ss. 372—373). — 352, 362.
- ²⁵⁹ Tässä ja alempana Engels siteeraa Tkatsšovin kirjasta »*Offener Brief an Herrn Friedrich Engels*» (»Avoin kirje herra Friedrich Engelsille»), joka ilmestyi Zürichissä 1874. — 352, 362.
- ²⁶⁰ Engels tarkoittaa Haxthausenin kirjaa »*Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Rußlands*» (»Tutkimielma Venäjän kansanelämään sisäisistä suhteista ja varsinkin maaseudun instituutioista»), joka ilmestyi kolmiosaisena 1847—1852 Hannoverissa ja Berliinissä. — 357.
- ²⁶¹ Kysymyksessä on J. G. Žukovskin artikkeli »Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta» »*Vestnik Jevropy*» aikakauslehden 9. nideksessä 1877 ja N. K. Mihailovskin vastaus siihen aikakauslehdessä »*Otšetšvennyje Zapiski*» n:o 10 v. 1877 otsikoituna: »Karl Marx J. G. Žukovskin tuomittavana».
»*Vestnik Jevropy*» aikakauslehdestä ks. selitystä 57.
»*Otšetšvennyje Zapiski*» — kaunokirjallinen ja poliittinen aikakauslehti, jota alettiin julkaista Pietarissa 1820. Vuodesta 1839 alkaen se oli aikansa

- edistyksellisin lehti. Se oli jatkuvien sensuurivainojen kohteena ja huhtikuussa 1884 tsarinhallitus lakkautti sen. — 368.
- 262 »*Vestnik Narodnoi Voli*» («Narodnaja Voljan sanansaattaja») — aikakauslehti, jota Venäjältä maanpakoon lähteneet Narodnaja Volja -järjestön toimeenpanevan komitean jäsenet julkaisivat Genèvessä 1883—1886. Kaikkiaan ilmestyi 5 numeroa.
Venäjän julkisessa lehdistössä Marxin kirje julkaistiin lokakuussa 1888, aikakauslehdessä »Juriditšeski Vestnik». — 369.
- 263 Tämän lisäyksen Marx on jättänyt pois Pääoman ensimmäisen osan toisesta saksankielisestä ja myöhemmistä painoksista. — 369.
- 264 Kysymyksessä ovat nähtävästi narodnikkijärjestöjen Zemlja i Volja (syk-systä 1876 syksyyn 1879) ja Narodnaja Volja (elokuusta 1879 maaliskuuhun 1881) johtolimet. Narodnaja Volja julisti terrorin tärkeimmäksi poliittisen taistelun keinoksi. — 370.
- 265 Marxin laatimat muistiinpanot 1873 ilmestyneestä Bakuninin kirjasta »Valtiolaitos ja anarkia» ovat omalaatuinen arvosteleva ja poleeminen teos, jossa anarkististen doktriinien syvällisen arvostelun ohessa kehitellään niiden vastapainoksi tieteellisen kommunismin tärkeimpiä teesejä valtiosta, proletariaatin diktatuurin historiallisesta väistämättömyydestä ja työväenluokan ja talonpoikaiston liitosta sosialistisen vallankumouksen voiton välttämättömänä ehtona. Marx muotoili nämä perusajatukset muistiinpanojen käsikirjoitukseen tekemissään lisäyksissä, joista yksi julkaistaan tässä osassa. — 374.
- 266 »*Nordstern*» («Pohjantähti») — saksalainen viikkolehti, ilmestyi Hampurissa 1860—1866. Vuodesta 1863 se oli suuntaukseltaan lassallelainen. — 376.
- 267 *Kansallisyhdistys* perustettiin 15. ja 16. syyskuuta 1859 Saksan valtioiden porvarillisten liberaalien edustajakokouksessa Frankfurt am Mainissa. Yhdistyksen perustajat asettivat päämääräkseen koko Saksan, Itävaltaa lukuunottamatta, yhdistämisen Preussin johdolla. Pohjois-Saksan liiton perustamisen jälkeen, 11. marraskuuta 1867 yhdistys julistautui purkautuneeksi. — 377.
- 268 Vuonna 1858 prinssihallitsija erotti Manteuffelin hallituksen ja asetti valtaan maltilliset liberaalit. Porvarillisessa lehdistössä tämä suunta julistettiin mahdipontisesti »*uudeksi aikakaudeksi*». Itse asiassa Vilhelmin politiikan tarkoituksena oli yksinomaaisesti Preussin monarkian ja junkkereiden asemien lujittaminen. »Uusi aikakausi» valmisteli tosiasiallisesti syyskuussa 1862 valtaan astuneen Bismarckin diktatuuria. — 377.
- 269 *Markiisi Posa ja Filip II* — Schillerin draaman »Don Carlos» henkilöhahmoja. »Uckermarkilaisella Filip II:lla» tarkoitetaan Vilhelm I:stä.
Uckermark — Preussin Brandenburgin maakunnan pohjoisosa, taantumuksellisten Preussin junkkereiden tukikohta. — 377.
- 270 »*Kreuz-Zeitung*» («Ristilehti») oli saksalaisen päivälehdien »Neue Preußische Zeitungin» («Uuden Preussin lehden») nimitys (johtui lehden otsikossa olleesta rististä, mikä oli Landwehrin embleemi). Lehteä alettiin julkaista Berliinissä kesäkuussa 1848. Se oli vastavallankumouksellisen hoviklikin ja Preussin junkkereiden äänenkannattaja. — 378.
- 271 *Saksan yleinen työväenyhdistys* — Saksan työväen poliittinen järjestö. Lassalle osallistui aktiivisesti sen perustamiseen 1863. Yhdistys oli olemassa vuoteen 1875, jolloin lassallelaiset ja eisenachilaiset (Liebknechtin ja Bebelin johtama puolue) yhdistyivät Gothan edustajakokouksessa Saksan sosialistiseksi työväenpuolueeksi. — 378, 392.

- 272 *Progressistit* — kesäkuussa 1861 perustetun preussilaisen porvarillisen puolueen edustajat. Progressistien puolue vaati Saksan yhdistämistä Preussin johdolla, koko Saksaa käsittävän parlamentin koollekutsumista ja edustajakamarille vastuullisen liberaalisen ministeristön muodostamista. — 378.
- 273 Liittokysymystä käsiteltiin Preussin maapäivillä tammikuussa 1865 sen vuoksi, että työläiset olivat esittäneet vaatimuksia elinkeinoasetuksen niiden pykälien kumoamisesta, jotka kielsivät liittoutumisen ja lakot. Progressistit vaativat, että kumottaisiin elinkeinoasetuksen 181. pykälä, joka kielsi työnantajia keskeyttämästä töitä myönnytysten saamiseksi työläisiltä, ja demagogisessa tarkoituksessa he vaativat kumottavaksi myös 182. pykälän, joka edellytti työläisten rankaisemista yllyttämisestä lakkoon. Preussin maapäivät kumosivat 14. helmikuuta 1865 ainoastaan §§ 181 ja 182 jättäen työläisten vaatimukset tyydyttämättä. — 378.
- 274 Siten Marx nimitti ironisesti Preussissa voimassa ollutta elinkeinoasetusta. »Pakollissäännön» nimellä 1700-luvulla Preussin provinssissa olivat voimassa feodaaliset säännöt, jotka myönsivät tilanomistajylimystölle täydet oikeudet mielivallan harjoittamiseen maaorjatalonpoikien suhteen. — 378.
- 275 Keväällä 1861 Marx ryhtyi toimiin saadakseen palautetuksi Preussin kansalaisuuden, mutta sai kieltävän vastauksen, jonka muodolliseksi syyksi Preussin viranomaiset esittivät sen, että Marx oli 1845 kieltäytynyt »vapaaehtoisesti» Preussin kansalaisuudesta. — 379.
- 276 »*Literarisches Centralblatt für Deutschland*» (»Saksan kirjallinen keskuslehti») — Leipzigissa 1850—1944 ilmestynyt saksalainen viikkolehti, jossa julkaisiin tieteellisiä informaatioita, selostuksia ja arvosteluja. — 381.
- 277 Kysymyksessä on A. Haxthausenin kirja »Ueber den Ursprung und die Grundlagen der Verfassung in den ehemals slavischen Ländern Deutschlands im allgemeinen und des Herzogthums Pomern im besondern» (»Yhteiskuntajärjestelmän synnystä ja perusteista Saksan entisillä slaavilaisilla alueilla yleensä ja eritoten Pommerin herttuakunnassa»), joka ilmestyi Berliinissä 1842. — 383.
- 278 13. kesäkuuta 1849 pikkuporvarillinen Vuoripuolue oli järjestänyt rauhallisen vastalausemielenoitoksen sen johdosta, että ranskalaisia joukkoja lähetettiin tukahduttamaan Italian vallankumousta. Sotaväki hajotti mielenosoituksen. Monet Vuoripuolueen johtajat vangittiin ja karkotettiin tai olivat pakotetut lähtemään Ranskasta maanpakoon. — 384.
- 279 *Mutuelistit* (sanasta »mutuel» — keskinäinen) — siten nimittivät itseään 1860-luvulla proudhonistit, jotka esittivät reformistisen pikkuporvarillisen suunnitelman työtätekevien vapauttamiseksi keskinäisavun (osuuskuntien, keskinäisavun yhdistysten yms.) järjestämisen tietä. — 385.
- 280 Tarkoitetaan vuoden 1871 Lontoon konferenssin päätöslauselmia »Kansallisten neuvostojen nimityksistä jne.» (II päätöslauselma, kohdat 1, 2, 3), »Työväenluokan poliittisesta toiminnasta» (IX päätöslauselma), »Sosialistisen demokration allianssista» (XVI päätöslauselma) ja »Hajaannuksesta romaaniin Sveitsissä» (XVII päätöslauselma). — 385.
- 281 4. syyskuuta 1870, sen jälkeen kun oli tullut tieto ranskalaisten joukkojen tappiosta Sedanin edustalla, Pariisissa alkoi kansanjoukkojen vallankumouksellinen esiintyminen, joka johti toisen keisarikunnan kukistumiseen ja tasavalta julistamiseen. Väliaikaiseen hallitukseen tuli kuitenkin paitsi maltillisia tasavaltalaisia myös monarkisteja. Tämä hallitus, jonka johdossa oli Pariisin sotilaskuvernööri Trochu ja hänen tosiasiallinen innoittajansa Thiers, kuvasti Ranskan porvaristo- ja tilanherrapiirien antautumismielialoja ja pel-

- koa, jota kansanjoukot herättivät niissä. Siksi se asettui kansallisen kavalluksen tielle ja solmi katalan sopimuksen ulkoisten vihollisten kanssa. — 386.
- 282 Tarkoitetaan Pääneuvoston oikeuksia laajentaneita Baselin kongressin (ks. selitystä 101) päätöslausemia organisaatiokysymyksistä. — 388.
- 283 »*Il Proletario*» — ks. selitystä 226.
»*Gazzettino Rosa*» (»Punainen lehti») — italialainen päivälehti, vasemmistolaisien mazzinistien äänenkannattaja; ilmestyi Milanossa 1867—1873. Vuonna 1871 esiintyi Pariisin Kommuunin puolesta ja julkaisi Internationaalien aineistoja. Vuodesta 1872 lehti oli bakunistien alainen. — 388.
- 284 »*La Liberté*» (»Vapaus») — belgialainen demokraattinen sanomalehti, ilmestyi Brysselissä 1865—1873; vuodesta 1867 yksi Internationaalien äänenkannattajista Belgiassa. — 389.
- 285 Vuoden 1871 ranskalaisen jaoston perusti Lontoossa syyskuussa 1871 osa ranskalaisia maanpakolaisia. Jaoston johto solmi läheiset yhteydet Sveitsin bakunisteihin ja toimi yhdessä heidän kanssaan, yhtyen heidän hyökkäilyihinsä Internationaalien järjestöperiaatteita vastaan. Jaostoa ei hyväksytty Internationaaliin, sillä sen sääntöjen eräät kohdat olivat ristiriidassa yleisten sääntöjen kanssa. Myöhemmin jaosto hajosi muutamiksi ryhmiksi. — 389.
- 286 Kysymyksessä on »*Kiertokirje kaikille Kansainvälisen työväenliiton federaatioille*», joka hyväksyttiin 12. marraskuuta 1871 Sonvillierissä pidetyssä bakunistien Juran liiton edustajakokouksessa. Kiertokirje kiisti Lontoon konferenssin päätökset ja Pääneuvoston oikeudet ja kehotti kaikkia liittoja vaatimaan, että kutsuttaisiin viipymättä koolle kongressi tarkistamaan Internationaalien yleisiä sääntöjä ja arvostelemaan Pääneuvostoa. — 390.
- 287 »*Ficcanaso*» (»Liero») — Italian tasavaltalainen satiirinen päivälehti, vasemmistolaisien mazzinistien äänenkannattaja, ilmestyi Torinossa 1868—1872. — 390.
- 288 Engels tarkoittaa »Romaanisen liittokomitean vastausta Sonvillierin edustajakokouksen 16 osanottajan kiertokirjeeseen». — 390.
- 289 Saksin sosiaalidemokraattien edustajakokous pidettiin Chemnitzissa 6. ja 7. tammikuuta 1872. Muiden kysymysten (äänioikeus, ammattiliittojen järjestely) ohessa edustajakokous käsittelee kysymystä suhtautumisesta Sonvillierissä laadittuun kiertokirjeeseen (ks. selitystä 286) ja Internationaalissa käynnissä ollutta taistelua anarkisteja vastaan. Edustajakokous kannatti yksimielisesti Pääneuvostoa ja hyväksyi vuoden 1871 Lontoon konferenssin päätökset. — 390.
- 290 *Internationaalien Belgian liiton kongressi*, joka pidettiin 24.—25. joulukuuta 1871 Brysselissä, ei kannattanut Sonvillierin kiertokirjettä käsiteltäessä Sveitsin anarkistien vaatimusta yleisen kongressin viipymättömästä koollekutsumisesta, mutta antoi kuitenkin Belgian liittoneuvoston tehtäväksi laatia Internationaalien uusien sääntöjen luonnos käsiteltäväksi Haagin kongressissa (ks. selitystä 232). — 390.
- 291 *Eisenachissa* Saksan, Itävallan ja Sveitsin sosiaalidemokraattien edustajakokouksessa 7.—9. elokuuta 1869 perustettiin Saksan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue, jonka ohjelma kokonaisuudessaan oli laadittu Internationaalien vaatimusten hengessä, joskin siinä oli tehty eräitä myönnytyksiä lassallelaisille. — 392.
- 292 G. W. F. Hegel. »*Phänomenologie des Geistes*» (»Hengen fenomenologia»), kohta »*Die Wahrheit des Aufklärung*» (»Valistuksen totuus»). — 394.

²⁹³ Vuosina 1872—1873 Liebknecht ja Hepner pyysivät useita kertoja Marxia kirjoittamaan Lassallen katsomuksia arvostelevan kirjasen tai artikkelin »Volksstaat» lehteen. — 395.

²⁹⁴ Sorge erosi Pääneuvostosta elokuussa 1874, mistä hän ilmoitti Engelsille 14. elokuuta 1874. Virallisesti hän erosi 25. syyskuuta 1874. — 395.

NIMIHAKEMISTO

A

- Addington*, Stephen (1729—1796) — englantilainen pappi, monien oppikirjojen laatija. — 96, 97.
- Affre*, Denis Auguste (1793—1848) — ranskalainen pappi, Pariisin arkkipiispa (1840—1848), hallituksen joukkojen sotilaat ampuivat hänet 1848 kesäkuun kapinan aikana. — 215.
- Aikin*, John (1747—1822) — englantilainen lääkäri, radikaali publisisti. — 116, 123, 124.
- Akroyd* — englantilainen tehtailija. — 306.
- Aleksanteri II* (1818—1881) — Venäjän keisari (1855—1881). — 176, 363.
- Alexandra* (1844—1925) — Tanskan kuninkaan Kristian IX:n tytär; vuodesta 1863 Walesin prinssin ja vuodesta 1901 Englannin kuninkaan Edvard VII:n puoliso. — 191.
- Anderson*, Adam (n. 1692—1765) — skotlantilainen porvarillinen taloustieteilijä. — 112, 123.
- Anderson*, James (1739—1808) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä. — 97, 99, 112.
- Anna* (1665—1714) — Englannin kuningatar (1702—1714). — 105.
- Appianus* (1. vuosisadan loppu — 170-luku) — muinaisroomalainen historioitsija. — 97.
- Arbuthnot*, John — englantilainen farmari, kirjoittanut teoksen »Tutkielma ruokataroiden nykyisten hintojen ja farmien koon välisestä riippuvuudesta». — 98.
- Ashton* — englantilainen tehtailija. — 306, 308.
- Ashwert* — englantilainen tehtailija. — 306, 308.
- Augier*, Marie — ranskalainen lehtimies, kirjoittanut taloustieteen kysymyksistä. — 124, 125.
- Aurette de Paladines*, Louis Jean Baptiste d' (1804—1877) — ranskalainen kenraali, klerikaali, maaliskuussa 1871 Pariisin kansalliskaartin päällikkö, 1871 kansalliskokouksen jäsen. — 187, 188, 189.
- Avrial*, Augustin (1840—1904) — Ranskan työväenliikkeen toimihenkilö, vasemmostoproudhonisti, Internationaalin jäsen, Pariisin Kommuunin osanottaja, myöhemmin maanpaossa. — 240.

- Bacon*, Francis, *Verulamian* paroni (1561—1626) — tunnettu englantilainen filosofi, englantilaisen materialismin kantaisä. — 90, 91.
- Bakunin*, Mihail Aleksandrovitš (1814—1876) — venäläinen vallankumousmies ja publisisti, vuosien 1848—1849 Saksan vallankumouksen osanottaja. Anarkismin ideologeja, I:ssä Internationaalissa esiintyi marxilaisuuden kiihkeänä vihollisena. Haagin kongressissa 1872 hänet erotettiin I Internationaalista hajotustoiminnan vuoksi. — 149, 226, 227, 230—233, 236, 244, 250—253, 256—258, 269, 321, 357, 362, 374, 375, 385—389, 391, 395.
- Barton*, John (1700-luvun loppu — 1800-luvun alku) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen edustaja. — 64.
- Bastelica*, André (1845—1884) — Ranskan ja Espanjan työväenliikkeen toimihenkilö, Internationaalien jäsen, bakunisti. — 232, 233, 237, 241.
- Bastiat*, Frédéric (1801—1850) — ranskalainen vulgaari taloustieteilijä, julisti porvarillisen yhteiskunnan luokkaetujen sopusoinnun teoriaa. — 23, 81.
- Bebel*, August (1840—1913) — Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, vuodesta 1867 johti Saksan työväenyhdistysten liittoa, I Internationaalien jäsen, vuodesta 1867 valtiopäivämies, Saksan sosiaalidemokratian perustajia ja johtajia, Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri, II Internationaalien toimihenkilö. — 392—395.
- Becker*, Bernhard (1826—1882) — saksalainen publisisti; lassalalainen, Saksan yleisen työväenyhdistyksen puheenjohtaja (1864—1865). — 378.
- Beecher-Stowe*, Harriet Elizabeth (1811—1896) — tunnettu amerikkalainen kirjailijatar. — 100.
- Beghelli*, Giuseppe (1847—1877) — italialainen lehtimies, Garibaldin sotaretkien osanottaja, useiden tasavaltalaisten lehtien toimittaja. — 390.
- Bergeret*, Jules Victor (1839—1905) — Pariisin Kommuunin toimihenkilö, kansalliskaartin kenraali; myöhemmin maanpaossa. — 192.
- Berry*, Marie Caroline Ferdinande Louise, herttuatar (1798—1870) — Ranskan kruunun tavoittelijan legitimisti kreivi Chambordin äiti. Vuonna 1832 yritti nostattaa kapinan Vendéessa Ludvig Filipin kukistamiseksi. — 183.
- Bervi*, Vasil Vasiljevits (salanimeltään N. *Flerovski*) (1829—1918) — venäläinen taloustieteilijä ja sosiologi, edusti narodnikkilaista utooppista sosialismia, kirjoittanut teoksen «Положение рабочего класса в России» («Venäjän työväenluokan asema»). — 152, 356.
- Beslay*, Charles (1795—1878) — ranskalainen teollisuusyrittäjä ja poliitikko, Internationaalien jäsen, proudhonisti, Pariisin Kommuunin finanssivaliokunnan jäsen, edustajana Ranskan pankissa, hänen politiikkansa tavoitteena oli Ranskan pankin kansallistamisen estäminen ja sen sisäisiin asioihin puuttamattomuus. — 186.
- Beust*, Friedrich, kreivi (1809—1886) — saksilainen ja itävaltalainen valtiomies, taantumuksellinen, Itävalta-Unkarin ulkoministeri (1866—1871) ja kansleri (1867—1871). — 225.
- Bismarck*, Otto, von *Schönhausen*, kreivi (1815—1898) — Preussin ja Saksan valtiomies ja diplomaatti; Preussin aateliston edustaja, Preussin ministeripresidentti (1862—1871), Saksan valtakunnankansleri (1871—1890). — 158, 159, 161, 171, 176, 181, 183, 185, 186, 188, 199, 205, 207, 210, 215, 216, 219, 225, 254, 306, 314, 317, 349, 377—379, 388, 391.
- Blakey*, Robert (1795—1879) — englantilainen porvarillinen filosofi. — 93.
- Blanc*, Gaspard — ranskalainen tiemestari, bakunisti, osallistui Lyonin kapinaan 1870. — 231—233, 236, 257, 258.
- Blanchet*, Stanislas (oikea nimi *Pourille*) (synt. 1833) — ranskalainen munkki, poliisin asiamies, tunkeutui Pariisin Kommuunin jäseneksi, mutta hänet paljastettiin ja vangittiin. — 205.
- Blanqui*, Louis Auguste (1805—1881) — ranskalainen vallankumousmies, utopistikommunisti, salaisten yhdistysten ja salaliittojen järjestäjä, vuosien 1830 ja 1848 vallankumousten aktiivinen osanottaja, Ranskan proletarisen liik-

- keen johtaja; useita kertoja tuomittuna vankeuteen. — 164, 187, 190, 215, 346, 347.
- Blind*, Karl (1826—1907) — saksalainen lehtimies, pikkuporvarillinen demokraatti, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja. 1850-luvulla saksalaisten pikkuporvarillisten maanpakolaisten johtaja Lontoossa; 1860-luvulta alkaen kansallisliberaali. — 376.
- Block*, Maurice (1816—1901) — ranskalainen taloustieteilijä, edusti vulgaaria kansantaloustiedettä. — 82.
- Bolingbroke*, Henry (1678—1751) — englantilainen deistifilosofi ja poliitikko, tory-puolueen johtaja. — 121.
- Bolte*, Friedrich — Amerikan työväenliikkeen toimihenkilö, kansallisuudeltaan saksalainen, Internationaalien Pohjois-Amerikan jaostojen liittoneuvoston sihteeri (1872), Pääneuvoston jäsen (1872—1874), vuonna 1874 hänet erotettiin Pääneuvostosta. — 384—386.
- Bousquet*, Abel — ranskalainen anarkisti, hänet erotettiin Internationaalien jaostosta poliisin palvelijana. — 390.
- Bright*, John (1811—1889) — englantilainen tehtailija, vapaakaupan kannattaja, yksi Anti-Corn-Law-Leaguen perustajista, 1860-luvun lopulta liberaali-puolueen johtaja, useissa ministerinviroissa liberaalisissa hallituksissa. — 80, 115, 142.
- Brisson*, Jean Pierre (1754—1793) — Ranskan porvarillisen vallankumouksen tunnettu toimihenkilö, alussa jakobiini, myöhemmin girondistien puolueen johtaja ja teoreetikko. — 20.
- Brougham*, Henry Peter (1778—1868) — englantilainen lakimies ja kirjailija, whig-puolueen jäsen, lordi-kansleri (1830—1834). — 124.
- Brunel*, Antoine Magloire (synt. n. 1830) — ranskalainen upseeri, blanquilainen, kansalliskaartin keskuskomitean ja Pariisin Kommuunin jäsen. Toukokuussa 1871 versaillesilaiset haavoittivat hänet pahasti. — 218.
- Brutus* Marcus Junius (n. 85—42 e.a.a.) — roomalainen poliitikko, Julius Caesaria vastaan suunnatun salaliiton johtaja. — 347.
- Buchanan*, David (1779—1848) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, A. Smithin seuraaja ja kommentoija. — 99.
- Buchez*, Philippe (1796—1865) — ranskalainen poliitikko ja historioitsija, porvarillinen tasavaltalainen, kristillisen sosialismin ideologeja. — 110.
- Burke*, Edmund (1729—1797) — englantilainen poliitikko, taantumusmies, kirjoittanut tutkielmia taloustieteen kysymyksistä. — 95, 124.
- Bücker*, Johann (n. 1780—1803) — saksalainen rosvo, tunnettu liikanimellä nylkyri-Hans. — 360.
- Byles*, John Barnard (1801—1884) — englantilainen lakimies, tory-puolueen jäsen, kirjoittanut »Vapaakaupan sofismeja» ym. — 108.

C

- Cabet*, Étienne (1788—1856) — ranskalainen publisisti, tunnettu rauhallisen utooppisen kommunismin kannattaja, kirjoittanut teoksen »Voyage en Icarie» (»Matka Ikariaan»). — 22, 218.
- Cagliostro*, Alessandro (oik. Giuseppe Balsamo) (1743—1795) — italialainen seikkailija. — 230.
- Calonne*, Charles Alexandre de (1734—1802) — ranskalainen valtiomies, Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana 1700-luvun lopulla vastavallankumouksellisten maanpakolaisten johtomiehiä. — 207.
- Camélinat*, Zéphirin (1840—1932) — Ranskan sosialistisen ja työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, Internationaalien Pariisin jaostojen johtomiehiä, Pariisin Kommuunin osanottaja, vuodesta 1920 Ranskan kommunistisen puolueen jäsen. — 240.
- Carey*, Henry Charles (1793—1879) — amerikkalainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen »Maan sisäinen ja ulkoinen orjakauppa» ja eräitä muita. — 100, 115.

- Cavaignac*, Louis Eugène (1802—1857) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen. Toukokuusta 1848 sotaministeri, tukahdutti erittäin julmasti Pariisin työväen kesäkuun kapinan. Hänellä oli ylin toimeenpanovalta (kesäkuu—joulukuu 1848). — 215.
- Chalain*, Louis Denis (synt. 1845) — ranskalainen työmies, Pariisin Kommunnin ja sen valiokuntien jäsen; sen jälkeen maanpaossa, kuului vuoden 1871 ranskalaiseen jaostoon Lontoossa, myöhemmin liittyi anarkisteihin. — 240.
- Changarnier*, Nicolas Anne Théodule (1793—1877) — ranskalainen kenraali, porvarillinen poliitikko, monarkisti; kesäkuun 1848 jälkeen Pariisin varuskunnan ja kansalliskaartin päällikkö, osallistui mielenosoituksen hajottamiseen 13. kesäkuuta 1849 Pariisissa. — 192.
- Chautard* — ranskalainen vakoilija, Lontoon vuoden 1871 ranskalaisen jaoston jäsen, tuli paljastetuksi ja erotetuksi jaostosta. — 237.
- Cherbuliez*, Antoine Elisée (1797—1869) — sveitsiläinen taloustieteilijä, Sismondin seuraaja. — 64.
- Chevalley*, Henri — sveitsiläinen räätäli, anarkisti. — 232.
- Child*, Josiah (1630—1699) — englantilainen taloustieteilijä ja pankkiiri, merkantilismin kannattaja. — 124.
- Cobbett*, William (1762—1835) — englantilainen poliitikko ja publisisti, kirjoittanut »Englannin ja Irlannin protestanttisen uskonpuhdistuksen historian»; pikkuporvarillinen radikaali. — 94, 120, 122.
- Cobden*, Richard (1804—1865) — englantilainen tehtailija, vapaakaupan kannattajien johtomiehiä ja Anti-Corn-Law-League'n perustajia, parlamentin jäsen. — 80.
- Coëtlogon*, Louis Charles Emmanuel, kreivi *de* (1814—1886) — ranskalainen virkamies, bonapartisti, vuoden 1871 maaliskuun 22. päivän vastavallankumouksellisen kapinan järjestäjiä. — 191.
- Colbert*, Jean Baptiste (1619—1683) — ranskalainen valtiomies, merkantilismin kannattaja, valtiovarain yli-intendentti. — 122.
- Comte*, Auguste (1798—1857) — ranskalainen filosofi, positivismin perustaja. — 82.
- Comte*, Charles (1782—1837) — ranskalainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen »Tutkielma lainsäädännöstä». — 82, 117.
- Corbon*, Claude Anthime (1808—1891) — ranskalainen poliitikko, tasavaltalainen, perustuslakia säätävän kansalliskokouksen jäsen (1848—1849); myöhemmin määrinä eräässä Pariisin piirissä; kansalliskokouksen edustaja 1871. — 181.
- Cousin-Montauban*, Charles Guillaume Marie Apollinaire Antoine, kreivi *de Palikao* (1796—1878) — ranskalainen kenraali, bonapartisti, vuonna 1860 englantilais-ranskalaisten siirtomaajoukkojen päällikkönä Kiinassa, sotaministeri ja hallituksen päämies (elo- ja syyskuu 1870). — 187.
- Cromwell*, Oliver (1599—1658) — porvariston ja porvaristuneen aateliston johtaja Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen aikana; vuodesta 1653 Englannin, Skotlannin ja Irlannin protektori. — 92, 94, 115.
- Culpeper*, Thomas (1578—1662) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, merkantilismin kannattaja. — 124.
- Cuno*, Friedrich Theodor (1846—1934) — Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, sosialisti, osallistui aktiivisesti I Internationaalin toimintaan; myöhemmin amerikkalaisen Työn ritarit -nimisen työväenjärjestön johtomiehiä; »New Yorker Volkszeitung» lehden avustaja. — 386—397.

D

- Dante*, Alighieri (1265—1321) — suuri italialainen runoilija. — 77, 342.
- Darboy*, Georges (1813—1871) — ranskalainen teologi, vuodesta 1863 Pariisin arkkipiispa, kommunardit ampuivat hänet toukokuussa 1871 panttivankina. — 164, 215.

- Da Paepe, César* (1842—1890) — tunnettu belgialainen sosialistisen ja työväenliikkeen toimihenkilö, Internationaalien jäsen, sen kongressien edustaja; vuoden 1872 jälkeen kannatti jonkin aikaa bakunisteja; Belgian työväenpuolueen perustaja. — 263.
- Desmaret* — ranskalainen santarmiupseeri, G. Flourensien murhaaja. — 193.
- Dietzgen, Joseph* (1828—1888) — saksalainen työmies, itseoppinut filosofi, joka sai itsenäisesti selville dialektisen materialismin perustat; sosiaalidemokraatti. — 81.
- Dollfus, Jean* (1800—1887) — elsassilainen suurtehtailija, porvarillinen filantrooppi, Mulhousen määri. — 288, 333.
- Dombrowski, Jaroslaw* (1836—1871) — puolalainen vallankumouksellinen demokraatti, 1860-luvulla Puolan kansallisen vapausliikkeen osanottaja; Pariisin Kommuunin kenraali, toukokuun alusta 1871 Kommuunin kaikkien asevoimien ylipäällikkö, sai surmansa barrikadeilla. — 203.
- Douay, Félix* (1816—1879) — ranskalainen kenraali, joutui vangiksi Sedanissa; Pariisin Kommuunin pyöveleitä, versaillesilaisen armeijan komentajia. — 211.
- Doubleday, Thomas* (1790—1870) — englantilainen publisisti ja taloustieteilijä, porvarillinen radikaali. — 122.
- Ducpétiaux, Edouard* (1804—1868) — belgialainen publisisti ja tilastomies, porvarillinen filantrooppi; vankiloiden ja hyväntekeväisyyslaitosten tarkastaja. — 295.
- Dufaure, Jules Armand Stanislas* (1798—1881) — ranskalainen asianajaja ja valtiomies, orleanisti, sisäministeri (1848 ja 1849), oikeusministeri (1871—1873, 1875—1876 ja 1877—1879), Pariisin Kommuunin pyöveleitä, pääministeri (1876, 1877—1879). — 187, 192, 208, 209, 225, 246, 259.
- Dunning, Thomas Joseph* (1799—1873) — englantilainen ammattiliittomies ja publisisti, kirjan »Trade unionit ja lakot» tekijä. — 125.
- Dunoyer, Charles* (1786—1862) — ranskalainen vulgaari taloustieteilijä ja porvarillinen poliitikko. — 22.
- Durand, Gustave* (synt. 1835) — ranskalainen koruseppä, poliisin vakoilija, lokakuussa 1871 hänet paljastettiin ja erotettiin Internationaalista. — 237, 242.
- Duval, Émile Victor* (1841—1871) — Ranskan työväenliikkeen toimihenkilö, valuri, Internationaalien jäsen, kansalliskaartin keskuskomitean ja Pariisin Kommuunin jäsen, Kommuunin kansalliskaartin kenraali; 4. huhtikuuta 1871 versaillesilaiset vangitsivat hänet ja ampuivat. — 193.

E

- Eden, Frederic Morton* (1766—1809) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, kirjan »Köyhien asema» tekijä. — 93, 95, 97, 98, 122, 124.
- Edvard III* (1312—1377) — Englannin kuningas (1327—1377). — 106.
- Edvard VI* (1537—1553) — Englannin kuningas (1547—1553). — 103.
- Elisabet* (1533—1603) — Englannin kuningatar (1558—1603). — 92, 104, 105, 107.
- Engels, Friedrich* (1820—1895) (elämäkertatietoja) — 139, 140, 148, 158, 268, 269, 271, 282—283, 295, 304, 306, 318, 320—321, 323, 324—325, 334, 338, 367, 373, 377—379, 390—396.
- Ensor, George* (1769—1843) — englantilainen publisisti, kirjoittanut »Eri maiden väestöntutkimuksen, joka kumoo herra Malthusin »Väestönkehityksen periaatteet». — 100.
- Espartero, Baldomero* (1793—1879) — espanjalainen kenraali ja valtiomies, valtionhoitaja (1841—1843), hallituksen päämies (1854—1856), progressistien puolueen johtaja. — 184.
- Eudes, Émile Desire François* (1843—1888) — ranskalainen vallankumousmies, blanquilaiainen, kansalliskaartin kenraali, Pariisin Kommuunin jäsen; Kommuunin tukahduttamisen jälkeen maanpaossa Sveitsissä, sitten Englannissa; palattuaan Ranskaan (vuoden 1880 armahduksen jälkeen) hän oli blanquilaisten vallankumouksellisen keskuskomitean järjestäjiä. — 163.

F

- Faucher*, Jules (Julius) (1820—1878) — saksalainen publisisti, kauppavapauden kannattaja, kirjoittanut asuntokysymystä koskevia teoksia; progressisti. — 295, 379.
- Favre*, Jules (1809—1880) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten johtajia, ulkoministeri (1870—1871), kävi neuvotteluja Saksan kanssa Pariisin antautumisesta ja rauhasta, Pariisin Kommuunin pyöveli ja Internationaalia vastaan käydyin taistelun innoittaja. — 170, 181, 182, 186, 188, 190, 192, 205, 210—221, 225, 246, 388.
- Fawcett*, Henry (1833—1884) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä ja poliitikko, whig-puolueen jäsen. — 115.
- Ferdinand II* (1810—1859) — Napolin kuningas (1830—1859), 1848 Messinan pommituksen takia sai lisänimen »kuningas Bomba». — 184, 185.
- Ferré*, Theophile Charles (1845—1871) — ranskalainen vallankumousmies, blanquillainen, Pariisin Kommuunin jäsen, yhteiskunnallisen turvallisuusvaliokunnan jäsen ja myöhemmin johtaja ja Kommuunin prokuraattorinsijainen; versaillesilaiset ampuivat hänet. — 235.
- Ferry*, Jules François Camille (1832—1893) — ranskalainen asianajaja, publisisti ja poliitikko, maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten johtajia, kansallisen puolustuksen hallituksen jäsen, Pariisin määri (1870—1871), taisteli aktiivisesti vallankumousliikettä vastaan, pääministeri (1880—1881 ja 1883—1885), ajoi siirtomaavalloituspolitiikkaa. — 182.
- Feuerbach*, Ludwig (1804—1872) — esimarxilaisen kauden huomattava saksalainen materialistifilosofi. — 18.
- Fielden*, John (1784—1849) — englantilainen tehtailija, filantrooppi. — 122, 123.
- Flerovski* — ks. Bervi, Vasili Vasiljevitš.
- Fletcher*, Andrew (1655—1716) — skotlantilainen poliitikko, taisteli Skotlannin itsenäisyyden puolesta. — 93.
- Flourens*, Gustave (1838—1871) — ranskalainen vallankumousmies ja luonnontutkija, blanquillainen, vuoden 1870 lokakuun 31. päivän ja vuoden 1871 tammikuun 22. päivän kapinoiden johtajia; Pariisin Kommuunin jäsen, huhituksessa 1871 versaillesilaiset murhasivat hänet petomaisesti. — 187, 190, 193.
- Forster*, Nathaniel (n. 1726—1790) — englantilainen pappi, kirjoittanut »Tutkielman nykyisten korkeiden elintarvikkeiden hintojen syistä» ym. — 96, 97.
- Fortescue*, John (n. 1394 — n. 1476) — englantilainen lakimies, kirjoittanut teoksen »Englannin lakien paremmuudesta». — 90.
- Fourier*, Charles (1772—1837) — huomattava ranskalainen utopistisocialisti. — 18, 128, 149, 302, 303, 380.
- Frankel*, Leo (1844—1896) — Unkarin ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, Pariisin Kommuunin jäsen, johti työ- ja vaihtoasiain valiokuntaa, Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1871—1872), Unkarin yleisen työväenpuolueen perustajia; Marxin ja Engelsin toimintatoveri. — 203.
- Franklin*, Benjamin (1706—1790) — tunnettu amerikkalainen poliitikko, tiedemies ja diplomaatti, porvarillinen demokraatti, Pohjois-Amerikan itsenäisyssodan osanottaja. — 42.
- Fredrik II* (»Suuri») (1712—1786) — Preussin kuningas (1740—1786). — 101, 113, 219.
- Freytag*, Gustav (1816—1895) — saksalainen porvarillinen kirjailija. — 108.

G

- Galliffet*, Gaston Alexandre Auguste, markiisi *de* (1830—1909) — ranskalainen kenraali, Pariisin Kommuunin pyöveli. — 194, 217, 218.
- Gambetta*, Léon (1838—1882) — ranskalainen valtiomies, porvarillinen tasavaltalainen, kansallisen puolustuksen hallituksen jäsen (1870—1871). — 181.

- Ganesco*, Grégori (n. 1830—1877) — ranskalainen lehtimies, syntyjään romanialainen, toisen keisarikunnan kaudella bonapartisti, myöhemmin Thiersin hallituksen kannattaja. — 203.
- Geoffroy Saint-Hilaire*, Étienne (1772—1844) — ranskalainen eläintieteilijä, evolutionisti, kirjoittanut teoksen »Luonnonfilosofian synteettinen, historiallinen ja fysiologinen tiedostaminen». — 112.
- Gisborne*, Thomas (1758—1846) — englantilainen jumaluusoppinut, kirjoittanut teoksen »Tutkielma Ison-Britannian ylä- ja keskiluokkiin kuuluvien henkilöiden velvollisuuksista» ym. — 123.
- Gladstone*, William Ewart (1809—1898) — englantilainen valtiomies, liberaali-puolueen johtajia 1800-luvun jälkipuoliskolla; valtionrahaston kansleri (rahaministeri) (1852—1855 ja 1859—1866) ja pääministeri (1868—1874, 1880—1885, 1886, 1892—1894). — 5, 7, 109, 386.
- Godunov*, Boris Fjodorovitš (n. 1551—1605) — Venäjän tsaari (1598—1605). — 94.
- Goethe*, Johann Wolfgang (1749—1832) — suuri saksalainen kirjailija ja ajattelija. — 335.
- Gortšakov*, Aleksandr Mihailovitš, ruhtinas (1798—1883) — venäläinen valtiomies ja diplomaatti, Wienin-lähettiläs (1854—1856), ulkoministeri (1856—1882). — 176.
- Greg*, Robert Hyde (1795—1875) — englantilainen tehtailija. — 306, 308.
- Grün*, Karl (1817—1887) — saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, 1840-luvun puolivälissä niin sanotun »todellisen sosialismin» pääedustajia, Proudhonin kannattaja. — 20.
- Guillaume*, James (1844—1916) — sveitsiläinen opettaja, Internationaalien jäsen, sen kongressien osanottaja, bakunisti, Haagin kongressissa (1872) hänet erotettiin Internationaalista hajotustoiminnan vuoksi. — 232, 233, 241, 250, 256.
- Guizot*, A. S. (synt. 1805) — ranskalainen kenraali, tykistön ylipäällikkö Pariisin piirityksen aikana 1870—1871. — 181.
- Guizot*, François Pierre Guillaume (1787—1874) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja valtiomies, vuosina 1840—1848 tosiasiallisesti määräsi Ranskan sisä- ja ulkopoliitikasta. — 184.
- Gulich*, Gustav (1791—1847) — saksalainen porvarillinen taloustieteilijä ja historioitsija, kansantaloushistoriaa käsittelevien kirjojen tekijä. — 79, 119.

H

- Hales*, John (synt. 1839) — Englannin tradeunionistien liikkeen toimihenkilö, Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1866—1872) ja sihteeri, kuului uudistusliittoon sekä Maan ja työn liittoon; vuoden 1872 alusta johti Britannian liittoneuvoston reformistista siipeä, kamppaili Marxia ja tämän kannattajia vastaan pyrkien Internationaalien järjestöjen johtoon Englannissa. — 219.
- Hans-nylkyri* — ks. *Bückler*, Johann.
- Hansemann*, David (1790—1864) — saksalainen suurkapitalisti ja pankkiiri, Reinin liberaalisen porvariston johtajia; Preussin finanssiministeri (maaliskuu—syyskuu 1848). — 297.
- Harrison*, William (1534—1593) — englantilainen pappi, kirjoittanut Englannin historiaa koskevia teoksia. — 90, 111.
- Hastings*, Warren (1732—1818) — Intian ensimmäinen englantilainen kenraalikuvernööri (1774—1785), noudatti ankaraa siirtomaapoliitikkaa. — 118.
- Hatzfeldt*, Sophie, kreivitär (1805—1881) — Lassallen ystävä ja kannattaja. — 376, 378.
- Hausmann*, Georges Eugène (1809—1891) — ranskalainen poliitikko, bonapartisti, Seinen departementin prefekti (1853—1870), johti Pariisin uudistustöitä. — 204, 214, 278, 279, 318.

- Haxthausen*, August (1792—1866) — preussilainen virkamies ja kirjailija, kirjoittanut kuvauksen Venäjän agraarisuhteissa säilyneistä yhteisöjärjestelmän jäänteistä. — 357, 362, 369, 383.
- Hébert*, Jacques René (1757—1794) — Ranskan porvarillisen vallankumouksen toimihenkilö, jakobiinien vasemmistosiiiven johtaja. — 347.
- Heeckeren*, Georges Charles d'Anthes, paroni *de* (1812—1895) — ranskalainen poliitikko, A. S. Puškinin murhaaja. Vuodesta 1848 bonapartisti, Pariisin vuoden 1871 maaliskuun 22. päivän vastavallankumouksellisen kapinan järjestäjä. — 191.
- Hegel*, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — klassisen saksalaisen filosofian huomattavin edustaja, objektiivinen idealisti. — 18, 20, 84, 149, 322, 394.
- Heine*, Heinrich (1797—1856) — tunnettu saksalainen vallankumourunoilija. — 347.
- Helvétius*, Claude Adrien (1715—1771) — tunnettu ranskalainen filosofi, ateisti, edusti mekanistista materialismia. — 22.
- Henrik VII* (1457—1509) — Englannin kuningas (1485—1509). — 90, 91, 102.
- Henrik VIII* (1491—1547) — Englannin kuningas (1509—1547). — 91, 103, 105.
- Hepner*, Adolf (1846—1923) — saksalainen sosiaalidemokraatti, »Volksstaat» lehden toimittaja, Internationaalin Haagin kongressin edustaja (1872), myöhemmin sosiaalishoviniisti. — 392.
- Hervé*, Edouard (1835—1899) — ranskalainen publisisti; »Journal de Paris» lehden perustaja ja päätoimittaja; porvarillinen liberaali; toisen keisarikunnan kukistumisen jälkeen orleanisti. — 212.
- Herzen*, Aleksandr Ivanovitš (1812—1870) — tunnettu venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, materialistifilosofi, publisisti ja kirjailija. Vuonna 1847 lähti maanpakoon ulkomaille, jossa järjesti Vapaan venäläisen kirjapainon ja julkaisi kokoelmaa »Poljarnaja zvezda» (»Pohjantähti») ja sanomalehteä »Kolokol» (»Kello»). — 226, 355, 357, 362, 363, 369.
- Hins*, Eugène (1839—1923) — belgialainen opettaja, proudhonisti, myöhemmin bakunisti; Internationaalin Belgian jaoston perustaja. — 389.
- Hobbes*, Thomas (1588—1679) — tunnettu englantilainen filosofi, kannatti mekanistista materialismia. — 47.
- Hodgskin*, Thomas (1787—1869) — englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen »Luonnollinen ja keinotekoinen omistusoikeus rinnastettuina», arvosteli kapitalismia utooppisen sosialismin kannalta. — 116.
- Hoffmann*, Gotthelf (salanimeltä Fysilieeri August *Kutschke*) (1844—1924) — saksalainen runoilija. — 295.
- Hohenzollernit* — hallitsijasuku, Brandenburgin ruhtinaita (1415—1701), Preussin kuninkaita (1701—1918), Saksan keisareita (1871—1918). — 171, 204, 379.
- Hole*, James — englantilainen porvarillinen publisisti, kirjoittanut tutkielman työväenluokan elinoloista. — 295.
- Holinshed*, Raphael (k. n. 1580) — englantilainen historioitsija. — 105.
- Horatius* (Quintus Horatius Flaccus) (65—8 e.a.a.) — suuri roomalainen runoilija. — 75.
- Horner*, Francis (1778—1817) — englantilainen taloustieteilijä ja poliitikko, whig-puolueen jäsen. — 123.
- Howitt*, William (1792—1879) — englantilainen kirjailija, kirjoittanut mm. teoksen »Kolonisaatio ja kristinusko». — 117.
- Huber*, Victor (1800—1869) — saksalainen publisisti ja kirjallisuushistorioitsija, vanhoillinen. — 295, 303, 304.
- Hunter*, Henry Julian — englantilainen lääkäri, kirjoittanut selostuksia työväen kurjista elinoloista. — 92.
- Huxley*, Thomas Henry (1825—1895) — englantilainen tiedemies, luonnontutkija, Ch. Darwinin läheinen työtoveri ja hänen oppinsa tunnetuksi tekijä, filosofina epäjohtomukainen materialisti. — 201.

J

- Jaakko I* (1566—1625) — Englannin kuningas (1603—1625). — 93, 105, 107.
Jacquement — ranskalainen pappi, vuonna 1848 Pariisiin arkkipiispan yliviikaari. — 215.
Jaubert, Hippolyte François, kreivi (1798—1874) — ranskalainen poliitikko, monarkisti, yleisten töiden ministeri (1840), kansalliskokouksen jäsen 1871. — 216.
Jones, Richard (1790—1855) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä; hänen teoksensa kuvastavat kansantaloustieteen klassisen koulukunnan lamaanusta ja rappiota, joissakin kansantaloustieteen kysymyksissä hän kuitenkin ohitti Ricardon. — 64.
Juhana II Hyvä (Jean) (1319—1364) — Ranskan kuningas (1350—1364). — 106.

K

- Kaarle I* (1600—1649) — Englannin kuningas (1625—1649), hänet mestattiin Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen aikana. — 92, 93.
Kaarle V (1500—1558) — niin sanotun Pyhän Rooman valtakunnan keisari (1519—1556) ja Espanjan kuninkaana Kaarle I (1516—1556). — 105.
Kaarle X (1622—1660) — Ruotsin kuningas (1654—1660). — 95.
Kaarle XI (1655—1697) — Ruotsin kuningas (1660—1697). — 95.
Kaarle Suuri (n. 742—814) — Ranskan kuningas (768—800) ja keisari (800—814). — 97.
Kant, Immanuel (1724—1804) — klassisen saksalaisen filosofian kantaisä, idealisti. — 19, 20.
Katariina II (1729—1796) — Venäjän keisaritar (1762—1796). — 360.
Kent, Nathaniel (1737—1810) — englantilainen maanviljelijä, kirjoittanut maataloutta koskevia teoksia. — 97.
Krupp, Alfred (1812—1887) — Saksan suurin teräs- ja ase tehtaiden omistaja. — 307.
Kugelman, Ludwig (1830—1902) — saksalainen lääkäri, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, Internationaalin jäsen, edustajana sen useissa kongresseissa; Marxin perheystävä. — 78, 376, 380, 381—383, 384.

L

- Lafargue*, Laura (1845—1911) — Ranskan työväenliikkeen toimihenkilö, Paul Lafarguen puoliso, Marxin tytär. — 381.
Lafargue, Paul (1842—1911) — tunnettu kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, huomattava marxilaisuuden levittäjä, Internationaalin Pääneuvoston jäsen, Espanjan kirjeenvaihtaja-sihtööri (1866—1869), osallistui Internationaalin jaostojen perustamiseen Ranskassa (1869—1870), Espanjassa ja Portugalissa (1871—1872), Haagin kongressin edustaja (1872); Ranskan työväenpuolueen perustajia, Marxin ja Engelsin oppilas ja työtoveri. — 381.
Laffitte, Jacques (1767—1844) — ranskalainen suurpankkiiri ja poliitikko, orleanisti. — 183.
Landeck, Bernard (synt. 1832) — ranskalainen koruseppä, Internationaalin ja vuoden 1871 ranskalaisen jaoston jäsen. — 240.
Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, puolustusasianajaja, vuosina 1848—1849 osallistui Reinin maakunnan demokraattiseen liikkeeseen. 1860-luvun alussa liittyi työväenliikkeeseen. Saksan yleisen työväenyhdistyksen perustajia (1863); kannatti Saksan yhdistämistä »ylhäältä käsin» Preussin johdolla; opportunistisen suuntauksen alullepanija Saksan työväenliikkeessä. — 74, 330, 376—379, 395.

- Lavoisier*, Antoine Laurent (1743—1794) — tunnettu ranskalainen kemisti, kumosi hypoteesin flogistonin olemassaolosta; tutki myös kansantaloustieteen ja tilastotieteen ongelmia. — 135.
- Leblanc*, Albert Felix (synt. 1844) — Internationaalinen Pariisin järjestön jäsen, yhtyi bakunisteihin, Pariisin Kommuunin osanottaja, Kommuunin edustajana Lyonissa osallistui Kommuunin julistamisyritykseen; Kommuunin tukahduttamisen jälkeen maanpaossa Englannissa, esiintyi bonapartistina. — 391.
- Le Chapelier*, Isaac René Guy (1754—1794) — ranskalainen poliitikko, taantumismies, teki lakialoitteen työväenliittojen ja lakkojen kieltämisestä (1791); jakobiinidiktatuurin kaudella hänet mestattiin. — 110.
- Lecomte*, Claude Martin (1817—1871) — ranskalainen kenraali, 18. maaliskuuta 1871 kapinaan nousseet sotamiehet ampuivat hänet sen jälkeen kun Thiersin hallituksen yritys valloittaa kansalliskaartin tykistö epäonnistui. — 190, 191, 194, 208—209, 211.
- Le Flô*, Adolphe Emmanuel Charles (1804—1887) — ranskalainen kenraali ja poliitikko; järjestyspuolueen edustaja, toisen tasavallan kaudella perustuslakia säätävän ja lakiasäätävän kansalliskokouksen jäsen. — 191, 194.
- Lefrançais*, Gustave (1826—1901) — ranskalainen opettaja, Internationaalinen Pariisin Kommuunin jäsen, vasemmistoproudhonisti; maanpaossa Sveitsissä liittyi anarkisteihin. — 242, 243, 256.
- Léo*, André (oik. Léodile *Champseix*) (1829—1900) — ranskalainen kirjailijatar, Pariisin Kommuunin osanottaja, myöhemmin maanpaossa, kannatti bakunisteja. — 235.
- Lessing*, Gotthold Ephraim (1729—1781) — huomattava saksalainen kirjailija, arvostelija ja filosofi; tunnettuja 1700-luvun valistajia. — 84.
- Levi*, Leone (1821—1888) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, tilastotieteilijä ja lainoppinut. — 103.
- Licinius* (Gaius Licinius Stolo) — roomalainen valtiomies 300-luvun alkupuolella ennen ajanlaskuamme; kansantribuunina julkaisi yhdessä Sextiuksen kanssa lakeja plebeijien etua silmällä pitäen. — 97.
- Liebig*, Justus (1803—1873) — tunnettu saksalainen tiedemies, agrokemian perustaja. — 334.
- Liebknecht*, Wilhelm (1826—1900) — Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja; Kommunistien liiton ja I Internationaalien jäsen; Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustajia ja johtajia; Marxin ja Engelsin ystävä ja työtoveri. — 377, 378, 383, 392.
- Lincoln*, Abraham (1809—1865) — tunnettu amerikkalainen valtiomies, USA:n presidentti (1861—1865); republikaanisen puolueen perustajia; huhtikuussa 1865 orjanomistajien asiamies murhasi hänet. — 16—17, 137.
- Linguet*, Simon Nicolas Henri (1736—1794) — ranskalainen asianajaja ja taloustieteilijä, arvosteli perinpohjaisesti porvarillisia vapauksia ja omistusta. — 24, 106.
- Linton*, William James (1812—1897) — englantilainen kaivertaja, runoilija ja sanomalehtimies, republikaani, julkaisi aikakauslehteä »English Republic», jossa julkaistiin Herzenin kirjoituksia; vuonna 1866 lähti maanpakoon USA:han. — 363.
- Louis Bonaparte* — ks. *Napoleon III*.
- Louis Napoleon* — ks. *Napoleon III*.
- Lucraft*, Benjamin (1809—1897) — englantilainen työmies, trade unionien johtajia, reformisti, Internationaalinen Pääneuvoston jäsen (1864—1871), vuonna 1871 esiintyi Pariisin Kommuunia vastaan, erosi Pääneuvostosta, joka tuomitsi paheksuttavaksi hänen luopuruutensa. — 223.
- Ludvig XIV* (1638—1715) — Ranskan kuningas (1643—1715). — 234.
- Ludvig XVI* (1754—1793) — Ranskan kuningas (1774—1792), hänet mestattiin Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana. — 105, 163.

- Ludvig Filip* (Louis Philippe) (1773—1850) — *Orléansin* herttua, Ranskan kuningas (1830—1848). — 8, 160, 183, 184, 185, 190, 199, 209, 346.
- Luther*, Martti (1483—1546) — tunnettu uskonpuhdistaja, protestantismin (luterilaisuuden) perustaja Saksassa, saksalaisen porvariston ideologi. — 119.

M

- Macaulay*, Thomas Babington (1800—1859) — englantilainen porvarillinen poliitikko, whig-puolueen jäsen; kirjoittanut »Englannin historian» ym. — 89, 94.
- MacCulloch*, John Ramsay (1789—1864) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen »Kansantaloustieteellinen kirjallisuus» ym.; Ricardon talousopin madaltaja. — 97.
- MacMahon*, Marie Edmé Patrick Maurice (1808—1893) — ranskalainen taantumuksellinen sotilasalan toimihenkilö ja valtiomies, bonapartisti; joutui sotavangiksi Sedanissa; Pariisin Kommuunin pyöveleitä, Versaillesin armeijan ylipäällikkö; kolmannen tasavallan presidentti (1873—1879). — 211, 215.
- Malon*, Benoît (1841—1893) — ranskalainen sosialisti, Internationaalin ja Pariisin Kommuunin jäsen, sen jälkeen maanpaossa, liittyi anarkisteihin, myöhemmin possibilistien johtomiehiä. — 234, 235, 240, 242, 243, 254, 256, 345.
- Malou*, Jules (1810—1886) — belgialainen valtiomies, finanssiministeri (1844—1847, 1870—1878), pääministeri (1871—1878); kuului katoliseen puolueeseen. — 225.
- Malthus*, Thomas Robert (1766—1834) — englantilainen pappi, taloustieteilijä; ihmisvihaa uhkuvan väestöteorian julistaja. — 19, 58.
- Markovski* — tsaarihallituksen asiamies Ranskassa, vuonna 1871 Thiersin avustaja. — 203.
- Marr*, Wilhelm (1819—1904) — saksalainen pikkuporvarillinen lehtimies; vuosina 1865—1866 julkaisi lehteä »Beobachter an der Elbe»; 1860-luvun alussa kannatti Bismarckin politiikkaa. — 377.
- Marx*, Eleanor (Tussy) (1855—1898) — Karl Marxin nuorin tytär; Englannin ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, vuodesta 1884 Edward Avelingin puoliso. — 288.
- Marx*, Jenny (1844—1883) — Karl Marxin vanhin tytär, kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, vuodesta 1872 Ch. Longuetin puoliso. — 391.
- Marx*, Karl (1818—1883) (elämäkertatietoja) — 18, 20—22, 25, 31, 65, 74—79, 82—85, 100, 129, 131—136, 139, 140, 152, 158, 159, 166, 242, 267, 270, 271, 282, 293, 322, 329, 339, 365, 367—370, 373, 376—385, 391, 392, 393—396.
- Maurer*, Georg Ludwig (1790—1872) — tunnettu saksalainen porvarillinen historioitsija, tutkinut muinaisen ja keskiaikaisen Saksan yhteiskuntarakennetta. — 358.
- Mazzini*, Giuseppe (1805—1872) — italialainen vallankumousmies, porvarillinen demokraatti, Italian kansallisen vapausliikkeen johtajia, vuonna 1849 Rooman tasavallan väliaikaisen hallituksen päämies, vuonna 1850 Euroopan demokraattien keskuskomitean järjestäjä Lontoossa; I Internationaalia perustettaessa koetti alistaa sen vaikutukseensa, esti itsenäisen työväenliikkeen kehitystä Italiassa. — 388.
- Meissner*, Otto Karl (1819—1902) — hampurilainen kustantaja, julkaisut Marxin ja Engelsin teoksia. — 128.
- Mendelssohn*, Moses (1729—1786) — saksalainen taantumuksellinen filosofi, deisti. — 84.
- Menenius Agrippa* (k. 493 e.a.) — roomalainen patriisi. — 28.
- Mihailovski*, Nikolai Konstantinovitš (1842—1904) — venäläinen sosiologi, publisisti ja kirjallisuusarvostelija, tunnettu liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologi; »Otšetstvennyje Zapiski» ja »Russkoje Bogatstvo» aikakauslehtien toimittajia. — 368.

- Mill*, John Stuart (1806—1873) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, positivistifilosofi; kansantaloustieteen klassisen koulukunnan seuraaja. — 81, 115.
- Miller*, Joseph (Joe) (1684—1738) — tunnettu englantilainen komedianäyttelijä. — 182.
- Millière*, Jean Baptiste (1817—1871) — ranskalainen lehtimies, vasemmistoproudhonisti; versaillesilaiset ampuivat hänet toukokuussa 1871. — 182, 219.
- Miquel*, Johannes (1828—1901) — saksalainen poliitikko, 1840-luvulla Kommunistien liiton jäsen; myöhemmin kansallisliberaali; 1890-luvulla Preussin finanssiministeri. — 377, 379.
- Mirabeau*, Honoré Gabriel (1749—1791) — Ranskan porvarillisen vallankumouksen tunnettu toimihenkilö, ajoi suurporvariston ja porvaristuneen aateliston etuja; kirjoittanut teoksen »Fredrik Suuren aikaisesta preussilaisesta monarkiasta». — 89, 101, 102, 113, 114, 122, 184, 377.
- Monteil*, Amans Alexis (1769—1850) — ranskalainen porvarillinen historioitsija, kirjoittanut »Tutkielman historian eri jaksojen käsinkirjoitetuista aineistoista» ym. — 112.
- Montesquieu*, Charles (1689—1755) — tunnettu ranskalainen porvarillinen sosiologi, taloustieteilijä ja kirjailija, 1700-luvun porvarillisen valistusfilosofian edustaja, perustuslaillisen monarkian teoreetikko. — 121, 198.
- More*, Thomas (1478—1535) — englantilainen poliitikko, utooppisen kommunismin varhaisimpia edustajia, kirjoittanut teoksen »Utopia». — 90, 91, 104, 105.
- Morton*, John Chalmers (1821—1888) — englantilainen agronomi, kirjoittanut teoksia maatalouden kysymyksistä. — 33.
- Mülberger*, Artur (1847—1907) — saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, proudhonisti; ammatiltaan lääkäri. — 269, 281, 285, 289, 320—329, 331—339, 393.
- Münzer*, Thomas (n. 1490—1525) — tunnettu saksalainen vallankumousmies, talonpoikaiston ja plebeijien leirin johtaja ja ideologi uskonpuhdistuksen ja vuoden 1525 talonpoikaissodan aikana; propagoi utooppisen tasanjakokommunismin aatteita. — 139.

N

- Napoleon I Bonaparte* (1769—1821) — Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815). — 24, 163, 166, 172, 176, 185, 202, 296, 389.
- Napoleon III* (Louis Napoleon Bonaparte) (1808—1873) — Napoleon I:n veljenpoika, toisen tasavallan presidentti (1848—1851), Ranskan keisari (1852—1870). — 24, 142, 158, 160, 161, 169—171, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 184—185, 187, 189, 190, 195, 196, 199, 202, 204, 206, 209, 232, 237, 257, 288, 295, 305, 308, 315, 317, 383, 391.
- Nero* (37—68) — Rooman keisari (54—68). — 8.
- Netšajev*, Sergei Gennadjovitš (1847—1882) — venäläinen vallankumousmies ja salaliittolainen, osallistui ylioppilasliikkeeseen Pietarissa vuosina 1868—1869; vuosina 1869—1871 oli läheisessä yhteydessä Bakuniniin, perusti salaisen järjestön Narodnaja rasprava (Kansan kosto) (1869), vuonna 1872 sveitsiläiset viranomaiset luovuttivat hänet Venäjän hallitukselle; kuoli Pietari-Paavalin linnoituksessa. — 230, 391.
- Newman*, Francis William (1805—1897) — englantilainen porvarillinen radiikaali, kirjoittanut teoksia uskonnon, politiikan ja taloustieteen kysymyksistä. — 31, 95, 99.
- Newmarch*, William (1820—1882) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä ja tilastomies. — 31.
- Nikolai I* (1796—1855) — Venäjän keisari (1825—1855). — 370.

O

- Odger, George* (1820—1877) — englantilainen suutari, trade unionien johtomiehiä, reformisti, Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1864—1871), sen puheenjohtaja (1834—1837); vuonna 1871 esiintyi Pariisissa Kommuunin vastustajana, erosi Pääneuvostosta, joka tuomitsi hänen luopuruutensa. — 223, 228.
- Orléans* — ranskalainen kuningassuku (1830—1848). — 204, 208.
- Owen, Robert* (1771—1858) — suuri englantilainen utopistisocialisti. — 10, 31, 128, 149, 302, 303, 365, 380.

P

Palikao — ks. *Cousin-Montauban*.

- Palmerston, Henry John Temple*, varakreivi (1784—1865) — englantilainen valtiomies, tory-puolueen jäsen, vuodesta 1830 whig-puolueen johtomiehiä; ulkoministeri (1830—1834, 1835—1841 ja 1846—1851), sisäministeri (1852—1855) ja pääministeri (1855—1858 ja 1859—1865). — 11.
- Pavia y Rodriguez, Manuel* (1827—1895) — espanjalainen kenraali ja poliitikko, vuonna 1873 johti tasavallan joukko-osastoja karlisteja vastaan, tukahdutti kantonalistien kapinan Andalusiassa. — 361.
- Pecqueur, Constantin* (1801—1887) — ranskalainen taloustieteilijä, utopistisocialisti. — 125.
- Peel, Robert* (1750—1830) — englantilainen suurtehtailija, tory-puolueen jäsen, parlamentin jäsen. — 123.
- Peel, Robert* (1788—1850) — englantilainen valtiomies, maltillisten tory-puolueen jäsenten johtaja, sisäministeri (1822—1827 ja 1828—1830), pääministeri (1834—1835 ja 1841—1846); liberaalien tukemana kumosi viljalait (1846); edellisen poika. — 80, 123.
- Pène, Henri de* (1830—1898) — ranskalainen lehtimies, monarkisti, Pariisissa vuonna 1871 maaliskuun 22. päivän vastavallankumouksellisen kapinan järjestäjä. — 181.
- Pèreire, Isaac* (1806—1880) — ranskalainen pankkiiri, bonapartisti; vuonna 1852 perusti veljensä Emile Pèreiren kanssa osakepankin Crédit Mobilier. — 316.
- Pic, Jules* — ranskalainen lehtimies, bonapartisti, »Étandard» lehden vastaava julkaisija. — 182.
- Picard, Ernest* (1821—1877) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen, kansallisen puolustuksen hallituksen finanssiministeri (1870—1871), sisäministeri Thiersin hallituksessa (1871), Kommuunin pyöveleitä. — 182, 188, 192, 216.
- Picard, Eugène Arthur* (synt. 1825) — ranskalainen poliitikko ja pörssimeklari, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen, edellisen veli. — 182.
- Pietari I* (1672—1725) — Venäjän tsaari vuodesta 1682, Venäjän keisari vuodesta 1721. — 23, 354.
- Pietari III* (1728—1762) — Venäjän keisari (1761—1762). — 360.
- Piëtri, Joseph Marie* (1820—1902) — ranskalainen poliitikko, bonapartisti, Pariisissa poliisiprefekti (1866—1870). — 170, 207, 240.
- Pindaros* (n. 522 — n. 442 e.a.a.) — muinaiskreikkalainen runoilija. — 124.
- Pitt, William* nuorempi (1759—1806) — englantilainen valtiomies, pääministeri (1783—1801 ja 1804—1806), tory-puolueen johtomiehiä. — 108.
- Plehanov, Georgi Valentinovitš* (1856—1918) — tunnettu Venäjän ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, filosofi ja marxilaisuuden levittäjä Venäjällä, ensimmäisen venäläisen marxilaisjärjestön, Työn vapautus -ryhmän perustaja; 1880- ja 1890-luvulla kamppaili narodnikkilaisuutta vastaan ja esiintyi kansainvälisessä työväenliikkeessä ilmennyttä opportunistia ja revisionismia vastaan; myöhemmin menneevikki; ensimmäisen maailmansodan aikana sosialisövinisti. — 364, 367.

- Pouyer-Quertier*, Augustin Thomas (1820—1891) — ranskalainen suurtehtailija ja poliitikko, finanssiministeri (1871—1872). — 187, 188, 210.
- Price*, Richard (1723—1791) — englantilainen radikaali publisisti, taloustieteilijä ja moraalifilosofi. — 97, 98.
- Priestley*, Joseph (1733—1804) — tunnettu englantilainen kemisti, materialistifilosofi ja edistysmielinen julkisuuden toimihenkilö. — 134, 135.
- Proudhon*, Pierre Joseph (1809—1865) — ranskalainen publisisti, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, anarkismin kantaisä. — 18—24, 165, 166, 269—271, 277, 279—290, 292, 293, 297, 299, 320—325, 327—331, 333, 334, 336, 337, 339, 340, 377, 380, 385.
- Pugatšov*, Jemeljan Ivanovitš (n. 1742—1775) — Venäjän 1700-luvun suurimman maaorjuudenvastaisen talonpoikais- ja kasakkakapinan johtaja. — 360.
- Pyat*, Félix (1810—1889) — ranskalainen publisisti, pikkuporvarillinen demokraatti, vuoden 1848 vallankumouksen osanottaja, vuodesta 1849 maanpaossa; useita vuosia harjoitti Marxin ja Internationaalien parjausta käyttämällä siihen tarkoitukseen Lontoon ranskalaista jaostoa; Pariisin Kommuunin jäsen. — 221, 236.

Q

- Quesnay*, François (1694—1774) — tunnettu ranskalainen taloustieteilijä, fyysiokraattisen koulukunnan perustaja. — 80.

R

- Raffles*, Thomas Stamford (1781—1826) — englantilainen virkamies. 1811—1816 Jaavan kuvernööri, kirjoittanut »Jaavan historian». — 117.
- Ramsay*, George (1800—1871) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen viimeisiä edustajia. — 64.
- Raumer*, Friedrich (1781—1873) — saksalainen taantumuksellinen historioitsija ja poliitikko. — 24.
- Reschauer*, Heinrich (synt. 1838) — itävaltalainen porvarillinen kirjailija ja lehtimies, liberaali. — 333.
- Ricardo*, David (1772—1823) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen kansantaloustieteen huomattavin edustaja. — 21, 40, 63, 64, 79, 80, 82, 123, 135, 136, 381.
- Richard*, Albert (1846—1925) — ranskalainen lehtimies, Internationaalien Lyonin jaoston johtaja, salaisen allianssin jäsen, osallistui Lyonin kapinaan 1870; Pariisin Kommuunin tukahduttamisen jälkeen esiintyi bonapartistina. — 231—233, 236, 257, 258, 391.
- Rigault*, Raoul (1846—1871) — ranskalainen vallankumousmies, blanquilainen, Pariisin Kommuunin jäsen, yhteiskunnallisen turvallisuusvaliokunnan jäsen, 26:nnesta huhtikuuta Kommuunin prokuraattori, 24. toukokuuta versaillesilaiset vangitsivat hänet ja ampuivat ilman oikeudenkäyntiä. — 235.
- Robert*, Fritz — sveitsiläinen opettaja, Internationaalien jäsen, bakunisti. — 232, 250.
- Roberts*, George (k. 1860) — englantilainen porvarillinen historioitsija, kirjoittanut »Englannin eteläisten kreivikuntien väestön sosiaalishistorian» ym. — 92.
- Roberts*, Henry (k. 1876) — englantilainen arkkitehti, porvarillinen filantrooppi. — 295.
- Robespierre*, Maximilien (1758—1794) — Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen huomattava toimihenkilö, jakobiinien johtaja, vallankumoushallituksen päämies (1793—1794). — 31, 351.
- Robin*, Paul (synt. 1837) — ranskalainen opettaja, bakunisti, Sosialistisen demokration allianssin johtaja, Pääneuvoston jäsen (1870—1871), Interna-

- tionaalin Baselin kongressin (1869) ja Lontoon kongressin (1871) edustaja. — 233, 241, 388.
- Robinet*, Jean François Eugène (1825—1899) — ranskalainen historioitsija, positivist, Pariisiin erään piirin määri vuosien 1870—1871 piirityksen aikana. — 216.
- Rodbertus*, Johann Karl (1805—1875) — saksalainen vulgaari taloustieteilijä ja poliitikko, propagoi preussilaisen »valtiososialismin» taantumuksellisia aatteita. — 134, 135, 136.
- Rogers*, James Edwin Thorold (1823—1890) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, kirjoittanut »Englannin maatalouden ja hintojen historian» ym. — 93, 115.
- Roscoe*, Henry Enfield (1833—1915) — englantilainen kemisti, kemian oppikirjojen tekijä. — 134.
- Rose*, George (1744—1818) — englantilainen valtiomies, tory-puolueen jäsen, valtionrahaston kansleri (finanssiministeri) (1782—1783 ja 1784—1801). — 62.
- Rousseau*, Jean Jacques (1712—1778) — tunnettu ranskalainen valistaja, demokraatti, pikkuporvariston ideologi, deistifilosofi, kirjoittanut »Mietelmiä kansantaloustieteestä» ym. — 24, 113.
- Roux-Lavergne*, Pierre Célestin (1802—1874) — ranskalainen porvarillinen historioitsija, idealistifilosofi. — 110.
- Russell*, John (1792—1878) — englantilainen valtiomies, whig-puolueen johtaja, pääministeri (1846—1852 ja 1865—1866). — 94.

S

- Sacaze*, François (1808—1884) — ranskalainen virkamies, monarkisti, vuodesta 1871 kansalliskokouksen jäsen. — 246, 259.
- Saint-Simon*, Henri (1760—1825) — kuuluisa ranskalainen utopistisocialisti. — 18, 128, 149, 385.
- Saisset*, Jean (1810—1879) — ranskalainen amiraali ja poliitikko, monarkisti, Pariisin kansalliskaartin ylipäällikkö (20.—25. maaliskuuta 1871), koetti yhdistää taantumusvoimat proletarisen vallankumouksen tukahduttamiseksi 18. maaliskuuta; vuoden 1871 kansalliskokouksen jäsen. — 192.
- Sax*, Emil (1845—1927) — itävaltalainen porvarillinen taloustieteilijä. — 269, 295—309, 312, 315.
- Scheele*, Karl Wilhelm (1742—1786) — ruotsalainen kemisti. — 134, 135.
- Schneider*, Eugène (1805—1875) — ranskalainen suurteollisuudenharjoittaja, Creuzotin rauta- ja terästehtaiden omistaja. — 307.
- Scholl* — ranskalainen työmies, Internationaalin Lyonin jaoston jäsen, maanpaossa Lontoossa, vuonna 1872 kannatti bonapartelaisia keisarikunnan restauraatiosuunnitelmia. — 391.
- Schorlemmer*, Carl (1834—1892) — orgaanisen kemian tutkija, dialektikko-materialisti; Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen jäsen; Marxin ja Engelsin ystävä. — 134.
- Schramm*, Carl August — saksalainen sosiaalidemokraatti, reformisti, »Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik» aikakauslehden toimittaja, 1880-luvulla erosi puolueesta. — 377.
- Schulze-Delitzsch*, Hermann (1808—1883) — saksalainen poliitikko ja vulgaari porvarillinen taloustieteilijä; 1848 Preussin kansalliskokouksen jäsen; 1860-luvulla porvarillisen progressistipuolueen johtaja; koetti vieraannuttaa työläisiä vallankumoustaistelusta järjestämällä osuuskuntia. — 74, 310, 333, 379.
- Schweitzer*, Johann Baptist (1833—1875) — huomattavimpia Lassallen kannattajia Saksassa, Saksan yleisen työväenyhdistyksen puheenjohtaja (1867—1871), esti Saksan työväen yhdistymistä I Internationaaliin, kamppaili sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta vastaan; vuonna 1872 hänet erotettiin työväenyhdistyksestä, kun tuli paljastetuksi hänen yhteytensä preussilaisiin viranomaisiin. — 18, 377—379, 385, 389.

- Schwitzguébel*, Adhémar (1844—1895) — sveitsiläinen kaivertaja, Internationaalien jäsen, salaisen allianssin ja Juran liiton johtaja, anarkisti; erotettu Internationaalista 1873. — 250.
- Seeley*, Robert Benton (1798—1886) — englantilainen kustantaja, kirjoittanut teoksen »Kansan vaarat»; porvarillinen filantrooppi. — 98.
- Senior*, Nassau William (1790—1864) — englantilainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä. — 10, 31, 101.
- Serrailleur*, Auguste (synt. 1840) — Ranskan ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1869—1872), Belgian (1870) ja Ranskan (1871—1872) kirjeenvaihtaja-sihteeri; Pariisin Kommunion jäsen, Marxin työtoveri. — 240.
- Shakespeare*, William (1564—1616) — suuri englantilainen kirjailija. — 62, 111.
- Shaw*, Robert (k. 1869) — englantilainen työväenliikkeen toimihenkilö, Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1864—1869) ja sen rahastonhoitaja (1867—1868), Amerikan kirjeenvaihtaja-sihteeri (1867—1869). — 228.
- Sieber*, Nikolai Ivanovitš (1844—1888) — tunnettu venäläinen taloustieteilijä, Marxin taloustieteellisten tutkimusten ensimmäisiä tunnetuksi tekijöitä Venäjällä. — 82.
- Simon*, Jules (1814—1896) — ranskalainen valtiomies, mallillinen porvarillinen tasavaltalainen, opetusministeri (1870—1873), Kommunin-vastaisen taistelun innoittajia, pääministeri (1876—1877). — 188.
- Sismondit*, Jean Charles Léonard *Simonde de* (1773—1842) — sveitsiläinen taloustieteilijä, pikkuporvarillinen kapitalismin arvostelija. — 64, 80, 126.
- Skaldin* — Fjodor Pavlovitš *Jelenevin* salanimi (1828—1902) — venäläinen kirjailija, publisisti, porvarillisen liberalismien kannattaja 1860-luvulla; avusti aikakauslehteä »Otetšestvennyje zapiski», tunnetun kirjan »Syrjäseudulla ja pääkaupungissa» tekijä; myöhemmin taantumusmies. — 359.
- Sloane*, Hans (1660—1753) — englantilainen luonnontutkija, kirjojen ja käsikirjoitusten kerääjä, hänen kokoelmansa (kahden muun yksityiskokoelman rinnalla) pani alulle British Museumin perustamisen. — 94.
- Smith*, Adam (1723—1790) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen tunnetuimpia edustajia. — 40, 45, 64, 86, 99, 106, 115, 124.
- Smith*, Edward (n. 1818—1874) — englantilainen lääkäri. — 6.
- Smith*, Goldwin (1823—1910) — englantilainen porvarillinen historioitsija ja taloustieteilijä; liberaali, vuodesta 1871 asui Kanadassa. — 82.
- Solon* (n. 638 — n. 558 e.a.) — kuuluisa ateenalainen lainsäätävä, kansanjoukkojen painostuksesta pani toimeen sukuaatelia vastaan suunnattuja uudistuksia. — 368.
- Somers*, Robert (1822—1891) — englantilainen porvarillinen publisisti, kirjoittanut »Kirjeitä Skotlannin ylämaalta». — 101, 103.
- Sorge*, Friedrich Adolf (1828—1906) — Amerikan ja kansainvälisen sosialistisen ja työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, vuoden 1848 vallankumouksen osanottaja, Internationaalien aktiivijäseniä, Pääneuvoston jäsen New Yorkissa ja sen pääsihteeri (1872—1874), marxilaisuuden aktiivinen levittäjä; Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri. — 395.
- Spinoza*, Baruch (Benedictus) (1632—1677) — tunnettu hollantilainen materialistifilosofi, ateisti. — 84.
- Stafford*, William (1554—1612) — englantilainen taloustieteilijä, varhaisemman merkantilismin edustaja. — 111.
- Stefanoni*, Luigi (1842—1905) — italialainen kirjailija, pikkuporvarillinen demokraatti, kannatti bakunisteja. — 256.
- Steuart*, James (1712—1780) — englantilainen taloustieteilijä, merkantilismin kannattaja. — 90, 99, 112.
- Stieber*, Wilhelm (1818—1882) — preussilainen poliisivirkailija, Preussin valtionpoliisin päällikkö (1850—1860), Kommunistien liittoa vastaan nostetun Kölnin oikeusjutun järjestäjä; vuosina 1870—1871 sotapoliisin päällikkö. — 317.

- Strousberg*, Bethel Henry (1823—1884) — saksalainen rautatieurakoitsija, 1873 vararikkoutui. — 316.
- Strype*, John (1643—1737) — englantilainen pappi ja historioitsija, kirjoittanut »Uskonpuhdistuksen ja uskonnon säännöstelyn sekä anglikaanisen kirkon muiden tapahtumien kronikan». — 105.
- Stuart* — kuningassuku, hallitsi Skotlannissa vuodesta 1371 ja Englannissa vuosina 1603—1649 ja 1660—1714. — 94.
- Sulla* (Lucius Cornelius Sulla) (138—78 e.a.a.) — roomalainen sotapäällikkö ja valtiomies, konsuli (88 e.a.a.), diktaattori (82—79 e.a.a.). — 186, 212.
- Susane*, Louis (1810—1876) — ranskalainen kenraali, sotaministeriön tykistöhallinnon päällikkö, kirjoittanut Ranskan armeijan historiaa koskevia teoksia. — 181.
- Sutherland*, Elisabet, markiisitar *Stafford*, vuodesta 1833 herttuatar (1765—1839) — skotlantilainen suurmaanomistaja. — 100, 101.
- Sutherland*, Harriet Elisabet Georgina, herttuatar (1806—1868) — skotlantilainen suurmaanomistaja; edellisen miniä. — 100.

T

- Tacitus* (Publius Cornelius Tacitus) (n. 55 — n. 120) — merkittävin roomalainen historioitsija, kirjoittanut teokset »De origine et situ Germanorum» (»Germaania»), »Historiae», »Annales». — 212.
- Taillefer* — bonapartistien »Étendard» lehden julkaisuun liittyneiden huijauksen osanottaja. — 182.
- Tamerlan* — ks. *Timur Lenk*.
- Tamisier*, François Laurent Alphonse (1809—1880) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, tasavaltalainen; Pariisin kansalliskaartin päällikkö (syyskuu—marraskuu 1870), kansalliskokouksen jäsen 1871. — 190.
- Terzaghi*, Carlo (synt. n. 1845) — italialainen asianajaja, Torinon Proletariaatin vapaus -nimisen työväenyhdistyksen sihteeri; vuonna 1872 ryhtyi poliisin asiamieheksi. — 250.
- Theisz*, Albert Frédéric Félix (1839—1880) — ranskalainen työläinen, proudhoniisti, Pariisin Kommuunin jäsen; maanpalkolainen, Pääneuvoston jäsen ja sen rahastonhoitaja (1872). — 237, 240.
- Thiers*, Adolphe (1797—1877) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja valtiomies, orleanisti, hänelle kuului ylin toimeenpanovalta (ministeristön puheenjohtaja) (1871), tasavallan presidentti (1871—1873); Pariisin Kommuunin pyöveli. — 22, 23, 86, 162, 164, 170, 180, 181, 183—195, 197, 201, 203—216, 237, 257, 259, 260, 383, 391.
- Thomas*, Clément (1809—1871) — ranskalainen poliitikko, kenraali, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen; osallistui vuoden 1848 kesäkuun kapinan tukahduttamiseen Pariisissa; Pariisin kansalliskaartin päällikkö (marraskuu 1870 — helmikuu 1871), petollisesti sabotoi kaupungin puolustusta; 18. maaliskuuta 1871 kapinaan nousseet sotilaat ampuivat hänet. — 190, 191, 194, 208, 209, 211.
- Thornton*, William Thomas (1813—1880) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä. — 62, 90.
- Timur Lenk* (*Tamerlan*) (1336—1405) — keskiaikainen sotapäällikkö ja valloittaja, perusti laajan valtakunnan Idässä. — 193.
- Tkatsov*, Pjotr Nikifitš (1844—1885) — venäläinen vallankumousmies, publi-sisti, narodnikkilaisuuden ideologeja. — 352, 353, 355, 357—363.
- Tolain*, Henri Louis (1828—1897) — ranskalainen työmies, kaivertaja, oikeistoproudhoniisti, Internationaalin Pariisin jaoston johtomiehiä, Internationaalin Lontoon konferenssin (1865) ja useiden kongressien edustaja, kansalliskokouksen jäsen 1871; Pariisin Kommuunin aikana siirtyi versaillesilaisten puolelle, ja hänet erotettiin Internationaalista. — 194.

- Tooke*, Thomas (1774—1858) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, yhtyi klassiseen koulukuntaan, arvosteli Ricardon rahateoriaa. — 31, 46.
- Tremenheere*, Hugh Seymour (1804—1893) — englantilainen virkamies, usein kuului työväen työehtoja tarkastaneisiin hallituksen valiokuntiin. — 7.
- Trochu*, Louis Jules (1815—1896) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, orleanisti; kansallisen puolustuksen hallituksen jäsen, Pariisin asevoimien ylipäällikkö (syyskuu 1870 — tammikuu 1871), sabotoi kavalasti kaupungin puolustusta; kansalliskokouksen jäsen 1871. — 180, 181, 186, 189—191, 214.
- Tšernyševski*, Nikolai Gavrilovitš (1828—1889) — tunnettu venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, tiedemies, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija; Venäjän sosiaalidemokratian huomattavia edeltäjiä. — 81, 152, 363—365, 369, 371.
- Tucker*, Josiah (1712—1799) — englantilainen pappi ja taloustieteilijä. — 124.
- Tuckett*, John Debell (k. 1864) — englantilainen historioitsija, kirjoittanut teoksen »Työväen asema ennen ja nykyään». — 92, 115.
- Tudor* — englantilainen kuningassuku (1485—1603). — 115.

U

- Ure*, Andrew (1778—1857) — englantilainen kemisti, vulgaari taloustieteilijä. — 10, 31.
- Urquhart*, David (1805—1877) — englantilainen diplomaatti, taantumuksellisen publisisti ja poliitikko, turkkilaisuuden kannattaja; parlamentin jäsen 1847—1852. — 33, 100, 101, 114, 115.
- Utin*, Nikolai Isaakovitš (1845—1883) — venäläinen vallankumousmies, ylioppilasliikkeen osanottaja, maanpakolainen, Internationaalien Venäjän jaoston perustaja, »Narodnoje delo» lehden toimituskunnan jäsen (1868—1870), kamppaili bakunisteja vastaan, 1870-luvun keskivaiheilla erosi vallankumouksellisesta liikkeestä. — 239.

V

- Wade*, Benjamin Franklin (1800—1878) — amerikkalainen poliitikko, kuului tasavaltalaisen puolueen vasemmistosiipeen, USA:n varapresidentti (1867—1869). — 77.
- Wagener*, Hermann (1815—1889) — saksalainen publisisti ja poliitikko, »Neue Preussische Zeitung» lehden toimittaja (1848—1854), preussilaisen vanhoillisen puolueen perustaja, Bismarckin kannattaja. — 378.
- Wagner*, Adolph (1835—1917) — saksalainen vulgaari taloustieteilijä, edusti niin sanottua sosiaalis-oikeudellista koulukuntaa kansantaloustieteessä, katederisialisti. — 317.
- Vaillant*, Edouard Marie (1840—1915) — ranskalainen sosialisti, blanquilainen, Pariisin Kommuunin ja I Internationaalien Pääneuvoston jäsen (1871—1872); osallistui kansainväliseen sosialistiseen työväenkongressiin 1889; Ranskan sosialistisen puolueen perustaja (1901); ensimmäisen maailmansodan aikana oli sosiaališovinismin kannalla. — 165, 351.
- Valentin*, Louis Ernest — ranskalainen kenraali, bonapartisti, toimitti Pariisin poliisiprefektin virkaa vuoden 1871 maaliskuun 18. päivän kapinan aattona. — 187, 188, 207.
- Walesin prinsessa* — ks. *Alexandra*.
- Vartin*, Eugène (1839—1871) — tunnettu Ranskan työväenliikkeen toimihenkilö, vasemmistoproudhonisti, Internationaalien Ranskan jaoston johtaja, kansalliskaartin keskuskomitean ja Pariisin Kommuunin jäsen; versailleilaiset ampuivat hänet. — 240.
- Vergilius* (Publius Vergilius Maro) (70—19 e.a.a.) — kuuluisa roomalainen runoilija. — 381.

- Vermersch*, Eugène (1845—1878) — ranskalainen pikkuporvarillinen lehtimies ja kustantaja. — 347.
- Vésinier*, Pierre (1826—1902) — ranskalainen pikkuporvarillinen publisisti, Internationaalnin Pariisin Kommuunin jäsen, esiintyi Marxia ja Internationaalnin Pääneuvostoa vastaan. — 240.
- Weston*, John — Englannin työväenliikkeen toimihenkilö, Owenin kannattaja, Internationaalnin Pääneuvoston jäsen (1864—1872), Lontoon konferenssin edustaja (1865), Britannian liittoneuvoston jäsen, kuului uudistusliiton toimeenpanevaan komitaaan, Maan ja työn liiton johtomiehiä. — 25—28, 30, 31, 33—37, 39, 40, 63.
- Whitbread*, Samuel (1758—1815) — englantilainen poliitikko, whig-puolueen jäsen. — 108.
- Viktor Emanuel II* (1820—1878) — Sardinian kuningas (1849—1861), Italian kuningas (1861—1878). — 225.
- Vilhelm I* (1797—1888) — Preussin kuningas (1861—1888), Saksan keisari (1871—1888). — 173, 174, 210, 260.
- Vilhelm III Oranialainen* (1650—1702) — Alankomaiden käskynhaltija (1672—1702), Englannin kuningas (1689—1702). — 94.
- Vinoy*, Joseph (1800—1880) — ranskalainen kenraali, bonapartisti, osallistui vallankaappaukseen 2. joulukuuta 1851. Tammikuun 22. päivästä 1871 Pariisin kuvernööri, Pariisin Kommuunin pyöveleitä, versaillesilaisten reserviarmeijan komentaja. — 187—189, 191, 193, 383.
- Witt*, Johan de (1625—1672) — alankomaalainen valtiomies, edusti suurkauppaporvariston etuja. — 121.
- Vogt*, Gustav (1829—1901) — sveitsiläinen taloustieteilijä, porvarillinen pasifisti, Rauhan ja vapauden liiton järjestäjä; Karl Vogtin veli. — 225.
- Vogt*, Karl (1817—1895) — saksalainen luonnontutkija, vulgaari materialisti, pikkuporvarillinen demokraatti; Saksan vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja; 1850- ja 1860-luvulla maanpaossa Louis Bonaparten palkkaama salainen asiamies. — 182, 383.
- Voltaire*, François Marie (oik. *Arouet*) (1694—1778) — suuri ranskalainen valistaja, deistifilosofi, satiirikko, historioitsija. — 24, 193.
- Wróblewski*, Walery (1836—1908) — puolalainen vallankumouksellinen demokraatti, Pariisin Kommuunin kenraali; Internationaalnin Pääneuvoston jäsen ja Puolan kirjeenvaihtaja-sihtööri (1871—1872), osallistui aktiivisesti kamppailuun bakunisteja vastaan. — 203.

Y

- Yorck*, Theodor (k. 1875) — Saksan työväenliikkeen toimihenkilö, lassallelainen, vuosina 1871—1874 Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen sihteeri. — 392.
- Yrjö II* (1683—1760) — Englannin kuningas (1727—1760). — 107, 108.
- Yrjö III* (1738—1820) — Englannin kuningas (1760—1820). — 108.

Z

- Zimmermann*, Wilhelm (1807—1878) — saksalainen historioitsija, pikkuporvarillinen demokraatti, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului vasemmistosiipeen; vuosina 1841—1843 ilmestyneen »Saksan talonpoikaissodan historian» tekijä. — 139.
- Žukovski*, Juli Galaktionovitš (1822—1907) — venäläinen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä ja publisisti; valtionpankin johtaja. Kirjoitti artikkelin »Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta», jossa hyökkäili vihամielisesti marxilaisuutta vastaan. — 368.
- Žukovski*, Nikolai Ivanovitš (1833—1895) — venäläinen anarkisti; maanpakolainen; salaisen allianssin johtomiehiä. — 235.

NIMIÄ KIRJALLISUUDESTA JA MYTOLOGIASTA

- Don Carlos* — Espanjan kuninkaan Filip II:n (1545—1568) poika, jonka hahmo on kuvattu idealisoituna monissa kaunokirjallisissa teoksissa; hän oli oppositiossa isäänsä vastaan, minkä vuoksi joutui vainotuksi ja kuoli vankilassa. — 184.
- Damokles* — muinaiskreikkalaisen perimätiedon mukaan Syrakusan tyrannin Dionysioksen (4. vuosisata e.a.) hovimies. Sanonta Damokleen miekka, joka merkitsee alituista läheistä ja suurta vaaraa, on saanut alkunsa siitä, että Dionysios kutsui Damokleen pitoihinsa ja sijoitti hänet valtaistuimelleen jouhesta riippuvan paljastetun miekan alle todistaakseen kateelliselle Damokleelle, että inhimillinen hyvinvointi on epävarmaa. — 159.
- Falstaff* — henkilöahho Shakespearen teoksista »Iloiset Windsorin rouvat» ja »Kuningas Henrik IV»; kerskaileva pelkuri, suupaltti ja juoppo. — 182.
- Filip II* — henkilöahho Schillerin tragediasta »Don Carlos». — 377.
- Hamlet* — Shakespearen samannimisen tragedian pääsankari. — 347.
- Hekate* — muinaiskreikkalaisessa mytologiassa kuunvalon hengetär, jolla oli kolme päätä ja kolme ruumista, hallitsi tuonelan hirviöitä ja aaveita; ilkeyden ja noituuden suojelijatar. — 213.
- Herkules* — muinaiskreikkalaisen mytologian kuuluisan sankarin Herakleen roomalainen nimi. Herakles oli kuulu atleettisesta voimastaan ja uroteoistaan. — 178.
- Job* — raamatun henkilö, monia onnettomuuksia kärsinyt mies, jonka vanhurskaiden ja hyvyyden jumala palkitsi. — 186.
- Joosua Nuunin poika* — raamatun sankari, perimätiedon mukaan murti Jerikon muurit pyhien torvien toivotuksella ja sotamiestensä huudolla. — 192.
- Juggernaut* (Jagannath) — muinaisintialaisessa mytologiassa yksi Viñnu-jumalan olennoitumista. — 59.
- Leviatan* — raamatun tarun mukaan suuri merihirviö. — 243.
- Medusa* — kreikkalaisessa mytologiassa kummitus, jonka luultiin muuttavan kiveksi jokaisen, joka siihen katsoi. — 76.
- Megaira* — muinaiskreikkalaisessa mytologiassa yksi kolmesta kostonhengetärestä, vihan ja kateuden olennoituma; kuvaannollisesti raivoisa, pahasiainen nainen. — 213.
- Moolok* — auringonjumala muinaisen Foinikian ja Karthagon uskonnossa, sitä palvottiin ihmisuhrein; myöhemmin Moolokin nimellä on tarkoitettu raivoisaa, kaikkivoittavaa voimaa. — 10.
- Möros* — hahmo Schillerin runosta »Die Bürgschaft». — 347.
- Perseus* — kreikkalainen taruhenkilö, Zeuksen ja Danaen poika; teki monia urotekoja, muun muassa surmasi Medusan. — 76.
- Pistooli* — henkilöahho Shakespearen teoksista »Kuningas Henrik IV», »Kuningas Henrik viides» ja »Iloiset Windsorin rouvat»; huijari, pelkuri ja kerskailija. — 218.
- Posa*, markiisi — henkilöahho Schillerin tragediasta »Don Carlos»; jalosydäminen ja vapaamielinen hovimies. — 377.
- Pourceaugnac* — Molièren komedian »Herra de Pourceaugnac» pääsankari, tyhmä ja sivistymätön maalaisaateli. — 187.
- Setä Bräsig* — Reuterin humorististen kertomusten sankari. — 330.
- Shylock* — henkilöahho Shakespearen komediasta »Venetsian kauppias»; julma koronkiskuri, joka vaati, että lainausehtojen mukaan hänen maksukyvyttömyttä vekselielälliseltään leikattaisiin naula lihaa. — 187.

ASIAHAKEMISTO

A

- Abstraktio* (tutkimusmenetelmänä) — 75.
Afrikka — 117.
Agraarikysymys — 144—145, 337—338.
Aika — 59.
Aikakauslehdistö — 229, 243.
Ajattelu — 381—382.
Alkukantainen kommunismi — 365—367.
Amerikka
 — Amerikan Yhdysvallat — 16—17, 30, 33, 63, 68, 72, 77, 119, 121, 124, 137, 138, 156, 167, 224, 250, 254, 266, 288, 380, 395;
 — vapaussota — 16, 17, 76, 137;
 — sisällissota — 6, 17, 33, 76, 137, 138.
Ammattikunnat (keskiajan) — 87, 116, 194—195.
Ammattiliitot — 71, 72, 107—110.
 Ks. myös: *Trade unionit*.
Anarkistit — 234, 258, 269, 341, 343—344, 361, 387—389.
Anastukset — 159.
Antagonismi (vastakohtaisuus) — 9, 70, 75, 156, 262.
Antiikki — 19, 97.
Armeija — 73, 156.
Artteli (Venäjällä) — 355—357.
Arvo — 21, 38, 39—47, 51—52, 56—57, 60, 75, 128, 135—136, 381;
 — työvoiman — 47—49, 50—51, 56, 59, 61—62, 64, 130.

- Arvopaperit* — 36, 120.
 »*Asuntokysymyksestä*», *Engels* (kirjan synnystä) — 268—270.
Asuntokysymys
 — kapitalismin vallitessa — 268, 269, 271, 277—280, 294, 295, 296—298, 308—309, 314—315, 318;
 — asuntokysymyksen porvarillinen ratkaisu — 271, 275—276, 286, 287—288, 289, 294—297, 299—315, 318—320;
 — proudhonilainen asuntokysymyksen ratkaisu — 271, 275—276, 279—280, 282, 285—289, 292—294, 298—299, 332, 333, 336;
 — sen ratkaiseminen proletaarisessa vallankumouksessa — 277, 278, 288—289, 302—303, 320.
Asuntovuokra — 277, 280, 281, 285, 291, 300, 325—327.
Ateismi — 348—349, 385.

B

- Bakuninilaisuus*, *bakuninilaiset* — 226—227, 230, 231—233, 244, 253, 258, 345, 348, 350, 361—362, 374—375, 385—395.
Belgia — 224, 244, 270, 322, 379, 385.
Blanquilaisuus, *blanquilaiset* — 165—166, 322, 346—350.
Bonapartismi — 147, 160, 202—203, 257, 278—279, 316, 317, 391.

C

Chartismi — 9, 245, 323.

D

Despotismi — 358—359, 361, 370, 371.

Dialektiikka

- idealistinen — 20, 24, 84;
- materialistinen — 20, 24, 68, 82—86.

Ks. myös: *Marxilaisen kansantaloustieteen metodi*.

Dialektinen materialismi — ks. *Dialektiikka*, *Materialismi*.

Diplomatia — 12.

Dogmatismi — 37, 39, 40.

E

Elsass-Lothringen — 159, 174, 175, 177.

Englannin porvarillinen vallankumous 1600-luvulla — 92, 94, 115.

Englanti — 5—10, 11, 23, 30, 32, 34—36, 58, 59, 63—64, 72, 75—77, 79—81, 132, 142, 145, 154, 155, 156, 168, 199, 224, 233, 245, 254, 255, 266, 272, 273, 275, 283, 286, 294, 303—316, 354, 357, 386, 390;

— kapitalismin klassinen maa — 154, 155, 371;

— porvaristo — 142, 155, 156, 305—306, 316;

— työväenluokka — 5—7, 9, 11—12, 31—33, 63, 107, 132, 137, 154—156, 172, 178—179, 238, 282—283, 286, 366, 379;

— maatalous ja agrarisuhteet — 62, 89, 93—94, 110—111, 115, 154, 262, 272, 374;

— Englannin siirtomaapolitiikka — 63, 117—119, 121;

— pääoman alkuperäinen kasautuminen — 89—111, 117—124;

— orjakauppa — 123;

— lainsäädäntö — 92, 95, 102—105, 107—109.

Espanja — 117, 123, 224, 225, 231, 244, 252, 361, 385, 387, 389, 395.

F

Feodalismi — 19—20, 87—90, 102—103, 111—112, 194—195.

Feuerbachilaisuus — 18—19.

Filosofia — 261.

Ks. myös: *Idealismi*, *Klassinen saksalainen filosofia*, *Materialismi*, *Feuerbachilaisuus*.

Fysiikka — 75.

H

Hegeliläisyys — ks. *Klassinen saksalainen filosofia*.

Hinta — 38—40, 45—46.

Historia (tieteenä) — 148, 384.

Historiallinen materialismi — ks. *Materialismi*, *Materialistinen historiantäytys*.

Hollanti (Alankomaat) — 105, 117, 118, 119, 121, 266.

I

Idealismi — 18—19, 20—21, 84.

Ihminen — 331.

Internationali — ks. *Kansainvälinen työväenliitto*.

Internationalismi, *proletaarinen* — 11—14, 16—17, 66, 67, 137—138, 150, 152, 155, 156, 162, 170, 171, 172, 203, 229, 232, 245—246, 247—248, 250, 395, 396.

Intia — 117—119, 358, 359, 362, 366.

Irlanti — 5, 73, 98—99, 122, 144, 155—157, 272, 274, 275, 355, 358, 362.

Italia — 11, 34, 88, 176, 225, 231, 236, 256, 379, 385, 387, 389, 395.

Itä-Intian komppania — 118.

Itävallan ja Preussin sota (1866) — 140, 141, 143, 146, 161, 177.

Itävalta — 140, 141, 224, 225, 249, 317.

J

Jakautuminen — 381.

Jakobiinienvastainen sota — 58, 62, 117, 179.

Japani — 89.

K

Kansainvälinen sosialistisen demokration allianssi — 227—236, 241—244, 246, 247, 249, 250—253, 256—259, 346, 384—385, 388, 389.

- Kansainvälinen työväenliitto* — 5, 11—15, 25, 66, 67, 70, 72, 137, 152, 154, 156, 158, 169, 170, 171, 172, 179, 216—217, 218, 219, 220, 223—229, 231—232, 235—238, 241, 244—245, 248, 250, 251, 253, 254, 256, 259, 260, 266, 270, 349, 378, 379, 384, 385, 388—389, 393—396;
- Pääneuvosto — 154, 155, 223—227, 231, 232, 233, 235—237, 238—240, 241—244, 246—251, 252, 256, 345, 380, 385, 386, 388—390;
 - Genèven kongressi — 239, 240, 248, 380;
 - Lausannen kongressi — 244, 249;
 - Brysselin kongressi — 227, 228, 240, 250, 263;
 - Baselin kongressi — 145, 224, 230, 233, 235, 236, 241, 243, 244, 247, 249—251, 253, 388;
 - Lontoon konferenssi — 224—226, 233, 234, 236, 239—244, 246, 255, 258, 264, 385;
 - Haagin kongressi — 256, 265—267, 393—394;
 - Säännöt — 13—15, 66, 229, 236, 238—240, 242, 244—245, 247, 248, 249, 264, 384;
 - Venäjän jaosto — 152—153.
- Kansakunta* — 76.
- »*Kansalaissota Ranskassa*», *Marx* (kirjan synnystä) — 158, 159, 219, 322.
- Kansallisuusomaisuus* — 120.
- Kansallisuususkysymys* — 11—12, 155—157, 235.
- Kansantaloustiede* — 19, 20, 128, 129, 135—136;
- marxilainen — 10, 129, 133, 135—136;
 - klassinen — 40, 79, 135, 381;
 - vulgaari — 10, 11, 19, 20—21, 22, 23, 25—28, 31, 32, 37—40, 80, 81, 82, 86—87, 133, 261, 289, 381—382.
- »*Kansantaloustieteen arvostelu*», *Marx* (kirjan synnystä) — 74.
- Kapitalistinen tuotantotapa*
- yleinen luonnehdinta — 13, 48, 50, 53, 58, 60, 64—65, 68, 70, 71, 75, 79—80, 81, 87, 105—106, 126—127, 130, 132—133, 154, 200, 211, 216, 278, 282, 286, 295—297, 302, 313, 320, 327—328, 336, 341, 349—350, 364—365, 369, 381, 382;
 - sen ristiriidat — 63—64, 81, 84, 126, 172, 200, 278, 294—295, 365—366, 386—387;
 - tuotantosuhteet — 53, 262, 381;
 - sen historiallisesti ohimenevä luonne — 77, 127, 260, 263, 327—328, 365.
- Ks. myös: *Kilpailu, Maailmanmarkkinat, Omistus, Palkkatyö, Porvaristo, Proletariaatti, Pääoma, Talouspulat, Teollisuus, Työpalkka, Työvoima.*
- Kapitalistisen kasautumisen yleinen laki* — 126, 132—133.
- Kapitalistisen tuotannon anarkia* — 200, 382.
- Kasvatus* — 68—70.
- Kauppiat* — 116.
- Kaupunki ja maaseutu* — 88;
- kaupungin ja maaseudun välinen vastakohtaisuus — 199, 302—303;
 - kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen sosialismin vallitessa — 288, 302—303, 333, 334.
- Keksinnöt* — 44.
- Kemia* — 44, 134, 135.
- Keskiaika* — 71, 87—89, 111, 116, 117, 119, 195, 253.
- Keskiaikaiset kommuunit* — 71, 198.
- Keskimääräisen voiton suhdeluku* — 29, 30, 54, 290.
- Kieltämisen kieltäminen* — 127.
- Kiina* — 117, 118.
- Kilpailu* — 39, 71, 127, 131, 274.
- Klaani* — 99—100, 102, 365, 366.
- Klassinen saksalainen filosofia* — 19, 149.
- Kolonisaatio* — 63.
- Kommunismi (oppi)*
- tieteellinen — 149, 150, 270, 321, 327—328, 339—340, 349—350, 351, 352, 394;
 - utooppinen — 149—150, 339—340.
- Kommunismi* (yhteiskuntataloudellinen muodostuma) — 172;
- tuotanto — 10—11, 68, 127, 166, 200, 263, 283—285, 342, 365, 381;
 - jako — 284—285, 338, 381;
 - kulutus — 283—285;
 - aineelliset edellytykset — 64—65, 70, 133, 263, 365;
 - tuotantovoimat — 283, 367;
 - tuotantosuhteet — 127, 263, 365—366, 367;
 - maatalous — 337—338;
 - ja yksityisomistuksen poistami-

nen — 126, 127, 200, 350, 364—367;
 — työ — 10—11, 172, 199—200, 381;
 — kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen — 288, 302, 333, 334;
 — luokkien hävittäminen — 13, 81, 200, 221, 229, 245, 258, 260, 263, 264, 283—284, 350, 352;
 — ja valtio — 70, 166—168, 197—198, 258, 343;
 — kapitalismista sosialismiin johtavan siirtymäkauden välttämättömyys — 338.
 »*Kommunistisen puolueen manifesti*» (kirjan synnystä ja levittämisestä) — 270, 349, 367.
Kone — 8, 44, 63—64, 275, 283, 341.
Korko — ks. *Maankorko*.
Koronkiskonta — 354.
Kotimaiset markkinat — 112—115.
Kreikka (Muinainen) — 368.
Krimin sota — 368, 370.
Kristinusko — 214, 394.
Kuljetusvälineet — 44.
Kulia (ja hopea) — 37.
Kultti — 378.
Kurjistuminen, työväenluokan — 5, 6, 128—129, 132—133, 138, 196, 283;
 — suhteellinen — 7—8, 57;
 — absoluuttinen — 126—127.
Kysyntä ja tarjonta — 10, 28, 38, 45, 63.
Käyttöarvo — 325.

L

Lahkolaisuus — 245—246, 248—249, 340, 384, 386, 391, 393—394.
Laki — 381.
Laki (juridinen) — 261, 331.
Lakko — 250, 386.
Lassallelaisuus — 74, 245, 376—378, 379, 385, 389, 392, 395.
Lasten työ — 68—70.
Legitimistit (Ranskassa) — 187, 206.
Liikatuotanto — 273.
Liikatuotantopulati — ks. *Taluspulati*.
Liikaväestö — 63.
Lisäarvo — 49—50, 52—54, 129—131, 134—136, 274, 278, 279, 286, 290—291.
Lisäarvon suhdeluku — 50, 290.
 »*Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*», *Marx* (kirjan synnystä) — 140, 158.

Luokat

— niiden vastakohtaisuus — 159, 194—195;
 — niiden hävittäminen — 13, 81, 199—200, 221, 229, 244, 258, 260, 263, 264, 283—284, 350, 352, 353.
Luokkataistelu — 212—213, 216, 217, 380;
 — kapitalismin vallitessa — 62—63, 64—65, 66, 71—72, 80—81, 126, 211—212, 244—245, 383—386;
 — poliittinen — 63, 244, 245, 265, 322, 323, 380;
 — taloudellinen — 25, 62, 64—65, 66—67, 243, 244, 265;
 — ja poliittisen vallan valtaaminen — 264;
 — sen muotojen riippuvaisuus tuotannon kehitystasosta — 126.
 »*Luokkataistelut Ranskassa*», *Marx* (kirjan synnystä) — 140.
Luonnonihmiset — 352.
Luonnontiede — 294.
Luotto — 23, 119—121, 293.

M

Maailmanmarkkinat — 88, 116, 126, 273, 370.
Maan kansallistaminen — 146, 262—263, 336.
Maankorko — 52, 110, 130, 263, 285, 291, 325, 336.
Maanomistaja — 52, 76, 110, 200.
Maanomistus — 80, 89—90, 92, 110, 112—113, 155, 261, 367.
Maanpakolaisuus — 346.
Maanviljelys — 89, 114, 115.
Maaomaisuus — 80, 89—90, 92, 110, 112—113, 155, 261, 367.
Maaorjat — 10, 51, 87—89, 93, 97, 125, 130.
Maaseutu — ks. *Kaupunki ja maaseutu*.
Maatalous — 261.
Malthusilaisuus — 330.
Manufaktuuri — 113—114, 116, 121—122, 275.
Markki (saksalainen yhteisö) — 274, 365.
Marxilaisen kansantaloustieteen metodi — 78, 82—84.
 Ks. myös: *Abstraktio, Dialektiikka*.
Marxismi (sen historia) — 339, 369, 395—396.
 Ks. myös: »*Asuntokysymyksestä*»

(Engels), *Kansainvälinen työväenliitto*, »*Kansalaissota Ranskassa*» (Marx), »*Kansantaloustieteen arvostelua*» (Marx), »*Kommunistisen puolueen manifesti*», »*Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*» (Marx), »*Luokkataistelut Ranskassa*» (Marx), *Pääoma* (Marx).

Materialismi

— materialistinen maailmankatsomus — 348—349;
— historiallinen — 83, 84, 139—140, 329—330.

Materialistinen historiankäsitys — 20, 76—77, 83—84, 133, 139—140, 329—330, 349—350, 366—367.

Meksiko — 118.

Metafysiikka — 82.

Monarkia — 167, 168, 199;

— absoluuttinen — 147, 194—195, 316, 317;

— porvarillinen — 147, 316, 317.

Monopoli — 10—11, 126—127.

Muoto ja sisältö — 381.

N

Narodnikkilaisuus — 352—353, 355, 357, 359—360, 362—363, 370, 371—372.

O

Oikeus (yksityisoikeus) — 112, 216, 261, 330—331.

Olemus ja ilmiö — 382.

Omistus — 16, 19—20;

— yksityinen — 125, 126, 261, 350;

— tuottajan omaan työhön perustuva yksityisomistus — 89, 125, 127;

— vieraan työn riistoon perustuva yksityisomistus — 86—88, 90, 92, 125—127;

— yhteiskunnallinen — 125, 127;

— yhteisön — 89, 94, 95;

— antiikkinen — 19;

— feodaalinen — 19—20;

— porvarillinen — 20, 126—127;

— valtion — 94—95;

— yksityisomistuksen hävittämisen välttämättömyys — 126—127, 200, 349—350, 365—366.

Orjanomistuksellinen tuotantotapa — 125.

Orjuus — 10, 16, 17, 51, 60, 117—118, 124, 130, 137.

Orleanistit (Ranskassa) — 178, 186, 206.

Osakkeet, osakeyhtiöt — 71, 120, 291.
Osuustoimintaliike — 10, 11, 70—71, 220, 357.

P

Pakkoluovutus

— välittömien tuottajien — 88, 89, 92—93, 96—106, 126, 275, 282—283;

— pakkoluovuttajien — 126, 200, 288—289, 303.

Palkkatyö — 10, 51, 64—65, 71.

Palstatilamaanviljelys — 262, 359—360.

Pankit — 34, 120—121.

Panslavismi — 363.

Pariisin Kommuuni

— sen historiallinen merkitys — 150, 159, 163—167, 190—194, 196—205, 207, 211—215, 217, 221, 223, 249, 254, 260, 269, 321—322, 344, 348, 350—351, 382—384, 393, 395;

— Kommuuni uutena valtiotyypinä — 163, 166—168, 194—195, 196—201;

— taloudelliset ja poliittiset toimenpiteet — 162, 163, 165, 166, 197—198, 201, 203—204, 321—322;

— sen virheet ja tappion syyt — 165, 191—192, 257, 266—267, 321—322, 383;

— kommunardit Kommuunin tappion jälkeen — 224, 225, 234, 240—241, 242, 345.

Pauperismi (köyhäläisyys) — 5, 33, 70,

92, 133, 138.

Perhe — 114, 350.

Perimisoikeus — 230.

Perusta ja päällysrakenne — 20—21,

75—76, 195, 261, 263, 330—331, 352.

Ks. myös: *Filosofia, Oikeus, Uskonto, Valtio*.

Pikkuporvaristo — 21—24, 127, 201, 271, 294, 323—324.

Poikkeuslaki sosialisteja vastaan Saksassa — 158, 271.

Politiikka — 221, 222, 244.

Poroporvarillisuus — 23, 271.

Portugali — 117, 225.

Porvarillinen demokratia — 198.

Porvarillisten tasavaltalaisten puolue

Ranskassa (National-puolue) — 160, 178, 195.

Porvaristo — 142, 213, 260, 349, 352, 377;
 — sen kehityshistoria — 138, 142, 160, 161;
 — ja proletariaatti — 127, 142, 155—156, 160, 196, 244, 245, 253—254, 294—295, 296, 352, 381;
 — ja valtio — 195, 196;
 — suurporvaristo — 294.
Preussi — 159, 233, 376, 379.
Proletariaatin diktatuuri — 81, 126—127, 167—168, 199—200, 288—289, 322, 323, 346, 385—387.
Proletariaatti — 177, 295—296, 353, 375;
 — sen kehityshistoria — 90—97, 102, 105—106, 113—114, 124, 125, 126, 127, 137—138, 216, 244—245, 260, 274—275, 277, 282, 283, 340, 394—395;
 — proletariaatin ja porvariston välinen vastakohtaisuus — 127, 142—143, 159—160;
 — proletariaatin ja porvariston välinen luokkataistelu — 142—143, 159—160, 216, 245, 246, 254, 352, 384;
 — ja kommunistinen maailmankatsomus — 270, 282, 283, 328;
 — proletaarinen vaatimus luokkien hävittämisestä — 13, 81, 199—200, 221, 229, 245, 258, 261, 263, 264, 283—284, 350, 352, 353;
 — sen historiallinen tehtävä — 13, 126, 133, 200—201;
 — ja poliittisen vallan valtaaminen — 11, 166—168, 195, 221, 222, 244, 245, 258, 264, 266, 343—344, 385—387;
 — proletaarinen internationalismi — 11—14, 16—17, 66, 67, 137—138, 150, 152, 155, 156, 162, 170, 171, 172, 203, 229, 232—233, 245—246, 247—248, 250, 394—395;
 — sen taistelumuodot — 244—245, 264, 265—266, 385—386;
 — proletariaatin ja talonpoikaiston liiton välttämättömyys — 144—145, 275, 276, 374, 375.
 Ks. myös: *Proletariaatin diktatuuri*, *Työväenluokka*.
Propaganda — 224, 392—393.
Prosentti — 52, 53, 286, 289, 290.
Prostituutio — 205.
Proudhonilaisuus — 18—24, 149, 165, 166, 270, 277, 280—284, 286, 287, 289—294, 321, 322, 324,

327—332, 336—337, 339—340, 380, 385, 389, 395.
Puola — 12, 73, 152, 176, 353, 358, 359.
Pyhä allianssi — 73, 80.
Pysyvä pääoma — 136.
Päällysrakenne — ks. *Perusta ja päällysrakenne*.
Pääoma
 — yleinen luonnehdinta — 23, 59, 71, 123—125, 128—129, 135—136, 195, 289—290, 300, 387;
 — rahan muuttuminen pääomaksi — 87, 135—136.
Pääoma, Marx (kirjan synnystä ja levittämisestä) — 74, 77, 78, 81, 82, 84—85, 128, 270, 339, 363, 381, 382, 395.
Pääoman alkuperäinen kasautuminen — 47, 86—88, 98, 124—127, 370;
 — pääomien muodostuminen — 109—111, 113—122, 124;
 — proletariaatin ilmaantuminen — 90—98, 102—103, 105—106, 113—114, 124, 125;
 — talonpoikien väkivaltainen häätäminen maalta — 89—102.
Pääoman elimellinen kokoonpano — 63, 106.
Pääoman kasautuminen — 63—64, 132—133, 321;
 — sen historiallinen tendenssi — 125—127.
Pääoman keskittyminen — 45, 119, 125—126, 321.
Pääomien siirto — 29, 30.
Pörssi — 112, 120, 170, 196, 316.

R

Raha — 34—37, 74, 75, 87, 135—136;
 — paperiraha — 35;
 — luottorahasto — 120—121.
Ranska — 11, 23, 33, 34, 77, 80, 93, 105, 106, 109—110, 111, 142, 154, 158—160, 166, 169, 170, 175—177, 178—180, 185, 186, 187, 188, 189, 194—196, 199, 202, 204, 215, 216, 227, 231, 236, 249, 250, 257, 270, 272, 273, 275, 305, 307, 316, 322, 346, 348, 363, 380, 385, 390;
 — proletariaatti — 159—160, 170, 178, 179, 188—189, 270, 351;
 — porvaristo — 142, 187, 316;
 — pikkuporvaristo — 201;

— talonpoikaisto — 202—203, 262—263, 374;
 — heinäkuun monarkia — 160—161, 183;
 — toinen keisarikunta — 161, 169—171, 173, 176, 177, 184—185, 187, 189—190, 195, 196, 201—205, 305, 371;
 — tasavallan julistaminen 4. syyskuuta 1870 ja »kansallisen puolustuksen» hallitus — 161, 162, 173, 177—178, 180, 182, 186—190, 192—194, 207—212, 386.
 Ks. myös: *Pariisin Kommuuni, Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa.*
Ranskalainen 1700-luvun filosofia — 348—349.
Ranskan suuri porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopussa — 16, 31, 109—110, 176, 195, 202, 206, 350, 375.
Rauha — 138, 172.
Rautatiet — 370.
Riisto — 278, 282—283, 286, 349.
Ristiriita — 126—127, 128—129;
 — tuotantosuhteiden ja tuotantovoi-
 mien välinen — 261—262, 366;
 — työn ja pääoman välinen — 195—196, 200, 216, 293, 295—296, 375, 387.
Rooma (Muinainen) — 8, 97, 156, 160, 394.
Ruotsi — 95.
Ryysyköyhälistö — 144.

S

Saksa — 11, 73, 75—77, 79, 81, 89, 101, 107—108, 139—143, 145—149, 152, 158, 171—172, 173—177, 203, 215—216, 224, 225, 233, 245, 250, 252—254, 256, 268—269, 271—275, 294—295, 308, 315—317, 337, 357, 358, 363, 371, 377, 379, 383, 385, 395;
 — työväenluokka — 131—132, 141, 143, 148—151, 177, 239—240, 271, 273—274, 316, 378, 392;
 — porvaristo — 140—141, 142, 143, 146—147, 175, 274—275, 315—316, 377, 378;
 — Saksan yhdistyminen — 146;
 — työväenliike — 376—379, 392;
 — talonpoikaisto — 145, 271—272, 274.
Saksan ja Ranskan sota (1871) — 148, 158, 160—161, 170—175, 186—

188, 196, 210—211, 216, 224, 232, 240, 253, 383.
Saksan sosiaalidemokraattinen puolue — 168, 271, 323, 348, 351, 392—395.
Saksan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (eisenachilaiset) — 392.
»Saksan talonpoikaissota», Engels (kirjan synnystä) — 139—140.
Saksan yleinen työväenyhdistys — 393.
Salaliitot, salaliittolaisuus — 166, 345—346, 347.
Sattuma — 384.
Siirtomaajärjestelmä — 117—118, 122.
Siirtomaat — 8—9, 63, 118—119.
 Ks. myös: *Intia.*
Sosialismi — 21—22;
 — tieteellinen — 149—150, 155, 258, 337—338, 352—353, 355, 371;
 — utooppinen — 11, 18, 19, 20—21, 22, 135, 149—150, 245, 302—303, 366, 380;
 — porvarillinen — 229, 271, 296—297;
 — pikkuporvarillinen — 21, 149—150, 165—166, 271, 279, 325.
Sota — 137—138, 158, 159, 170—171, 176—177, 178—179, 213;
 — kansalaissota — 189, 192, 202, 215, 216, 383;
 — proletariaatin suhtautuminen sotaan — 148, 170—172, 177, 179, *Sovinismi* — 161, 163, 351.
Spekulaatio (filosofinen) — 20—21, 22.
Suurteollisuus — 80, 115, 122, 127, 166, 283, 321, 337, 370—371.
Sveitsi — 34, 224, 225, 244, 345, 357, 379, 385, 388—389.

T

Taktiikka, työväenpuolueen — 386, 392—394.
Talonpoikaisto — 89—91, 94—95, 98, 114, 121, 144—145, 196, 275, 334, 337, 374—375.
Taloudelliset lait
 — niiden toteuttamisen luonne antagonistisissa muodostumissa — 10, 76, 106, 371, 381;
 — niiden toteuttamisen luonne kommunismissa — 10;
 — tuotantosuhteiden ja tuotantovoi-
 mien luonteen vastaavuuden laki — 353.
Taluspulat — 9, 60, 80, 84—85, 200, 299—300, 355.
Tanska — 395.
Tarpeet — 361—362.
Tasavalta

— porvarillinen — 166—167, 195—196;
 — parlamentaarinen — 195.
Tavara — 40—43, 135, 325.
Tehdaslainsäädäntö — 9—10, 31, 59, 68, 69.
Teollinen vallankumous — 269, 274—275, 283—284.
Teollisuuden kehitysjakso — 60—61, 80, 84—85.
Teollisuus — 195, 283—284, 341.
Teollisuuspääoma — 87, 115, 116.
Teoria — 149, 150, 229, 245—246, 381.
Tiede — 8—9, 20—21, 44—45, 46—47, 75, 126, 149—150, 197, 245, 381, 382.
Tilasto — 67—68, 76, 252.
Trade unionit — 65, 108, 150, 154, 155, 224, 245, 250, 395.
Tsarismi (Euroopan taantumuksen tukena) — 370, 371—372.
Tuotannollinen koulutus — 68—69.
Tuotanto — 125—126, 362, 363.
Tuotantosuhteet — 19, 20—21, 87, 124, 125, 296.
 Ks. myös: *Taloudelliset lait*.
Tuotantovoimat — 133, 327, 352.
 Ks. myös: *Taloudelliset lait*.
Tuotantovälineet — 52, 87.
Tuotantovälineiden kuoletus — 43.
Turkki — 115.
Työ — 41—45, 50—51, 55—56, 60, 128, 131, 135—136, 283—284, 289—290, 291, 381.
Työläinen (kapitalistisessa yhteiskunnassa) — 59—61, 69.
Työn intensiteetti — 59.
Työnjako — 42, 44, 283—284, 330—331.
Työn muodollinen alistaminen pääoman valtaan — 106.
Työn reaalinen alistaminen pääoman valtaan — 105.
Työn tuottavuus — 9, 44, 45.
Työpalkka — 25, 28, 30, 38, 39, 55—56, 59, 62—63, 65, 67, 136, 274, 296—297, 300;
 — reaalinen — 8, 25—26;
 — suhteellinen — 57;
 — palkankorotustaistelu — 25—27, 56—58, 60, 61;
 — sen lainsäädännöllinen sääntely — 105—110.
Työpäivä — 58—60, 62, 131;
 — taistelu sen lyhentämisestä — 9, 10, 31, 58—59, 63, 68, 131—132, 380.

Työttömyys — 297.
Työvoima — 47, 58, 129, 135, 278, 279, 286, 296;
 — sen arvo — 47—49, 50—51, 56, 59, 61—62, 64, 129—130;
 — tavarana — 58—59.
Työväenliike — 15, 137, 148—151, 178—179, 243, 269—270, 274—275, 321, 322, 384—385.
 Ks. myös: *Luokkataistelu*.
Työväenluokan puolue — 11, 221—222, 245, 258, 264, 323, 385—386, 394.
Työväenluokka — 13, 16, 71, 106, 132—133, 138, 177, 200—201, 223—224, 245, 261, 264, 377, 386.
 Ks. myös: *Proletariaatti*.

U

Ulkopolitiikka — 169.
Unkari — 176, 275.
Uskonto — 23, 77, 161—162, 197, 203—204, 233, 348—349.
Uusintaminen — 87, 112, 132—133.

V

Vaihteleva pääoma — 106, 112, 136.
Vaihto — 45.
Vaihtoarvo — 21, 39—40, 325, 381.
Vallankumous — 22, 48, 70, 154, 159—160, 195, 205, 221, 350, 355, 366—367;
 — sen edellytykset ja ehdot — 154—155, 200—201, 282, 327—328, 374, 382—383;
 — sosialistinen — 65, 81, 126—127, 154, 156, 159—160, 200—201, 221, 245, 260, 264, 265—266, 270, 275, 278, 283, 288—289, 320, 327—328, 334, 341—342, 343—344, 352—353, 360, 375, 387;
 — proletaarinen samanaikainen kaikissa edistysmaissa — 13, 366—367;
 — vallankumouksen voitto Länsi-Euroopassa helpottaa sen voittoa Venäjällä — 359—360, 361—362, 366—368, 370, 373;
 — sen voiton mahdollisuus rauhanomaista tietä — 366;
 — takapajuisten maiden sosialismiin siirtymistietä — 367.
 Ks. myös: *Englannin porvarillinen vallankumous 1600-luvulla*, *Ranskan suuri porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopussa*, *Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa*,

Vuosien 1848—1849 vallankumous.

- Valtio** — 117, 166—168, 194—196, 199, 258, 262, 263, 290, 315—316, 331, 384, 387;
— sen synty — 352, 394—395;
— porvarillinen — 69, 106—110, 117, 194—196, 198, 315—316;
— sen osuus luokkayhteiskunnassa — 106, 117;
— proletariaatin toimeenpanema valtiovallan valtaus — 70, 166—168, 194, 343—344;
— valtiokoneiston murskaamisen välttämättömyys proletaarisessa vallankumouksessa — 166—168, 194, 197—199, 382—383;
— valtion kuoleutuminen — 258, 343.
Valtioiden rajat — 175.
Valtionlaina — 117, 120, 121.
Valtionvelka — 119—120, 121.
Valtiososialismi — 371, 376.
Vapaakaupan kannattajat (freetradearit) — 80—81.
Venäjä — 12, 23, 32, 33, 94, 137, 152—153, 159, 172, 177, 230, 272, 352—354, 355, 357, 358, 360, 361, 363—365, 366—373;
— talonpoikaisto — 353—355, 358—360, 361, 368, 371, 373;
— aatelisto — 353, 354, 360;
— viljan vienti — 355;
— kapitalismin kehitys — 354—356, 358—359, 361, 368, 369—372;
— vuoden 1861 reformi — 353—354, 368, 371;
— sosialistisen vallankumouksen voiton mahdollisuus — 359—360, 361—362, 364—367, 369—370, 373.
Ks. myös: *Artteli (Venäjällä), Narodnikkilaisuus, Venäjän vallankumoukselliset demokraatit, Yhteisö (venäläinen).*

Venäjän vallankumoukselliset demokraatit — 363, 364.

Veropäivätyö — 130.

Verot — 72, 89, 117, 121—122, 130, 262, 286, 292.

Virkavalta — 166, 316—317, 378.

Voiton suhdeluku — 29, 54, 290.

Voitto — 29, 30, 46, 52—54, 62, 125, 128—129, 130, 274, 286, 289—290.

Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa — 22, 160, 192, 201, 209, 275;

— helmikuun vallankumous — 184, 190, 195, 196;

— kesäkuun kapina — 160, 178, 184, 190, 211—212, 382—383.

Vuokra — 110—112.

Vuosien 1848—1849 vallankumous — 9, 10, 81, 160.

Väestö — 262.

Väkivalta, sen osuus historiassa — 87, 117, 121, 122, 245.

Y

Yhteenkokoutuminen — 120—121, 126.

Yhteiskunnallisesti välttämätön työ — 43—44.

Yhteiskunta — 76.

Yhteiskuntataloudellinen muodostuma — 201, 366—367.

Yhteismaan aitaaminen — 95—98.

Yhteistoiminta — 125, 127.

Yhteisö — 95, 357, 362, 364—365, 366—377.

Yhteisö (venäläinen) — 353, 357—360, 362—368, 371.

Ylimystö — 80, 94, 95, 138.

Ä

Äänioikeus (yleinen) — 132, 141, 167, 198, 379.

Sisältö

K. M a r x. Kansainvälisen työväenliiton perustamismanifesti	5—12
K. M a r x. Kansainvälisen työväenliiton Yleiset säännöt	13—15
K. M a r x. Amerikan Yhdysvaltojen presidentille Abraham Lincolnille	16—17
K. M a r x. Proudhonista (Kirje J. B. Schweitzerille)	18—24
K. M a r x. Työpalkka, hinta ja voitto	25—65
Alkuhuomautuksia	25
1. Tuotanto ja työpalkka	25—27
2. Tuotanto, työpalkka, voitto	27—34
3. Työpalkka ja raha	34—37
4. Tarjonta ja kysyntä	37—38
5. Työpalkka ja hinnat	38—40
6. Arvo ja työ	40—47
7. Työvoima	47—49
8. Lisäarvon tuottaminen	49—50
9. Työn arvo	50—51
10. Voiton saanti myytäessä tavara arvostaan	51—52
11. Osat, joihin lisäarvo jakautuu	52—54
12. Voiton, työpalkan ja hinnan välinen yleinen suhde	55—56
13. Tärkeimmät tapaukset, jolloin vaaditaan palkan korottamista tai vastustetaan sen alentamista	56—61
14. Pääoman ja työn välinen taistelu ja sen tulokset	61—65
K. M a r x. Ohje Väliaikaisen keskusneuvoston edustajille eri kysymyksiin	66—73
1. Kansainvälisen työväenliiton organisaatio	66
2. Työväenliitto kansainvälisen toimintayhtenäisyyden aikaansaajana työn ja pääoman välisessä taistelussa	66—68
3. Työpäivän rajoittaminen	68
4. Lasten ja alaikäisten (kumpaakin sukupuolta olevien) työ	68—70
5. Osuustoiminnallinen työ	70—71
6. Työväen ammatilliset liitot (trade unionit). Niiden menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus	71—72
7. Välittömät ja välilliset verot	72
8. Kansainvälinen luotto	72
9. Puolan kysymys	73
10. Armeijat	73
11. Uskontokysymys	73
K. M a r x. Pääoman ensimmäisen osan ensimmäisen saksankielisen laitoksen alkulause	74—77
K. M a r x. Pääoman ensimmäisen osan vuoden 1872 toisen saksankielisen laitoksen loppusanat	78—85
K. M a r x. Pääoma. Kahdeskymmenesneljäs luku. Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen	86—127

1. Alkuperäisen kasautumisen salaisuus	86—88
2. Maalaisväestön maan pakkoluovutus	89—102
3. Pakkoluovutettuja koskeva verinen lainsäädäntö alkaen 1400-luvun lopusta. Työpalkan alentamislait	102—110
4. Kapitalististen maanvuokraajien synty	110—111
5. Maanviljelyskumouksen vaikutus teollisuuteen. Kotimaisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle	112—115
6. Teollisuuskapitalistin synty	116—125
7. Kapitalistisen kasautumisen historiallinen tendenssi	125—127
F. Engels. »Demokratisches Wochenblattille» kirjoitettu resensio Pääoman ensimmäisestä osasta	128—133
I	128—131
II	131—133
F. Engels. Marxin Pääoman toisen osan esipuheesta	134—136
K. Marx. Vetoamus Yhdysvaltojen kansalliselle työväenliitolle	137—138
F. Engels. Alkulause teokseen »Saksan talonpoikaissota»	139—151
Alkulause toiseen vuoden 1870 laitokseen	139—145
Lisäys vuoden 1870 alkulauseeseen kolmatta, vuoden 1875 lai- tosta varten	146—151
K. Marx. Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvostolta Venäjän jaoston komitean jäsenille Genèveen	152—153
K. Marx. Luottamuksellisesta ilmoituksesta	154—157
K. Marx. Kansalaisota Ranskassa	158—220
F. Engelsin johdanto (1891)	158—168
Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvoston ensimmäinen Sak- san ja Ranskan sotaa koskeva julkilausuma	169—172
Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvoston toinen Saksan ja Ranskan sotaa koskeva julkilausuma	173—179
Kansalaisota Ranskassa. Kansainvälisen työväenliiton Pääneu- voston julkilausuma	180—220
I	180—188
II	188—194
III	194—207
IV	207—217
Liitteitä	217—220
I	217—218
II	218—220
F. Engels. Työväenluokan poliittisesta toiminnasta. Tekijän mer- kinnöt puheesta konferenssin istunnossa 21. syyskuuta 1871	221—222
K. Marx ja F. Engels. Näennäistä hajaannusta Internatio- naalissa. Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvoston suljettu kierto- kirje	223—259
I	223—226
II	226—234
III	234—241
IV	241—251
V	251—253
VI	253—256
VII	257—259

K. Marx. Pariisin Kommuunin vuosipäivän kunniaksi pidetyn joukkokokouksen päätökset	260
K. Marx. Maan kansallistaminen	261—263
K. Marx ja F. Engels. Haagin yleisen kongressin päätöslauselmista 2.—7. syyskuuta 1872	264
K. Marx. Haagin kongressista. Kirjeenvaihtajan muistiin kirjoittama puhe Amsterdamin joukkokokouksessa 8. syyskuuta 1872	265—267
F. Engels. Asuntokysymyksestä	268—340
Esipuhe toiseen vuoden 1887 laitokseen	268—276
Asuntokysymyksestä	277
I luku. Kuinka Proudhon ratkaisee asuntokysymyksen	277—294
II luku. Kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen	294—320
I	294—305
II	305—317
III	318—320
III luku. Vielä kerran Proudhonista ja asuntokysymyksestä	320—340
I	320—324
II	324—332
III	332—336
IV	336—340
F. Engels. Auktoriteetista	341—344
F. Engels. Kommuunin blanquilaisten maanpakolaisten ohjelma (II artikkeli sarjasta »Emigranttikirjallisuus»)	345—351
F. Engels. Venäjän yhteiskunnallisista suhteista (V artikkeli sarjasta »Emigranttikirjallisuus»)	352—373
Loppusanat kirjoitukseen »Venäjän yhteiskunnallisista suhteista»	362—373
K. Marx. Bakuninin kirjasta »Valtiolaitos ja anarkia» tehdyistä muistiinpanoista	374—375
K. Marx ja F. Engels. Kirjeitä	376—396
Marx — Ludwig Kugelmannille. 23. helmikuuta 1865	376—379
Marx — Ludwig Kugelmannille. 9. lokakuuta 1866	380—381
Marx — Ludwig Kugelmannille. 11. heinäkuuta 1868	381—382
Marx — Ludwig Kugelmannille. 12. huhtikuuta 1871	382—383
Marx — Ludwig Kugelmannille. 17. huhtikuuta 1871	383—384
Marx — Friedrich Boltelle. 23. marraskuuta 1871	384—386
Engels — Theodor Cunolle. 24. tammikuuta 1872	386—391
Engels — August Bebelille. 20. kesäkuuta 1873	392—395
Engels — Friedrich Adolph Sorgelle. 12.[—17.] syyskuuta 1874	395—396
<i>Selityksiä</i>	399—432
<i>Nimihakemisto</i>	433—451
<i>Nimiä kirjallisuudesta ja mytologiasta</i>	452
<i>Asiahakemisto</i>	453—461